

T.C.
MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

KİBYRA'DAN BİR GRUP HEYKELTİRAŞLIK ESER

Süleyman Kılıçkaya
YÜKSEK LİSANS TEZİ

JÜRİ ÜYELERİ

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Özudoğru (Danışman)

Prof. Dr. Havva İşkan Işık

Prof. Dr. Fahri Işık

BURDUR-2018

TEZ ONAY SAYFASI

 MAKÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU
--	--------------------------------------

M.A.K.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 25.05.2018 tarih ve 2018/14 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 21.06.2018 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Süleyman Kılıçkaya'nın "Kibyra'dan Bir Grup Heykeltıraşlık Eser" konulu tez çalışması Arkeoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) : Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Özudoğru

ÜYE

: Prof. Dr. Havva İşkan Işık

ÜYE

: Prof. Dr. Fahri Işık

ONAY

M.A.K.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

T.C.
MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kibyra’dan Bir Grup Heykeltıraşlık Eser” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etik kurallarına uygun bir şekilde hazırlandığımı ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Süleyman KILIÇKAYA

21.06.2018

ÖNSÖZ

Kibyra, bugün modern Burdur ilinin Gölhisar ilçesi sınırları içerisinde yer alan önemli antik yerleşmelerden biridir. Kentte 2006 yılından itibaren yapılan bilimsel kazılardan ele geçen heykeltıraşlık eserler, ilk kez bu çalışmayla bilimsel incelemeye tabi tutulmuşlardır.

Çalışmamın başlangıç aşamasından sonuç aşamasına dek beni yönlendiren, sabırla ve ilgiyle dinleyen danışmanım Kibyra Kazı Başkanı Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Özüdoğru'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca desteğini esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi F. Eray Dökü'ye teşekkürlerimi sunarım.

Kaynaklara ulaşmamda destek olan Dr. Öğr. Üyesi İsmail Baytak, Arş. Gör. Mesut Can Kaya, Arş. Gör. Düzgün Tarkan'a ayrıca teşekkür ederim.

Çalışmanın çeşitli aşamalarında göstermiş olduğu katkılardan dolayı Esra Sayın'a, bugüne değin yapılan kazılar sırasında görev alan tüm Kibyra ekibine, resmi kurum ve kuruluşlara teşekkürlerimi sunarım.

Zengin kütüphanesi, konukseverlikleri ve tezime sağladıkları burs desteği ile Koç Üniversitesi Suna&İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'ne teşekkürü borç bilirim.

Üniversite eğitimim boyunca desteğini esirgemeyen meslektaşım ve arkadaşım Nurhan Beceren'e teşekkür ederim.

Ayrıca eğitimim için maddi ve manevi her türlü fedakarlığı gösteren aileme sonsuz teşekkür ederim.

BURDUR 2018

Süleyman KILIÇKAYA

ÖZET

(KILIÇKAYA, Süleyman, *Kibyra'dan Bir Grup Heykeltıraşlık Eser*, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2018)

“Kibyra'dan Bir Grup Heykeltıraşlık Eser” isimli bu tezin konusunu, günümüze değin yapılan kazılar sırasında bulunmuş heykeltıraşlık eserlerin tipolojik ve ikonografik tanımlamaları oluşturur.

Günümüzde Burdur ilinin güneybatısında, Gölhisar ilçesi sınırlarında yer alan Kibyra, Kabalia ya da Kibyrtis Bölgesi'nin büyük ve önemli bir kentiydi. Kent, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Karia, Phrygia, Lydia, Pisidia ve Lykia gibi farklı kültür bölgelerinin kesişme noktasında yer almıştır.

Kentte yapılan kazı çalışmaları sonucunda Hellenistik Dönem izlerine rastlanırken, Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise Kibyra'nın altın çağını yaşadığı görülür. Tez konusuna dahil olan eserler, Anadolu'daki birçok kent ve Avrupa'nın değişik müzelerinde sergilenen heykel tipleri ile benzerlik gösterir. Tezin içeriğinde yer alan heykeller tanrı ve tanrıçalar, Heroslar (kahraman) ve diğer insan heykellerine ait baş ve vücut parçalarından ibarettir.

Çalışmanın ana konusunu, üçüncü bölümdeki Kibyra Heykeltıraşlık Eserleri adlı başlık altında incelenen buluntular oluşturur. Her bir eserin teknik bilgilerinin bulunduğu bölümde detaylı tanımların dışında, tartışma ve tarihleme önerileri de sunulmuştur. Kazı çalışmaları esnasında ortaya çıkarılan heykeltıraşlık eserler genel olarak yapı içinde ya da yapı çevresinde dolgu topraktan atıl vaziyette ele geçmiş olup, tarihlendirmeye yardımcı konteks yapılar içinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Eserler için tarihleme önerileri stil kritik yoluyla yapılmıştır. Ayrıca kentteki heykel üretim aktivitesinin sürekliliğine işaret eden kesin kanıtlar bulunamamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda tez kapsamında incelenen heykeltıraşlık eserler, sayı ve nitelik açısından değerlendirildiğinde kentte heykel alanında MS 1. ve 2. yüzyıllarda sanatsal faaliyetlerin yoğun olduğu görülür.

Anahtar Kelimeler: *Kibyra, Kibyrtis, Heykel, Tanrı ve Tanrıçalar, Heroi.*

ABSTRACT

(KILIÇKAYA, Süleyman, *A Group of Work of Sculpture from Kibyra*, Master Thesis, Burdur, 2018)

The purpose of this thesis called “*A Group of Work of Sculpture from Kibyra*” is the typological and iconographical identification of the work of sculptures found during the excavations until today.

Kibyra, which was a big, significant city in Kabalia or Kibyrtis region then, is now situated on the southwestern of Burdur province, within the borders of Gölhisar district. The city was a crossing point between different cultures, such as Karia, Phrygia, Lydia, Pisidia and Lycia, during the Roman Imperial Period.

The excavations in the city shows some traces dated Hellenistic Period, but it is understood that Kibyra had lived its golden age during the Roman Imperial Period. The sculptures in thesis bear some similarities to those in Anatolian cities and in the museums in Europe. The sculptures shown in the thesis belong to gods and goddesses, heroi (heros), figures of both woman and man, and some are pieces of heads, feet, and hands.

The findings under the title in the third chapter, “Works of Sculpture of Kibyra”, forms the main subject. Out of each works’ technical information and detailed identifications, some argumental and date suggestions are made. These works are tried to be dated in the contexts that they were found in during the excavations.

The dating of the works are made in style-critic method. Furthermore, there is no certain evidence found that shows the continuation of sculpturing in the city. As a result of the researching and examining the sculptures it is found that the city’s art activity was very rich, in both number and quality, in the 1st and 2nd century BC.

Keywords: *Kibyra, Kibyrtis, Sculpture, God and Goddess, Hero.*

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK.....	i
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
HARİTALAR DİZİNİ.....	xii
LEVHALAR DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİBYRA ANTİK KENTİ

1.1. Coğrafi Konumu ve Tarihi Coğrafyası.....	2
1.2. Tarihi	4

İKİNCİ BÖLÜM

BULUNTULARIN KENT İÇİNDE ELE GEÇTİĞİ ALANLAR VE BULUNTU KONUMLARI

2.1. Ana Cadde.....	8
2.2. Agora I. Teras Caddesi.....	9
2.3. Tholos Nymphaeum (Yuvarlak Planlı Çeşme).....	11
2.4. Odeion.....	13
2.5. Roma Hamam Kompleksi.....	14
2.6. Kent İçi Yüzey.....	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİBYRA'DAN BİR GRUP HEYKELTİRAŞLIK ESER

3.1. Tanrılar.....	16
3.1.1. Hermes (Apollon Centocelle Tipi) Gövde Parçası (?).....	16
3.1.1.1. Korunmuşluk Durumu.....	16

3.1.1.2 Tanım.....	16
3.1.1.3. İkonografi.....	17
3.1.1.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme.....	18
3.1.2. Eros (?).....	21
3.1.2.1. Korunmuşluk Durumu.....	21
3.1.2.2. Tanım.....	21
3.1.2.3. İkonografi.....	22
3.1.2.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme.....	22
3.1.3. Eros (?).....	24
3.1.3.1. Korunmuşluk Durumu.....	24
3.1.3.2. Tanım.....	25
3.1.3.3. İkonografi.....	25
3.1.3.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme.....	26
3.1.4. Uzanan Genç Dionysos Heykeli (?).....	27
3.1.4.1. Korunmuşluk Durumu.....	27
3.1.4.2. Tanım.....	27
3.1.4.3. İkonografi.....	28
3.1.4.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme.....	35
3.2. Tanrıçalar.....	33
3.2.1. Aphrodite Heykel Parçası (?).....	33
3.2.1.1. Korunmuşluk Durumu.....	33
3.2.1.2. Tanım.....	33
3.2.1.3. İkonografi.....	34
3.2.1.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme.....	35
3.2.2. Victoria Heykel Parçası.....	37
3.2.2.1. Korunmuşluk Durumu.....	37
3.2.2.2. Tanım.....	38
3.2.2.3. İkonografi.....	38
3.2.2.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme.....	38
3.3. Heroslar (Kahramanlar).....	39
3.3.1. Symposium Tipli Herakles.....	39
3.3.1.1. Korunmuşluk Durumu.....	39
3.3.1.2. Tanım.....	39
3.3.1.3. İkonografi.....	40
3.3.1.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme.....	41
3.3.2. Herakles Başı.....	45
3.3.2.1. Korunmuşluk Durumu.....	45
3.3.2.2. Tanım.....	45
3.3.2.3. İkonografi.....	46
3.3.2.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme.....	46
3.4. Zırhlı İmparator Torsosu.....	48
3.4.1. Korunmuşluk Durumu.....	48

3.4.2. Tanım.....	49
3.4.3. İkonografi.....	50
3.4.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme.....	51
3.5. Kesin Olarak Tanımlanamayan Erkek Heykel Parçaları.....	53
3.5.1. Heykel Parçaları.....	53
3.5.2. Heykel Başları.....	61
3.6. Kesin Olarak Tanımlanamayan Kadın Heykel Parçaları.....	69
3.6.1. Heykel Parçaları.....	69
3.6.2. Heykel Başları.....	75
3.7. Diğer Vücut Parçaları.....	81
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	99
EKLER.....	107
ÖZGEÇMİŞ.....	137

KISALTMALAR DİZİNİ

Bd.	: Band
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
cm.	: santimetre
Çev.	: Çeviri
Der.	: Derinlik
Fig.	: Figür
Gen.	: Genişlik
K	: Katalog
Kat. No.	: Katalog Numarası
KBR	: Kibyra
Km.	: kilometre
Lev. No.	: Levha Numarası
Lev.	: Levha
m.	: metre
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
Res.	: Resim
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Uz.	: Uzunluk
vd.	: ve diğerleri
Yük.	: Yükseklik

yy.	: yüzyıl
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı
LIMC	: Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae
BCH	: Bulletin de correspondance hellénique
AJA	: American Journal of Archaeology
Edt.	: Editör
AF	: Archäologische Forschungen
TAF	: Tübinger Archäologische Forschungen

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Kabalia / Kibyratis Bölge Haritası

LEVHALAR DİZİNİ

Levha. I, Res. 1: Kibyra Topografik Haritası

Levha. II, Res. 2: Kibyra Kent Planı

Levha. III, Res. 3: Ana Cadde Genel Görünümü ve Buluntu Konumları

Levha. IV, Res. 4: Agora I. Teras Caddesi Genel Görünüm

Levha. V, Res. 5: Agora I. Teras Caddesinde Bulunan Heykellerin Buluntu Konumları

Levha. VI, Res. 6: Agora III. Teras Tholos Nymphaeum (Yuvarlak Planlı Çeşme Yapısı) Genel Görünüm

Levha. VII, Res. 7: Agora III. Teras Tholos Nymphaeum da Bulunan Heykellerin Buluntu Konumları

Levha. VIII, Res. 8: Odeion Genel Görünüm

Levha. IX, Res. 9: Odeion'dan Ele Geçen Heykeltıraşlık Eserlerin Buluntu Konumları

Levha. X, Res. 10: Roma Hamam Kompleksi Görünümü

Levha. XI, Res. 11: Roma Hamam Kompleksinden Ele Geçen Heykellerin Buluntu Konumları

Levha. XII, Res. 12: Hermes (Apollon Centocelle Tipi) Gövde Parçası (?)Ön ve Arka Görünümü

Levha. XII, Res. 13: Eros (?) Ön, Yan ve Arkadan Görünümü

Levha. XIII, Res. 14: Eros (?) Önden Görünümü

Levha. XIV, Res. 15: Uzanan Genç Dionysos Heykeli (?) Önden, Üstten ve Arkadan Görünümü

Levha. XV, Res. 16: Aphrodite Heykel Parçası (?) Önden ve Arkadan Görünümü

Levha. XV, Res. 17: Victoria Heykel Parçası

Levha. XVI, Res. 18: Symposium Tipli Herakles'in Önden, Yandan ve Arkadan Görünümü

Levha. XVII, Res. 19: Herakles Başı Önden, Arkadan ve Yanlardan Görünümü

Levha. XVII, Res. 20: Zırhlı İmparator Torsosu Önden, Arkadan ve Yanlardan Görünümü

Levha. XVIII, Res. 21: Giyimli Erkek Heykel Parçası Ön ve Arka Görünümü

Levha. XVIII, Res. 22: Erkek Sol Bacak Parçası

Levha. XIX, Res. 23: Giyimli Erkek Heykel Parçası Önden, Arkadan ve Yanlardan Görünümü

Levha. XIX, Res. 24: Erkek Heykel Başı Önden ve Yanlardan Görünümü

Levha. XX, Res. 25: Erkek Başı ya da İmparator Başı (?)

Levha. XX, Res. 26: Genç Erkek Başı Önden ve Yanlardan Görünümü

Levha. XX, Res. 27: Genç Erkek Başı Önden ve Yanlardan Görünümü

Levha. XXI, Res. 28: Genç Erkek Başı Önden, Arkadan ve Yanlardan Görünümü

Levha. XXI, Res. 29: Uzanan Giyimli Kadın Heykel Parçası

Levha. XXI, Res. 30: Giyimli Kadın Heykel Parçası

Levha. XXII, Res. 31: Giyimli Kadın Sağ Ayak Parçası.

Levha. XXII, Res. 32: Kadın Heykel Başı Önden, Arkadan ve Yanlardan Görünümü

Levha. XXIII, Res. 33: Kadın Baş Parçası

Levha. XXIII, Res. 34: Kadın Baş Parçası Önden ve Yanlardan Görünümü

Levha. XXIII, Res. 35: Kadın Baş Parçası Önden ve Arkadan Görünümü

Levha. XXIV, Res. 36: Giyimli Sol Bacak Parçası

Levha. XXIV, Res. 37: Sağ Kol Parçası

Levha. XXIV, Res. 38: Plinthe Üzerinde Sağ Ayak

Levha. XXIV, Res. 39: Sağ El Parçası

Levha. XXIV, Res. 40: Sol El Parçası

Levha. XXIV, Res. 41: Sol El Parçası

Levha. XXV, Res. 42: Sol El Parçası

Levha. XXV, Res. 43: Sağ El Parçası

Levha. XXV, Res. 44: El Parçası

Levha. XXV, Res. 45: Sol Ayak Parçası

Levha. XXV, Res. 46: Sol Ayak Parçası

Levha. XXV, Res. 47: Sol Ayak Parçası

Levha. XXVI, Res. 48: Sağ Ayak Parçası

Levha. XXVI, Res. 49: Sağ Ayak Başparmak Parçası

Levha. XXVI, Res. 50: Sağ Ayak Parçası

Levha. XXVI, Res. 51: Sol Ayak Parçası

Levha. XXVI, Res. 52: Sağ Ayak Parçası

Levha. XXVII, Res. 53: Kibyra Heykeltıraşlık Eserlerin Kent İçi Dağılımı

Levha. XXVIII, Res. 54: Kibyra'dan Ele Geçen Heykeltıraşlık Eserlerin Tipolojik Dağılımı

GİRİŞ

Antik dönemde kamu yapıları ve sanat eserleri, kentlerin kültür ve uygarlık seviyesini yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. Özellikle ekonomik açıdan zengin olan kentlerin, üstünlüklerini diğer kentlere hissettirebilmek adına görkemli ve sanatsal bakımdan gösterişli yapılar inşa ettikleri bilinir. Antik kaynaklardan edinilen bilgilere göre, Kibyra'nın bulunduğu coğrafyada, askeri ve ekonomik açıdan güçlü bir kent olduğu bilinir. Kentin Stadion, Odeion, Tiyatro ve Agora gibi gösterişli yapılarından da bu gücü anlaşılır. Önemli kültür bölgelerinin kesişme noktasında yer alan Kibyra Kenti'nde, bugüne değin heykeltıraşlık eserlere yönelik bir araştırma olmamıştır. Bu nedenle konuyla ilgili bir çalışma yapılması ihtiyacı doğmuştur.

Çalışma, kentte bulunan mimari yapıları süsleyen heykellerin ikonografik, stilistik özelliklerinin incelenmesini ve bu sayede kentte etkili olan sanatsal üslupların tespit edilmesini amaçlar.

2006-2017 yılları arasında yapılan kazı ve araştırmalarda, kent içinde açığa çıkarılmış olan kamu yapılarına ait heykeltıraşlık eserlerin yanı sıra, hangi yapılara ait oldukları bilinmeyen ve yüzeyde ele geçen heykel parçaları da teze alınmıştır. Ancak yoğun tahribat görmüş, üzerinde tipolojik ve ikonografik tanımlama yapılamaması nedeniyle tarihlemeye elverişsiz parçalar araştırmaya dahil edilmemiştir.

Kibyra kazı çalışmalarında, Roma Hamam Kompleksi haricinde; Odeion, Agora I. Teras Caddesi, Agora III. Teras Tholos Nymphaeum (Yuvarlak Planlı Çeşme) ve Ana Cadde yapılarını tarihleyebileceğimiz veriler açığa çıkarılmıştır. Bu sebeple heykeltıraşlık eserleri tarihlerken genel stil gelişimleri ve yakın kentlerde bulunan benzer örnekler göz önünde bulundurulmuştur. Böylece heykeller hakkında kesin olmasa da yaklaşık tarihler önerebilmek mümkün olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM KİBYRA ANTİK KENTİ

1.1. Coğrafi Konumu ve Tarihi Coğrafyası

Günümüzde Burdur iline bağlı Gölhisar ilçesi sınırları içerisinde yer alan Kibyra antik kenti, antik dönemde Lykia, Phrygia, Karia, Lydia ve Pisidia gibi önemli bölgelerin odağında konumlanmaktaydı (**Harita 1**)¹. Kibyra'nın anlamı tam olarak bilinmese de eski Anadolu dillerinden Luwice ve ardıllarından türediği, dolayısıyla Kibyra kelimesinin Hellence olmadığı düşünülür². Tıpkı yakın çevresinde konumlanan; Boubon (İbecik), Balboursa (Dirmil) gibi, Kibyra sözcüğü de Hellence bir anlam taşımaz³. Genel olarak ortak düşünce, sözcüğün Geç Tunç Çağı'ndan itibaren batı ve güneybatı Anadolu'da yaygın olarak kullanılan Eski Anadolu kavimlerinden Luvi halklarının konuştuğu dile ait olduğu ve bu bilmediğimiz ilk adlandırmanın Hellen ağzında "Kibyra" formuna dönüştürüldüğüdür⁴.

Kibyra'nın bulunduğu bölge, antik coğrafyada Kabalia⁵ veya Kabalis olarak isimlendirilir. Demir Çağ'da Kabalis olarak adlandırılan bölge hakkında ilk defa antik yazar Herodotos bilgi vermiştir⁶. Herodotos; Kabalia Bölgesi'nin, Pers egemenliği sırasında Kral Dareios'a, Lydia, Mysia, Lasonia ve Hytenneia ile birlikte 500 talent gümüş vergi vermekle yükümlü, ikinci satraplık olan Sardes Satraplığı'na bağlı olduğunu ifade etmiştir⁷.

Herodotos, Pers Kralı Kserkses'in Yunan seferinde yer alan halkları anlattığı bölümde, Mysia olarak da anılan Maionia'da oturan ve Lasonialı olarak çağrılan Kaballerden söz eder⁸. Ardından Kaballer'in, Kilikialılar gibi donatıldıkları ve

¹ Hacı Ali Ekinci vd., "Kibyra Kazı Çalışmaları 2006", *Anmed*, S. 5, 2007, s. 22- 28.

² Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 437 – 438.

³ Şükrü Özudoğru, "Kibyra'dan Hellenistik Dönem'e Ait Yeni Veriler Üzerine Değerlendirmeler", *CEDRUS: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, S. II, Antalya, 2014, s. 173.

⁴ Hacı Ali Ekinci, "Güneybatı Anadolu'nun Görkemli Kenti Kibyra", *Aktüel Arkeoloji*, S. 10, 2009, s.88 - 97.

⁵ Alan S. Hall, ve Nicholas P. Milner, "An Epigraphical Survey in Kibyra - Olbasa Region conducted by A.S.Hall", *The British Institute of Archaeology at Ankara Monograph*, S. 24, 1998, s. 13.

⁶ John Anthony Cramer, *A Geographical and Historical Description of Asia Minor-I, II(with a map)*, At the University Press Oxford, 1832, s. 269.; Pierre Briant, *From Cyrus To Alexander:(A History of the Persian Empire)*, (Çev. Peter T. Daniels), Eisenbrauns, Indiana, 2002, s. 7.

⁷ Herodotos, *Historiae, Herodot Tarihi*, (Çev. Müntekim Ökmen ve Azra Erhat), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991, s. 88-90.

⁸ Herodotos, 1991: 74-77.

Lydialılar'ın eskiden Maionialılar adını taşıdığı ve daha sonra eski adlarını unuttuklarını söyler⁹.

Antik dönemin bir başka yazarı olan Strabon da Kaballer ve Kibyra'da yaşayan halk ile ilgili önemli bilgiler aktarır. Strabon; Kibyalılar'ın aslen Lydialılar'ın soyundan geldiklerini ve bunların Kabalis Bölgesi'ne geldiklerini, daha sonra ise Milyas ya da Termessos civarından gelen Pisidialı göçmenlerin bölgeye gelişiyle birlikte Kibyra'nın, çevresi yaklaşık yüz stadion olan bir kent olarak aktarmaktadır¹⁰. Eski yerel halk Kaballar'ın Erken Demir Çağ'dan başlayan yerleşim yerlerinin ise (Eski Kibyra), Kibyra'ya yaklaşık 18 km. uzaklıktaki Gölhisar'a bağlı Uylupınar Köyü çevresi ile Gölhisar Gölü kıyısındaki Şehertaşı Tepesi'nde konumlanan yerleşim alanı olabileceği düşünülmektedir¹¹. Ancak Strabon bu olayın gerçekleştiği tarih hakkında bilgi vermez.

Strabon'dan Kibyalıların; Solymce, Lydce, Pisidce ve Helence¹² olmak üzere dört farklı dil kullandıkları ve özellikle demir kakmacılığı, dericilik ve at yetiştiriciliğinde usta olduklarını öğreniyoruz¹³.

Bölgenin en büyük kenti olan Kibyra, Hellenistik Dönem ile birlikte, coğrafi konumu, ticaret yollarına hâkimiyeti, zengin doğal kaynakları ve gelişkin sanayisiyle varsıllaşarak bölgenin en önemli ticari, siyasi ve askeri gücü haline gelmiştir¹⁴.

Kibyra'nın Roma Dönemi'nde bölgede egemen güç olması, bölgenin politik olarak Kibyrtis adı ile anılmasına neden olmuştur¹⁵. Kentin içinde bulunduğu Kabalia Bölgesi'nde yakın konumda üç komşu kent daha yer almaktadır. Kibyra'nın güney ve güneybatı yönlerinde konumlanan bu kentler; Kibyra'ya yaklaşık 25 km uzaklıktaki bugünkü İbecik köyü sınırları içinde yer alan Boubon (Dikmen Tepe), Altınyayla (Dirmil) sınırları içerisinde yer alan Balboursa ve Seki Yaylası İncealiler köyü sınırları içerisindeki Oinoanda antik kentleridir¹⁶. Kibyra'nın kendi bölgesindeki bu üç kentle

⁹ Herodotos, 1991: 74-77.

¹⁰ Strabon, *Geographica: Antik Anadolu Coğrafyası*, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s. 179.

¹¹ Ekinci, 2009: 92.

¹² Arkwright, "The Cabalians of Herodotus", *The Journal of Hellenic Studies*, S. 34, 1914, s. 64-65.

¹³ Strabon, 2000: 180.

¹⁴ F. Eray Dökü ve Şükrü Özudoğru, "Ticaret Yollarının Kavşağındaki Kent Kibyra", *Ulusal Mimarlık & Taş Sempozyumu*, S. 3, 2009, s. 51.

¹⁵ Hall ve Milner, 1998: 13.

¹⁶ Şükrü Özudoğru, "Kibyra'nın Roma İmparatorluk Dönemi Bölgesel Yol Ağları", Edt: Erkan Dündar, Şevket Aktaş, Mustafa Koçak ve Serap Erkoç, *Havva İşkan'a Armağan, Lykiarkhissa Festschrift für Havva İşkan*, 2016, 661-675.

MÖ 2. yüzyıldan başlayarak MÖ 84 yılına kadar devam eden süreçte siyasi bir birlik (tetrapolis) kurduğu bilinmektedir¹⁷.

Tarihi

Kibyra ile ilgili tarihsel bilgiler daha çok antik yazar Strabon'a dayanmaktadır. Antik Anadolu coğrafyasını tanımamızda önemli bir yeri olan bu yazar Kibyra hakkında şu bilgileri verir;

“Kibyralıların Lidyalıların soyundan oldukları söylenir. Kibyralıları Pisidia, Solym, Hellen ve Lidya dilleri olmak üzere dört dil kullanırlardı, fakat Lidya’da Lidyalıların diline ait en ufak bir ipucu yoktur. Bunlar Kabalia’yı ve çevresindeki Pisidia’yı ele geçirdiler ve oraya yerleştikten sonra kenti, çok iyi tahkim edilmiş ve çevresi yaklaşık yüz stadia, olan başka bir yere taşıdılar. Bu kent iyi yasaları sayesinde kuvvetlendi, köyleri Pisidia ve komşusu Milyas’dan, Lykia ve Rhodoslular’ın Peraiası’na kadar yayıldı. Kentin civarında üç kent daha kuruldu, bunlar; Boubon, Balboursa ve Oinoanda’dır. Bunların oluşturduğu konfederasyona Tetrapolis adı verilir¹⁸”. Fakat anlatılan bu olayların hangi tarihsel dönemler içerisinde geçtiği henüz tam olarak bilinmemektedir. Strabon’a göre; Kibyra’nın bu birliğin ordusuna “otuz bin piyade ve iki bin atlı süvari” çıkarabildiği için iki oy, adı geçen diğer üç kent ise bir oy hakkına sahiptir¹⁹. MÖ 189’da Roma konsülü Manlius Vulso, Asia’daki ordunun komutanı olarak müttefikleriyle III. Antiokhos’u bozguna uğratıp ardından güneye Karia’ya doğru yönelir²⁰. Dağların arasından ilerleyerek Kibyra yakınına gelir²¹. Kibyra tiranı olan Moagetes ile yapılan pazarlıklar sonucunda, kente saldırmasını önlemek amacı ile bin talent gümüş ve on bin medimni tahıl ödemeyi kabul eder²². MÖ 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Araksa’lı Orthagoras yazıtında, Orthagoras’ın Kibyratis tiranı Moagetes ve Boubonlular’la mücadele ettiğinden bahsedilmektedir²³. Tiran, Kabalis’teki Boubonlular’ın desteğiyle Araksa’ya saldırır; ancak Lykia Birliği,

¹⁷ Şükrü Özudoğlu, 2016: 662.

¹⁸ Strabon, 2000: 179.

¹⁹ Strabon, 2000: 179.

²⁰ David Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ Vol. I – II*, Princeton Legacy Library, New Jersey, 1965, s. 281.

²¹ Magie, 1965: 281.

²² Christina Kokkina, “Boubon, The Inscriptions and Archaeological Remains A Survey 2004-2006”, *Athens 2008*, 2008, s.17-18.

²³ Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator, Roma’nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 249.

Moagetes'e gönderdiği elçiyle olayı protesto eder²⁴. Moagetes döneminde Kibyra'nın güçlü bir ordusu olduğu anlaşılır. Kibyra tiranı Moagetes'in Lykia Birliği üyesi olan bir kente saldırması, Moagetes'in bölgede büyük bir güce sahip olduğunu gösterir²⁵. Kent MÖ 1. yüzyıl başlarında Pontos tarafından ele geçirilmiş gözükür²⁶. Daha sonra MÖ 82'de Sulla'nın teğmeni Murena, Kibyra'nın son tiranı II. Moagetes'in hükümdarlığına son vererek Tetrapolis'i dağıtmıştır²⁷. Böylece Murena, Kibyra'yı Asia Eyaleti'ne dahil etmiş, birliğin diğer üç kentini de Lykia topraklarına katmıştır²⁸. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Strabon şu bilgileri aktarır; “*Murena tiranlığı yıktı ve Balboursa ile Bubon'u Lykia topraklarına kattı. Fakat bugün Kibyra'nın kaza yetkisi Asia'dakilerin en geniş sayılmaktadır*”²⁹.

Asia Minor'de, Anadolu'da Roma hakimiyeti döneminde daha iyi bir yönetim için Augustus'dan itibaren dokuz Conventus'a (yargı bölgesi ya da dini merkezler) ayrılmıştır³⁰. Kibyra'da Asia Eyaleti'nin yargı merkezi/Conventus'u olarak Roma Dönemi'nde de bölgenin önemli kentleri arasında yer almıştır. Kibyra Conventus'una dâhil olan önemli kentler arasında; Laodikeia, Hydrelitae, Themisones, Sebastopolis, Hierapolis sayılabilir³¹.

Asia Eyaleti'nin önemli bir merkezi olan Kibyra hakkında bir diğer tarihsel bilgi de MS 23'deki depremdir. Bu deprem sonucunda kentte büyük tahribat meydana gelmiştir. Kibyra'da büyük hasara neden olan bu depremin tahribatı Tiberius'un yardımları ile atlatılmış ve yeniden imar edilen kentin adı imparatora şükranlarını belirtmek için “Caeserea Kibyra” olarak değiştirilmiştir³². Anadolu genelinde olduğu gibi Kibyra'da Hadrian zamanında (117-138) parlak bir dönem geçirmiştir³³. Kent'te MS 2. ve 3. yüzyıllarda görkemli yapılar inşa edilmiştir, fakat MS 5. ve 7. yüzyıllarda

²⁴ Magie, 1965: 281.

²⁵ Magie, 1965: 281.

²⁶ Arslan, 2007: 249.

²⁷ Özüdoğru, 2016: 662- 663.

²⁸ Magie, 1965: 516.

²⁹ Strabon, 2000: 180.

³⁰ Demet Cinişli, *Sikkeler Işığında Phrygia Bölgesindeki Irmak Tanrıları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s.12.

³¹ William Mitchell Ramsay, “The Cities and Bishoprics of Phrygia”, *The Journal of Hellenic Studies*, S. 8, 1887, s. 469.

³² Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001, s. 204.

³³ Sevin, 2001: 204.

meydana gelen depremler ve Arap akınları sonucu bu görkemli yapılar eski ihtişamını kaybetmiştir³⁴.

Kibyra kent merkezi, üç egemen tepelik üzerinde konumlanır (**Res. 1**). Söz konusu tepelerden merkezde yer alanı üzerinde kamu ve sivil yapılar; bunun her iki yanında uzanan diğer iki tepelik üzerine ise Nekropol ile bağlantılı yapılar yerleştirilmiştir. Tepelikler, küçük çakıl taşlarının zamanla birleşerek kaynaştığı konglomera özlüdür ve günümüzde kısmen aşınmışlardır. Ana tepe üzerinde, doğu uçta Stadion ve Bazilika yapıları yer almaktadır. Agora, söz konusu tepenin diğer kesimlere göre kısmen daha düz olan alana, merkezi konuma kurulmuştur. Tiyatro ve Odeion tepenin yükselmeye başladığı batı uça yerleştirilmiştir. Roma Hamam Kompleksi ve önündeki Gymnasion ise kentin kuzey batı ucunda konumlanır. Kamu, sivil ve dini yapılar bu alan üzerinde belli bir planlama esasına göre yerleştirilmiştir (**Res. 2**)³⁵.

³⁴ Şükrü Özüdoğru ve Feyzullah Eray Dökü, “Kibyra 2009 Yılı Çalışmaları”, *Anmed*, S.8, Antalya, 2010, s. 37-45.

³⁵ Ekinci vd., 2007: 22- 28.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BULUNTULARIN KENT İÇİNDE ELE GEÇTİĞİ ALANLAR VE KONUMLARI

Kibyra kent merkezi, birbirinden küçük ve derin yarılarla ayrılan, üç egemen tepelik üzerinde kurulmuştur. Yapıların tamamı ovaya ve göl manzarasına hâkim tepeliklerin teraslanmasıyla şekillendirilmiş dağ eteği, tepe ve yamaca konuşlandırılmıştır³⁶. Yerleşim merkezlerinde genellikle doğal oluşum etken olmuş ve araziye uyum sağlanmıştır. Kentteki her bir yapı bir diğerinin manzarasını kapatmayacak biçimde topografyaya uygun olarak yerleştirilmiştir³⁷. Kibyra, Hellen kent³⁸ planlamalarında olduğu gibi “Hippodamik” şehir planı ile benzerlik göstermektedir. Kuzey-güney doğrultuda uzanan “cardo maximus” ve doğu-batı yönünde uzanan “decumanus maximus”³⁹ Roma Dönemi’nde sınırlarına dahil olan kentlerde görülen cadde sistemi Kibyra’da da benzer şekilde uygulanmaktadır⁴⁰.

Çalışma konusu olan eserler, kentde merkez tepe olarak isimlendirilen ve üzerinde kentin kamu yapılarının belirli bir düzende sıralandığı tepelik üzerinde ele geçmişlerdir. Bunlardan katalogda “İmparator Torsosu” olarak isimlendirdiğimiz heykel gövdesi haricindeki bütün eserler ilk kez 2006 yılında başlayan ve halen Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Arkeoloji Bölümü üyelerince devam ettirilen yeni dönem sistemli kazılarında ele geçmişlerdir. İmparator Torsosu ise 2002 yılında Burdur Müze Müdürlüğü’nce kent merkezinden, tam olarak belirtilmeyen orijinal yerinden alınarak Burdur Müzesi’ne taşınmıştır. Kibyra kazılarında ise özellikle Agora ve Odeion yapılarında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda çok sayıda heykeltıraşlık eser parçaları ele geçmiştir. Eserlerin neredeyse tamamı kazı çalışmaları tamamlanan ya da halen devam eden Odeion, Ana Cadde, Agora I. Teras Caddesi, Agora III. Teras Tholos Nymphaeum ve Roma Hamam Kompleksinin de maalesef eserlerin büyük çoğunluğu

³⁶ Aşkıldil Akarca, *Şehir ve Savunması: Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri-I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s. 82.

³⁷ İsmail Baytak, “Kibyra Antik Kenti’nden Yeni Bir Buluntu: Çok İşlevli Bir Çeşme Yapısı”, Edt: Doç. Dr. Şevkiye Kazan Nas, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Teke Yöresi Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Sempozyumu*, C. 1. s. 668.

³⁸ Akın Ersoy, “Agoralar ve Bir Ticaret Yapısı Örneği: Agora Stoaları”, *Mimarlar Odası İzmir Şubesi*, S. 1/15, 1995, s. 50.

³⁹ Leland M. Roth, *Mimarlığın Öyküsü*, (Çev. Ergün Akça), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 303

⁴⁰ Eddie J. Owens, *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*, (Çev. Cana Birsal), Homer Kitapevi, İstanbul, 2000, s. 123.

kırık ve eksik şekilde ele geçmiştir. Genellikle yapı içinde ya da çevresindeki dolgu topraktan bulunan eserler atılmış veya yuvarlanmış şekilde açığa çıkarılmıştır. Ele geçen eserler ağırlıklı olarak deprem gibi doğal afetler ya da olasılıkla antik dönem içerisinde insan eliyle yapılan tahribat ile zarar görmüş durumdadır. Ayrıca Doğu Roma Dönemi'nde yapı taşı olarak ikinci kez kullanım görmeleri orijinal formlarının kaybolmasına sebep olmuştur. İyi durumda korunmuş çok az sayıdaki heykel parçaları günümüze ulaşabilmiştir. Bu aşamada heykel parçalarının ele geçtikleri alanları kısaca tanımlamak yerinde olacaktır.

2.1. Ana Cadde

Kentin girişinde bulunan Stadion ile diğer uç noktasında bulunan tiyatro yapısı arasında ki düzlük alana konumlandırılan Ana Cadde'nin Tiyatro'ya doğru devam ettiği düşünülür. Ana Cadde, doğu-batı aksında uzanarak Agora'ya ulaşan, 7 m. genişliğinde, blok taşlar altında sağlam olarak 75 metresi bulunmuş olan kanalizasyon ve künk sistemleri üzerine inşa edilmiştir⁴¹. 2010 yılında yapılan Agora I. Teras Caddesinin kazı çalışmaları esnasında söz konusu alanın güney sınırını oluşturan Roma Dönemi'ne ait Doğu Sur Duvarı içerisinde bir sur kapısının varlığı tespit edilmiştir. 2010 yılında tespit edilen alanın kazısına 2011 yılında başlanılmış olup, Agora terasına ulaştığı noktada dik bir eğim ve bu alanda yaklaşık olarak 15 m. uzunluğunda 29 basamaklı merdiven sırası açığa çıkarılmıştır⁴². Merdiven basamaklarının birçoğu sökülerek sur yapım aşamasında kuzey ve güney yakada bulunan burç duvarlarında ve yakın mekânlarda kullanılmak üzere orijinal yerinden taşınmıştır. Ana Cadde merdiven blokları alt yapı sisteminin tamiratları sırasında tahribat geçirdiğinden in-situ özelliğini kaybetmiştir⁴³. Bu sebeple basamak ölçüleri ve yükseklikleri paralel ölçüler dışındadır (**Res. 3**).

2017 kazı sezonu içerisinde Ana Cadde' de yapılan konservasyon ve anastylosis çalışmaları sonucunda daha önce yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan orijinal basamak bloklarının yerleri tespit edilmiş, bilimsel kurallar çerçevesinde anastylosis uygulaması yapılarak basamak sayısının 35 adet olduğu anlaşılmıştır. 2011 kazı sezonunda Doğu Sur Duvarı'nda yapılan çalışmalar sırasında heykeltıraşlık eserler içerisinde **K5** ve **K27** numaralı heykel parçaları bulunmuştur. **K27** minyatür heykel

⁴¹ Şükrü Özudoğru ve Feyzullah E. Dökü, "Kibyra 2012 Yılı Kazı Çalışmaları", *Anmed*, S.11, s. 50.

⁴² Özudoğru ve Dökü, 2013: 50.

⁴³ Özudoğru ve Dökü, 2013: 50.

niteliğinde olup eserin sadece kaide kısmı ele geçmiştir. Beyaz mermerden yapılmış olan bu heykelin ayak uzunluğu 11 cm.'dir. Hemen sağ yanında bir paye kalıntısı bulunan heykel muhtemelen bir obje veya direkt olarak bu payeye dayanıyor olmalıdır. **K5** numaralı diğer örnek ise bej mermerden yapılmış sadece kasık bölgesi ele geçen ve aynı elleri olmasa da tutmuş olduğu istiridye kabuğu formu su çanağı ile birlikte betimlenen su perisi Nymphedir. 2012 yılında sürdürülen kazı çalışmalarında ise geç dönemde sur duvarı içerisinde kullanılan bir adet yazıtlı heykel kaidesi ele geçmiştir.

Ana Cadde'de çok az sayıda heykel parçası ele geçmiştir. Buna rağmen, kentin merkezinde bulunan Agora I. Terası'na ulaşımı sağlaması ve Teras Caddesi'yle kesişmesi nedeniyle, olasılıkla yaya trafiğinin en işlek olduğu Ana Cadde'de daha fazla sayıda heykel bulunmalıydı. Fakat Ana Cadde'nin bu bölümünün Geç Antikçağ'da yoğun olarak kullanılması, ayrıca geç dönem surunun burçları (ki burçlar neredeyse tamamen etrafındaki nitelikli Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait farklı yapı bloklarının devşirme kullanımıyla inşa edilmişlerdir) bu alanda konumlanması nedeniyle bu alandaki plastik eserlerle süslü anıtların tahrip edildiği düşünülebilir. Burada ele geçen iki adet heykel parçası ve bir adet heykel kaidesi kentteki heykeltıraşlık faaliyetlerinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

2.2. Agora I. Teras Caddesi

Agora I. Teras Caddesi kentin merkez noktasında, Stadion'dan başlayarak Tiyatro, Odeion ve Roma Hamam Kompleksi'ne bağlanan yol güzergâhı üzerinde, üst üste üç teras halinde dikdörtgen formu bir planda düzenlenmiştir. Kent merkezinin yaklaşık olarak tam ortasında konumlanan Agora'nın I. Terası'ndaki Sütunlu Cadde'de karşılıklı duran, ticari işlevli dükkanlar bulunur⁴⁴. II. Terası'nda da aynı şekilde konumlanmış dükkanlar vardır. III. Teras'da ise Tholos Planlı Çeşme Yapısı olarak adlandırılan mimari bir yapı yer alır. 2009 yılından bu yana devam eden kazılarda, Agora I. Teras Caddesi Batı Stoa Duvarı'nın 20 x 96 m.'ye kadar mevcut yüksekliğinin büyük bir kısmı açığa çıkarılmıştır⁴⁵. Devam eden kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan taban, ilk yapıldığı döneme ait büyük blok taşlarla döşeli olup, olasılıkla teras duvarının bitimine kadar devam etmektedir. I. Teras Sütunlu Caddesi'nin doğu ve batı olmak

⁴⁴ Şükrü Özudoğru, "Kibyra 2014 – 2016 Yılı Çalışmaları ve Sonuçları", *Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 122.

⁴⁵ Baytak, 2015: 667.

üzere iki kenarı stoalarla çevrilidir. I. Teras Caddesi'nin en erken evresine ait olan ve yaklaşık 5 m. yüksekliğe sahip Batı teras duvarı üzerinde 15 adet dükkan girişi yer alır. Bu dükkanlar yaklaşık 3 m. aralıklarla yan yana sıralanmıştır. Bazı dükkan girişlerinde deprem tahribatını tamir etmek amaçlı, geç dönem uygulaması olduğu düşünülen, sütunlarla desteklenen lentolar görülür. Bunun yanı sıra MS 6. ve 7. yüzyıllarda savunma amacı güdülerek moloz ve farklı yerlerden getirilen devşirme mimari bloklar ile kapatılmış dükkan kapıları da dikkat çekmektedir⁴⁶. Kapılarda yer alan geç dönem müdahaleleri ve kapı içlerindeki dolgu toprakta ele geçen MS 6. ve 7. yüzyıllara tarihlenen küçük buluntular, Batı Stoa'nın bu tarihlere kadar değişimler göstererek kullanıldığını ispatlar⁴⁷. Agora I. Teras Caddesi Batı Stoa çalışmalarında bulunan 5 farklı künk sırasından oluşan su sisteminin kentin su veya kanalizasyonunun ana arterlerinden birisini oluşturduğu düşünülür⁴⁸.

Caddenin Doğu Stoası'nda ise devşirme mimari parçalarla inşa edilmiş Geç Antikçağ'a tarihlenen 11 adet dükkan açığa çıkarılmıştır. Doğudaki Stoa'nın oluşturduğu yürüme alanı ve dükkanların tabanlarında, çatı kiremidi parçaları kullanılarak yapılmış, orijinali duvar örgü tekniği olan *opus spicatum* döşeme bulunmuştur. Ayrıca Batı Stoa'nın aksine Doğu Stoa zemininde yer alan döşeme oldukça sağlam şekilde korunmuştur⁴⁹. *Opus spicatum* döşemesinin yer yer tahrip olduğu gözlemlenir. Tahrip olan yerlerde yapılan sondajlarda tıpkı Batı Stoa'da bulunan künk sistemleri ile karşılaşılmıştır. Her iki stoada bulunan künk sistemleri caddenin güçlü bir alt yapısı olduğunu gösterir (**Res. 4**). Doğu Stoa 1. dükkan içerisinde yapılan sondaj çalışmasında zeminden 1.05 m. aşağıda moloz örgülü bir duvar ile karşılaşılmıştır. Bu alanda ele geçen seramikler üzerinden yola çıkılarak işlevi anlaşılmayan duvarın MÖ 2. yüzyılın ortalarına ait olduğu saptanmıştır⁵⁰. Dolayısıyla kentte MS 23 yılında gerçekleşen büyük depremde önce Agora'nın daha erken evresi olabileceği düşünülür. 2009 yılından bu yana devam eden çalışmalar değerlendirildiğinde imar faaliyetlerinin, Anadolu genelinde olduğu gibi Kibyra'da da MS 1. ve 2. yüzyıllarda gelişmeye başladığı görülür. Bu alanların duvar örgü ve yapı

⁴⁶ Şükrü Özudoğru – Feyzullah E. Dökü - Gülşah Dikbaş - Hannelore Vanhavernbeke, “Kibyra 2010 Yılı Kazı Çalışmaları”, *Anmed*, S.9, 2011, s. 39.

⁴⁷ Özudoğru - vd., 2011: 39.

⁴⁸ Özudoğru - vd., 2011: 39.

⁴⁹ Özudoğru - vd., 2011: 39.

⁵⁰ Özudoğru, 2014: 182.

teknikleri, taban döşemelerindeki motifler ve ele geçen buluntular (özellikle sikkeler), Agora I. Teras Caddesi'nde yapılan kazı çalışmalarından ele geçen dokuz adet (**K1, K2, K3, K8, K10, K12, K19, K20, K25**) heykelin anlamlandırılması ve tarihlemesini kolaylaştırmıştır. Dokuz adet heykelden, **K1, K2, K20, K25** numaralı dört adet heykel Doğu Stoa'dan, **K3, K8, K12, K19** numaralı dört adet heykel Batı Stoa'dan ve **K10** numaralı heykel ise I. Teras Cadde'si üzerinde ele geçmiştir. **K1** Hermes (Apollon Centocelle Tipi) heykel parçası, **K2** grup heykele ait Eros parçası, **K3** Eros, **K8** Herakles başı, **K10** büyük olasılıkla Asklepios heykeline ait bir parça olup, kesin olarak tanımlanamayan erkek heykel parçaları başlığı altında incelenmiştir. **K12** giyimli erkek heykel parçası, **K19** giyimli kadın heykel parçası, **K20** giyimli kadın heykeline ait sağ ayak parçası, **K25** giyimli bir heykele ait sol bacak parçasıdır. Tüm bu heykellere ait parçaların tamamının dolgu veya duvar içinde ve geç dönemde devşirme olarak kullanıldığı göz önüne alındığında, doğrudan Agora I. Teras yapısı ile ilişkilendirmek doğru olmayacaktır. Heykellerin neredeyse tamamının kırık olması geç dönemde yoğun tahribat olduğunu açıkça gösterir. Agora I. Teras Caddesi'nde bulunan bu heykellerin nerede durduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Büyük olasılıkla aynı yapı içerisinde farklı konumlarda sergilenmiş ya da kentte bulunan diğer kamu yapılarından getirilerek farklı işlevlerde kullanılmıştır (**Res. 5**).

2.3.Tholos Nymphaeum (Yuvarlak Planlı Çeşme)

Agora'nın III. Terası'nda konumlanan yapıda, ilk çalışmalar 2016 yılı içerisinde gerçekleşmiştir. Yapılan temizlik çalışmaları sırasında yapının iç içe konumlanmış yuvarlaklardan oluşan, tholos planlı havuz olduğu anlaşılmıştır. Kazı çalışmalarına ilk olarak iç havuzdan başlanmıştır. Yapılan çalışmalar esnasında, stylobat üzerindeki taş yerleştirme izlerinden parapet bloklarının arasına yerleştirilmiş postamentler yardımıyla iç havuzun çevrelendiği anlaşılmıştır. İç havuzun kazısı tamamlandıktan sonra dış havuzun kazılarına başlanmıştır. Burada yapılan kazı çalışmalarında, havuzu çevreleyen blokların büyük bir kısmı in-situ durumda ele geçmiştir. Dış havuzu da tıpkı iç havuz gibi parapet blokları ile aralarına yerleştirilen postamentler çevrelemektedir. Dış havuzun önünde gerçekleştirilen çalışmalarda, havuzu çevreleyen stylobatın önünde, tüm daire boyunca oluklu bloklar ile açık kanal sistemi oluşturularak su tahliyesinin sağlandığı tespit edilmiştir. Yapının toplam çapı 15. 20 m.dir.

Yapılan çalışmalardan elde edilen veriler ışığında havuz yapısının üzerinin kapatılması, iç havuzu çevreleyen postamentlerin üzerine yerleştirilen tek sıra sütunların üst yapı bloklarını taşıyarak konik bir çatı formu oluşturmasıyla mümkün olmuştur. Dış havuzda ise parapet blokları arasında postamentler kullanılmış olmasına rağmen, iç havuzda olduğu gibi sütunlu düzenlemeyi oluşturacak üst yapı blokları ve sütunlar ele geçmemiştir. İç havuzun zemini kireç harç kullanılarak sıvanırken, dış havuzun zemini ise tuğla döşem kullanılarak yapılmıştır (**Res. 6**).

İç havuz da yapılan çalışmalarda konumuzu ilgilendiren **K4**, **K7** ve **K17** numaralı heykeller ele geçmiştir (**Res. 7**). **K4** numaralı heykel panter postu üzerine uzanmış **K7**'e göre daha küçük oranlarda yapılmış olan genç Dionysos heykeline ait olmalıdır. **K7** numaralı heykel ise aslan postu üzerinde uzanmış Herakles'tir⁵¹. Her iki heykelde de figürler hayvan postu üzerine uzanmış, hayvanların başı figürlerin sol kollarının altında ve ağızları açık, çörten vazifesi görecektir şekilde işlenmiştir. Ayrıca bu iki heykelin alt kısımlarında oluklar açılmış ve buraya yerleştirilen künkler ile suyun çörtenlere ulaşması sağlanmıştır. Oranları göz önüne alındığında **K17** numaralı heykel başının **K4** ile bağlantılı olacağı düşünülür. Ancak ara kırıkların çokluğu nedeniyle **K17**, **K4**'in baş kısmına oturmamaktadır. Bu nedenle eser genç erkek başı olarak nitelendirilmiştir. **K4** ve **K7** heykellerinin işlevleri ve buluntu yerleri göz önüne alındığında, merkezdeki blokların üzerinde podyum düzenlendiği, bu podyum üzerinde duran heykellerden künkler yardımıyla su akıtılarak önce iç havuz doldurulup, ardından dış havuzun doldurulduğu düşünülür. Kazı çalışmaları sırasında ele geçen, bir tanesinin iki parçadan oluştuğu toplam beş adet girlandlı arşitrav-friz bloklarının işçiliği üzerinden yapılan ön değerlendirme sonucunda yapının MS 1. yüzyıl içinde inşa edilmiş olduğu düşünülür⁵². Yapının, kentte meydana gelen ve büyük yıkımlara neden olan MS 23 yılında gerçekleşen depremin genel yapılaşma faaliyetlerine bağlı olarak inşa edilmiş olduğu söylenebilir⁵³. Bu nedenle yapıda ele geçen üç adet heykeltıraşlık eser de MS 1. yüzyıldan erken olmamalıdır.

⁵¹ Heide Scharmer, *Der Gelagerte Herakles*, Verlag Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1971, s. 12.

⁵² Lutgard Vandeput, "The Architectural Decoration in Roman Asia Minor, Sagalassos: a Case Study", *Studies in Eastern Mediterranean Archaeology*, S. 1, 1997. s. 63.

⁵³ Özudoğru, 2014: 171-188.

2.4.Odeion

Odeion, kamu yapılarının yer aldığı ana tepenin güney köşesinde konumlanır. Yapının hemen güney ucunda pronaosu görünen kazılmamış küçük bir tapınak bulunur. Kentin sosyal-siyasal yaşamı ve iklim şartları göz önüne alındığında yapı çok işlevli olmalıdır. Kentin meclis binası, özellikle kış aylarında işlev görmüş bir Tiyatro, müzik evi ve Kibyranın Conventus merkezi olmasından dolayı bir mahkeme işlevlerine sahip olduğu düşünülen yapı yaklaşık 3600 kişilik kapasiteye sahiptir⁵⁴.

Yapının kazı çalışmalarına, 1989 yılında dönemin Burdur Müzesi A. Selçuk Başer tarafından iç kısmında yapılan kısa süreli bir sondaj kazısı sonrasında ilk kez 2009 yılında başlanmıştır⁵⁵. Yapının kazısı üç sezon sonunda tamamen bitmiş, büyük oranda korunmuş, özellikle de benzersiz oluşu ve büyüleyici güzelliği ile orkestrada “opus sectile” tekniğinde bir “Medusa” döşem bulunarak Anadolu’nun en görkemli yapılarından biri ortaya çıkarılmıştır⁵⁶. 2011 kazı sezonunda ise yapı önünde yaklaşık 560 m² boyutlarında, küçük tesseraların kullanımıyla yapılmış mozaik, % 90 oranında sağlam bir şekilde bulunmuştur. Mozaik bu hali ile Anadolu’da yerinde sergilenen en büyük yer döşemi olma özelliğini taşır. Üzerinde biri güney uçta, biri merkezde sonuncusu ise kuzey uçta olmak üzere toplam üç adet yazıt panosu bulunmaktadır. Bu üç yazıt üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda, mozaik döşeminin MS 249-254 yılları arasında Aurelius Sopatros ve Klaudios Theodoros kardeşler tarafından yaptırıldığı bilgisine ulaşılmıştır⁵⁷. 560 m²’lik tessera döşemli mozağin güney köşesinde oldukça sağlam durumda bir geç döneme ait hamam yapısı açığa çıkarılmıştır. Bu yapı, konservasyonu yapılarak alanda koruma altına alınmıştır. Odeion’un orkestrasında yapılan kazılar sayesinde yapının geçirdiği yıkımın şiddeti anlaşılmıştır. Yarım daire formu orkestranın zemininde, çatı konstrüksiyonunu oluşturan yanmış ahşap kalıntıları, çatı kiremitleri, tuğla parçaları, çatının metal aksamaları, iki adet bronz heykel ve çiviler ile karşılaşmış ve bu buluntular sayesinde yapının yangın geçirdiği anlaşılmıştır (**Res. 8**). Medusa betimli “opus sectile” döşem üzerinde yangın sırasında çatı parçaları altında kalan iki adet bronz heykel parçaları, döşemin üzerinde yapışık olan kömür kalıntıları bu durumu kanıtlamaktadır. Söz konusu iki bronz heykelden ilki kuzey köşede ikincisi

⁵⁴ Özüdoğru ve Dökü, 2010: 40.

⁵⁵ Özüdoğru ve Dökü, 2010: 39.

⁵⁶ Özüdoğru ve Dökü, 2010: 41.

⁵⁷ Özüdoğru ve Dökü, 2010: 42.

ise güney köşede bulunmuştur. Her iki eserde yoğun yangın tabakası içinden ve direkt zemin üzerinde ortaya çıkarılmıştır. Bronz heykeller maruz kaldıkları yoğun sıcaklık nedeniyle eriyerek zemine yapışmış ve vücut uzuvları parçalanmış durumda bulunmuştur.

Tez konusu eserlerin büyük bölümü Odeion yapısından ele geçmiştir. Proskene kazılarında yaklaşık 15 kasa farklı uzuvlara ait heykel parçası bulunmuştur. Fakat bu heykel parçaları üzerinde tanımlama yapmak oldukça zordur. Heykeller çok küçük parçalara ayrılmış, yapılan çalışmalarda birçoğu birleştirilememiştir. Tanımlanarak tez konusuna dahil edilen eserler, güney kemer önünden bir adet (**K6**), cavea A'dan bir adet (**K13**), orkestradan bir adet (**K21**), güney odadan bir adet (**K28**), proskeneden ise 19 adet olmak üzere (**K14, K15, K16, K22, K23, K24, K29, K30, K31, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40, K41**) toplam 23 adettir. Bu eserlerden bir tanesi Victoria (**K6**), dört tanesi erkek başı (**K13, K14, K15, K16**), dört tanesi kadın başı (**K21, K22, K23, K24**), altı tanesi el parçası (**K28, K29, K30, K31, K32, K33**), sekiz tanesi ayak parçası (**K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40, K41**) olarak nitelendirilmiştir(**Res. 9**). Odeion yapısında ele geçen tüm bu heykeltıraşlık eserler üzerinde yapılan incelemelerde dokuz adet heykelin varlığı kesinleştirilmiştir. Bu heykeller arasında iki tanesi normal insan oranlarının çok altında, geriye kalan eserler ise normal insan oranları üzerindeki heykellere ait parçalardır.

2.5. Roma Hamam Kompleksi

Roma Hamam Kompleksi kent merkezinin kuzey kısmında yer alır. Tiyatro ve Odeion ile aynı aks üzerinde, Tiyatro'nun kuzey kesiminde konumlanır⁵⁸. 1989 yılında yapılan Gölhisar Böğrüdelik Yaylası yol çalışmaları esnasında özellikle hamamın kuzey batı sınırını oluşturan dış duvarlarda ve yapının kuzey aksamalarında ciddi oranda iş makinası tahribatı gerçekleşmiş, ayrıca doğal afetlerden kaynaklanan tahribatların artmasından dolayı Roma Hamam Kompleksi'nde kazı ve koruma çalışmaları zorunlu olarak bir sezon yapılmıştır⁵⁹. Üç farklı açma (Açma I, Açma II, Açma III) olarak başlanan kazı çalışmaları sonunda, yapı doğu-batı doğrultusunda yan yana sıralanmış mekânlardan oluşmakta olup, yapının kapladığı alan (palestra hariç) 3650 m² olarak hesaplanmıştır (**Res. 10**)⁶⁰.

⁵⁸Şükrü Özudoğru, "Kibyra Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları 2015", *Anmed*, S. 14, s. 56.

⁵⁹Özudoğru, 2016: 57.

⁶⁰Özudoğru, 2016: 57-58.

Bir sezon süren kazılarda iki adet (**K11**, **K26**) heykeltıraşlık eser ele geçmiştir. Bu heykellerden birincisi (**K11**), Açma II olarak adlandırılan kazı alanı içerisinde bulunmuş, applike edilmiş erkek heykelin sol bacak parçasıdır (**Res. 11**). Diğeri ise (**K12**), Açma III olarak adlandırılan diğerkazı alanından ele geçmiş heykelin sağ koluna ait parçadır.

2.6. Kent İçi Yüzey

Tez kapsamı içerisinde yer alan Zırhlı İmparator Torsosu (**K9**) 2002 yılında Burdur Müzesi Müdürlüğü tarafından müzeye getirilmiş, envanter fişinde buluntu yeri Nekropol olarak kayıt altına alınmıştır. Geniş bir nekropol alanına sahip olan kentte Torso'nun yeri net olarak belli edilmemiştir. Kent içi yüzey de ele geçen diğerk eser (**K18**), boyun ile bel arası korunmuş, uzanan giyimli kadın heykeline aittir. Bu eserin de net olarak nereden ele geçtiği bilinmemektedir. **K18** olasılıkla geç dönemde orijinal yerinden taşınarak farklı işlevde kullanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİBYRA'DAN BİR GRUP HEYKELTİRAŞLIK ESER

3.1. Tanrılar

3.1.1. Hermes (Apollon Centocelle Tipi) Gövde Parçası (?)

Kat. No. 1

LEVHA XII, Res. 12

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2014

Buluntu Yeri: Agora I. Teras Caddesi, 68 / 75 m. Arası, Doğu Stoa, 9. – 10. Dükkan Kapı Aralığı.

Ölçüleri: Der.: 29 cm., Gen.: 21 cm., Yü.: 30 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

0 20 cm.

3.1.1.1. Korunmuşluk Durumu

Eser, tek parça halinde ele geçmiştir. Heykel'in başı, sağ kolu tamamen, sol kolu ise neredeyse tamamen, sağ göğüsün yarısı, khlamysin⁶¹ ortadan sağ omuza kadar olan kısmı, belden aşağısı kırık ve eksiktir. Eserde parçalar halinde dökülmeler ve kopmalar görülür. Eserin yüzeyinde renk farklılıkları göze çarpar. Heykel parçasının beyaz kaliteli mermerden yapıldığı anlaşılmakta olup, zaman içerisindeki korozyon ve dış etkilere dolaylı olarak koyu lekeler ya da kirlenmeler görülmektedir. Eserin arka yüzeyinde ise taş mantarı ve kireç izleri görülür. Heykel renginin orijinaline en yakın olarak korunmuş bölümü, elbise kıvrımının altında kalan kısımdır. Heykel üzerinde bilinçli bir şekilde yapılmış herhangi bir tahribat izine rastlanmaz. Heykel üzerinde boya kalıntısı görülmez.

3.1.1.2 Tanım

Eserin normal insan oranlarından biraz daha küçük olduğu anlaşılmaktadır. Boyundan yukarısı kırık olan eserin olasılıkla sağ omuzunda bir broş ile tutturulmuş

⁶¹ Jale İnan, *Side'nin Roma Devri Heykeltıraşlığı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1975, s. 59.

olan khlamys⁶², önde göğüs ve omuzları, arkada ise sırtı diagonal şekilde örtmüştür. Eserin hemen hemen çıplak olması nedeniyle ve khlamysin örtünme biçimiyle heykel parçasının orijinalinde bir Apollon Centocelle tipli Hermes heykeline ait olabileceği düşünülür⁶³. Fakat aynı özellikleriyle, benzer örnekler ışığında Tanrı Apollon'un bizzat kendisini betimlediği de düşünülebilir⁶⁴.

Heykelin sol kolunun neredeyse tamamen kırılmış olmasına rağmen, nasıl bir hareket içerisinde olduğunu anlamamızı sağlayan izler mevcuttur. Omuzdan başlayarak dirseğe kadar geriye doğru hareket ettirilmiş, dirsekten itibaren bükülerek vücudu ile yapışık şekilde, olasılıkla karın kısmına doğru uzatılmıştır.

Khlamys eserin göğüslerini neredeyse tamamen kapatmıştır. Belden aşağısı kırık olan heykelin, khlamys ile göbek deliği arasında kalan kısmına baktığımızda kasları oldukça belirgin verilmiş olup, bu stil özelliğiyle Genç Hermes olarak tasvir edilmiş olmalıdır⁶⁵.

3.1.1.3. İkonografi

Mitoloji de Hermes, Titanlar soyundan Atlas ile Pleione'nin kızı Maia ve Zeus'un oğludur. Tanrıların ve özellikle Zeus'un habercisi olarak görevlendirilen Hermes, Olympos tanrılarının en renkli ve özgün kişilerinden birisidir⁶⁶. Doğar doğmaz yaptığı hırsızlık olayı ile kötülerin koruyuculuğunu üzerine almıştır⁶⁷. Omuzunda koç ve elinde para kesesi ile betimlenmesi bu görevleri anlatır⁶⁸. Hermes, Homeros destanlarında yaptığı işler ve öyküleri ile karşımıza çıkar⁶⁹. Tanrının çok sevilmesi ve insansı özellikleri sayesinde kültü de yaygınlaşmıştır. Nero⁷⁰ ve Domitian⁷¹ kendisini Hermes olarak tasvir ettiren Roma imparatorlarıdır. Arkadia'da doğan Hermes kültü önce Hellenistan'a, daha sonra Küçük Asya ve Roma İmparatorluğu coğrafyasına

⁶² İnan, 1975: 59.

⁶³ İnan, 1975: 60.

⁶⁴ Gül Işın, "The Great God Mamblasenos/Apollon", XIVV International Congress of Classical Archaeology, Roma 22-26 Sept., 2008, s. 1-4.

⁶⁵ İnan, 1975: 60.

⁶⁶ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 6. Basım, 1996, s. 135-136.

⁶⁷ Erica Simon, *Die Götter der Römer*, Hirmer Verlag, München, 1990, s. 296.

⁶⁸ Simon, 1990: 300.

⁶⁹ Erhat, 1996: 135-136.

⁷⁰ Simon, 1990: 363.

⁷¹ Simon, 1990: 364.

yayılmıştır. Hermes Roma’da Merkür adı ile bilinir. Küçük Asya için önemli olan tanrı adına yapılmış tapınakların var olduğu bilinir⁷².

3.1.1.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme

Eserin olasılıkla Genç Hermes’i tanımladığını belirtmiştik. Bu varsayımdan yola çıkarak eserimiz ile özdeş olan ve benzer ikonografik unsurlar gösteren Genç Hermes ile benzerlik gösteren Apollon Centocelle Tipi Hermes heykelleri bulunmaktadır. Öncelikle tarihleme yapacağımız Apollon Centocelle Tipi Hermes heykelinin orijinal şeklini genel hatları ile belirtmek, Kıbyra örneğinin nasıl tasvir edildiği hakkında önemli bilgilere sahip olmamızı sağlayacaktır. Apollon Centocelle Tipi Hermes betimlemelerinin orijinal tiplerinde, sol bacak taşıyıcı, sağ bacak serbest, sol kol dirsekten bükülerek hafif yana ve öne atılmış olup, vücut eksenini “S” biçiminde ayakta duran, çıplak ve çok genç bir figür betimlenir. Genellikle sağ elinde para kesesi ile betimlenir. Sol eliyle tuttuğu bir kerykeion taşımaktadır. Sağ omuzunda bir broş ile tutturulan khlamys, önde göğüs ve omuzları, arkada ise sırtı örter. Khlamys, arkada sağdan sola doğru çekilerek sırtı diyagonal olarak kesmiş ve sol kolun üzerinden aşağı sarkıtılmıştır. Genellikle ayağında kanatlı sandallar ve bileğin üst kısmından kanat bağlanmış olarak verilir⁷³.

Perge antik kentinde yapılan kazılarda Güney Hamam adı verilen yapının VII no’lu birimi içerisinde, apsise yakın batı duvarındaki nişin hemen önünde ele geçen Hermes heykeli, J. İnan tarafından Apollon Centocelle tipi olarak yorumlanmıştır⁷⁴. J. İnan tarafından bu şekilde yorumlansa da, tipin orijinalinin hangi tanrıyı betimlediği tartışmalı bir konudur. B. Vierendeis⁷⁵ orijinalin Apollon’u betimlediğini söylerken, P. Zanker⁷⁶ bu konu hakkında kesin bir şey söylememiştir. J. İnan bu tipin ele geçen repliklerin birçoğunun hatalı restore edilmiş olduğunu söyler. Hatalı restorasyonlar bu tiplerin dışında tutulursa, sadece bir repliğin Apollon atribüleriyle verilmiş olmasından dolayı, bu tipin orijinalinin Hermes’i betimlediğini ifade etmiştir. Orijinal eserin tarihlemesi ve yaratıcısıyla ilgili olarak da farklı görüşler ortaya atılmıştır. H.

⁷² Simon, 1990: 159.

⁷³ Jale İnan, “Perge Kazısı 1980 Çalışmaları”, *III. KST*, 1981, s. 45-46.

⁷⁴ İnan, 1981: 45-46.

⁷⁵ Barbara Vierendeis Schlörb, *Glyptothek München, Klassische Skulpturen, Katalog der Skulpturen*, Band II, Beck Verlag, München, 1979, s. 274-281.

⁷⁶ Paul Zanker, *Klassizistische Statuen: Studien zur Veränderung des Kunstgeschmacks in der römischen Kaiserzeit*, Philipp von Zabern Verlag, Mainz, 1974, s.106 -108.

Marwitz⁷⁷ MÖ 380'e, D. Arnold⁷⁸ MÖ 70'lerin başına tarihlenmiş ve Antiphanes'e mal etmiştir. Ancak en çok kabul gören görüş orijinalin MÖ 4. yüzyıl da ortaya çıkmış olduğudur⁷⁹.

Eser ile yakın özellikler gösteren, Perge kazılarında ele geçmiş Hermes heykeli, on parçadan birleştirilmiş, sol bacak taşıyıcı, sağ bacak serbest olarak ayakta duran, çıplak ve genç bir figür olarak betimlenmiştir. Serbest sağ bacak, dizden bükülerek hafif yana ve öne atılmıştır. Vücut eksenini "S" biçimindedir. Baş hafif sola dönüktür. Sağ kol, dirsekten bükülerek öne ve yana doğru açılmıştır. Bugün mevcut olmayan sağ elinde para kesesi tutuyor olmalıdır. Yukarı dönük olan sol avuç içinde ise kerykeion tuttuğu düşünülür. Sol omuz üzerindeki ve sol kol üzerindeki khyllamis kıvrımlarının izi kalmıştır. Sol omuz hafif geridedir. Yalnız sağ omzundan rozet bezemeli bir broşla tutturulmuş, göğsünün üst kısmı ile sırtının bir kısmını örten bir khyllamys vardır. Khyllamys, arkada sağdan sola doğru çekilerek sırtı diyagonal olarak kesmiş ve sol kolun üzerinden aşağı sarkıtılmıştır. Ayağında kanatlı sandallar yerine ayağa bilekten ve ayağın üst kısmından şeritlerle kanatlar bağlanmış. MS 2. yy. başları, Geç Hadrian Dönemi / Erken Antoninler Dönemi'ne tarihlenmiştir⁸⁰.

Eser ile benzerlik gösteren bir diğer heykel; 1959 yılında Side antik kenti, üç havuzlu çeşmenin kazıları sırasında ele geçen 266 envanter numaralı Hermes heykelidir⁸¹. Bu eser 12 parçadan birleştirilerek bütünlenmiştir. Heykel Perge örneğinin özelliklerini taşımaktadır. J. İnan bu eseri Antoninler Dönemine tarihler⁸². Bu iki eser doğrultusunda **K1**'in kesin olarak Hermes olduğu söylenemez. Fakat her iki eserde olduğu gibi **K1**'de de khyllamys aynı şekilde omuzları ve göğüsleri kapatmaktadır. Aynı zamanda khyllamysin örtünme biçimiyle de Apollon Centocelle tipi benzerlik göstermektedir.

Yukarıda verdiğimiz örnekler dışında bu tipe benzer Aralıktepe adı verilen Yumaklarda bulunan 85 cm. uzunluğunda Apollon heykeli ile Kibyra örneğinin korunan

⁷⁷ Herbert Marwitz, "Antiken der Sammlung Hermann Bünemann, München", *Antike Plastik*, S. 6, s.43-47.

⁷⁸ Arnold, Dorothea, *Die Polykletnachfolge: Untersuchungen zur Kunst von Argos und Sikyon zwischen Polyklet und Lysipp*, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1969, s.82.

⁷⁹ Walter Herwig Schuchhardt, *Die Epochen der griechischen Plastik*, Verlag für Kunst und Wissenschaft, Baden Baden, Bruno Grimm, s. 100-102. ; Marwitz, 1967: 44.

⁸⁰ İnan, 1975: 59-66.

⁸¹ İnan, 1975: 59-66.

⁸² İnan, 1975: 59-66.

kısmı ve khlamysi benzerlik gösterir. Aralıktepe, Antalya'nın 53 km. kuzeydoğusunda Pednelissos ve Selge'nin orta noktasında Güney Pisidia'da, Pamphilya ovasına bakan 650 m.'lik tepenin üzerinde konumlanır⁸³. 1997 - 1998 yılında Antalya Yumaklar Aralıktepe'de polis tarafından kaçak kazılar sırasında ele geçirilen yüzlerce esere el konulması sonrası Antalya Müzesi Müdürlüğü tarafından bölgede kurtarma kazısı yapılmıştır. Yapılan kazılarda ayakta, çıplak duran ve omuzlarında khlamys taşıyan bir tanrı heykeli ele geçmiştir. Bu tanrı heykeli G. Işın tarafından Apollon olarak adlandırılmıştır⁸⁴. Tanrı hafif öne uzatılmış sağ elinde defne dalı tutmaktadır. Sol elini, antik dönemde kilit pimleri ve demir ile onarım gören destek formundaki bir sütun üzerine koymuştur. Sağ bacağı ağaç gövdesine dayanmış, sol bacağı ise biraz geriye doğru atılmıştır. Kıvrıcık saçları, omuzlarından aşağıya sarkan bukleleri ve başında ki görkemli lampadion topuzlu saç tipi ile kadınımsı bir duruş sergilemektedir. Heykelin plinthe üzerinde "Pauleinos, büyük tanrı Mamblasenos'a adadı" yazmaktadır. Işın⁸⁵ bu heykeli khlamys'in derin olması, saçın yeteri kadar oyulmamış olması nedeniyle MS 2. yüzyılın 3. çeyreğinden sonraya tarihlenmesine yardımcı olacağını vurgulamıştır. Ayrıca Antoninler Dönemi resmi portrelerinde olduğu gibi hafifçe yukarı doğru çizilen iris ve pupilisi tasvir eden oyulmuş çizgi tarafından da bu tarih desteklenebilir ve heykelin yazıtının epigrafik tarihlemesi de bu öneriyi onaylar.

Kibyra heykelinin bütün olarak ele geçmemesinden dolayı esere kesin olarak bir kimlik yüklemek zordur. Yukarıda verdiğimiz benzer özelliklere sahip örnekler olan Side ve Perge de ele geçen Hermes heykelleri ile Aralıktepe'de bulunan Apollon heykelinin khlamyslerini karşılaştırdığımız zaman kıvrımların ve duruş stilinin büyük benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu heykellerin ortak noktası olan khlamysden yola çıkarak, derin yapısıyla eserimiz ile oldukça benzerdir. K1 Antoninler Dönemine tarihlenmektedir.

⁸³ Işın, 2008: 1-4.

⁸⁴ Işın, 2008: 2-3.

⁸⁵ Işın, 2008: 4.

3.1.2. Eros (?)

Kat. No. 2

LEVHA XII, Res. 13

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2011

Buluntu Yeri: Agora I. Teras Caddesi, Doğu Stoa, 7. Dükkan - 1.10 / -1.40 m. Seviyeleri.

Ölçüleri: Der.: 16 cm., Yük.: 34 cm., Gen.: 16,5 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

3.1.2.1. Korunmuşluk Durumu

Heykel, belden yukarısı ve aşağısı olmak üzere iki parça halinde bulunmuştur. Eserin başı, sağ omuzu, sol omuzu, sağ ve sol ayaklarının dizden aşağısı kırıktır. Heykelin sağ göğsünün yanında ikinci bir heykele ait sol el parçası korunagelmıştır. Cinsel organında aplike edilmiş 0.1 cm.'lik delik vardır. Heykelin sol bacağı ile bitişik 10 cm. uzunluğunda farklı işlevli parça göze çarpar. Heykel üzerinde aşınmalar, dökülmeler ve kırıklar söz konusudur. İnsan eli ile yapılmış bir tahribat söz konusu değildir. Eserin arka yüzünde sağ kalçasında kırık ve kireç tabakası dikkat çeker. Eser üzerinde boya izine rastlanılmamıştır. Eser beyaz kaliteli mermerden yapılmış olup, yüzeyinde doğal etkenlerden dolayı renk farklılıkları görülür. Heykelin iki parçası restore edilerek tek parça haline getirilmiştir.

3.1.2.2. Tanım

Eserin sağ kolu altında, ikinci bir heykele ait sol el parçası görülür. İkinci bir heykele ait olan sol el parçasıyla bağlantılı olabileceği düşünülen sol ayağındaki parçanın varlığı, K3'ün grup heykel olarak tasvir edildiğini düşündürür. Bu tipte tasvir edilen eserler arasında Eros ve Psykhe'nin heykelleri K3 ile benzerlik gösterir. Heykelin baş kısmı kırık, sağ omuzun uç kısmından başlayarak, sağ kol, sol omuz ve sol kol tamamen kırılmıştır. Sağ omuzun altında, sağ göğsünün hemen yanında ikinci bir heykele ait sol el parçası görülmektedir. Göbek deliği verilmiş olup, cinsel organı üzerinde aplike edilmiş bir delik vardır. Sağ ve sol ayakları diz kısmının hemen üzerinden kırılmıştır. Vücut ağırlığı olasılıkla sağ bacak üzerindendir. Sol ayak diğer ayaktan

açılarak ileri doğru hareket halindedir. İki bacak arasındaki açılma dizlerin üzerine kadar devam eder. Fakat bu açılma birbirinden bağımsız olarak yapılmamıştır. Sol bacağın dış bölümünde ise ikinci bir heykele ait parça ya da bir atribüye ait veya destek çıkıntısı olduğu düşünülen 10 cm'lik bir parça görülmektedir. Sağ kalça yay gibi gerilmiş ve sol kalça dışa doğru açılmıştır. Üst gövde kendi içinde hafifçe sola dönmüştür. Vücut hareketi sebebiyle sağ kalçanın sol kalçaya göre daha yukarıda olduğu izlenmektedir. İnsan oranlarından küçük olan eser, etli ve genç tasvir edilmiştir.

3.1.2.3. İkonografi

Tanım kısmında heykelin Eros'a ait olabileceğinden bahsedilmişti. Eros heykelinin üzerindeki sağ el parçasının ise Psykhe'ye ait olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı Eros ve Psykhe'nin ikonografilerini ayrı ayrı anlatmak faydalı olacaktır.

Eros aşk tanrısı olarak adlandırılır. Çok değişken olan kişiliği, Arkaik Çağ'dan İskenderiye ve Roma Dönemi'ne kadar büyük bir evrim göstermiştir. En eski Theogonialarda Eros, yerle birlikte doğan ve doğrudan Khaos'tan çıkmış olan bir tanrı olarak tasvir edilir⁸⁶.

Psykhe ise ruh anlamına gelmektedir. Latin yazar Apuleius'un "Dönüşümler" adlı eserinde anlattığı "Eros ve Psykhe" masalının başkahramanlarından. Miletos efsanesine dayanan bu masal türünün kaynaklarının Anadolu'da bulunduğu ortaya çıkmıştır⁸⁷.

Antik dönemdeki insanların inancına göre ruh genellikle ölümden sonra bedenden çıkan bir kelebek şeklinde düşünülüyordu. Bu nedenle Psykhe heykellerde kendisi gibi kanatlı Eros ile betimlenen küçük veya genç bir kızdır⁸⁸.

3.1.2.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme

İnsan oranlarının altında tasvir edilen heykel parçası üzerinde herhangi bir atribü bulunmaz. Fakat heykel parçası üzerinde ki sol ele ait ve heykel parçasının sol bacağındaki parça, grup heykel olabileceğini gösterir. Yapılan araştırmalara göre heykel

⁸⁶ Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul. 1997, s. 182.

⁸⁷ Erhat, 1996: 258.

⁸⁸ Grimal, 1997: 700.

parçasının Eros'u betimlediği ve Psykhe ile bir arada tasvir edilen grup heykellerine ait olduğu düşünülmektedir.

İtalya da bulunan Ostiense Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 180 envanter numaralı heykel, K3' ün korunagelen kısmı ile yakın benzerlik gösterir. Ostia antik kentinden ele geçen grup heykel, Eros ve Psykhe'ye aittir. Ayakta duran Eros ve Psykhe'nin başları birbirine doğru dönük, Eros'un sağ eli Psykhe'nin boynunun sağına, Psykhe'nin sol eli Eros'un sağ kolu altına tutunur. Psykhe'nin Kibyra örneğinde olduğu gibi sağ eli aynı şekilde Eros'un sol kolu altında tasvir edilmiştir. Eros'un belden yukarısı Psykhe'ye doğru dönük, belden aşağısı ise sağ ayak önde sol ayak geride betimlenmiştir. Ostiense Müzesi'nde Eros'un duruşu tıpkı **K2**'de olduğu gibi aynı stilde yapılmıştır. Psykhe'nin baldırlarından bileklerine kadar olan kısmın kırık olduğu için Kibyra örneğinde Eros'un sol bacağındaki parçanın ne olduğu anlaşılamaz. Genel olarak birçok yönden benzerlik gösteren heykelin orijinali Hellenistik Dönem'e ait olup bu eser Roma Dönemi kopyasıdır⁸⁹.

Bir başka benzer örnek ise İtalya Sorrento Correale Müzesi'nde sergilenen Eros ve Psykhe heykelidir. Bu eser Kibyra örneğini anlamamız açısından önemli bilgiler verir. Eros ve Psykhe'nin başları kırık, üst vücutları birleşik Psykhe'in sol eli Eros'un sağ kol altına tutunmaktadır. Eros'un sol bacak önde sağ bacak geride vücudu sola doğru dönüktür. Eros'un sol bacağı kırık olmasına rağmen vücut hareketine göre muhtemelen sol bacağı Psykhe'nin sağ bacağı ile birleşiktir. **K2** ile benzerlik gösteren Psykhe'in sağ kolunun tutunduğu yer ve Eros'un vücut şekli, Kibyra örneğini anlamamız için yeterli olmaktadır. Eser MS 2. yüzyıl içine tarihlenir⁹⁰.

K2'de de olduğu gibi, İtalya Venedik Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 76 envanter numaralı Eros heykelinin başı, kolları ve ayaklarının dizden aşağısı kırıktır. Eser üzerinde korunagelen ikinci bir heykele ait sağ el parçası, vücudunun sağa doğru hafif dönük olması ve sol bacak önde sağ bacak geride oluşu ile Kibyra örneği ile çok

⁸⁹ Raissa Calza ve Filoriani M. Squarciapino, *Museo Ostiense. Itinerari dei Musei e Monumenti D'Italia*, La Liberia Dello Stato, Roma, 1962, s. 113-128; Michalis Yiangou Aspris, *Statuarische Gruppen von Eros und Psyche*, Bonn, 1994, s. 35.

⁹⁰ Aspris, 1994: 35.

yakın benzerlik gösterir. C. Anti⁹¹, P. Arndt⁹² ve H. Dütschke⁹³ eseri MS 2. yüzyıla tarihlemektedirler.

Yukarıda bahsettiğimiz heykeller eserimiz ile duruş ve tip olarak benzerlik gösterir. Bu örnekler üzerinden yapılan karşılaştırmalar sonucunda Kibyra örneği MS 2. yüzyıl içine tarihlenir.

3.1.3. Eros (?)

Kat. No. 3

LEVHA XIII, Res. 14

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2013

Buluntu Yeri: Agora I. Teras Caddesi, Batı Stoa, 64 / 68 m. Arası -0.70 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Der.: 27 cm., Yü.: 47 cm. Gen.: 35 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

3.1.3.1. Korunmuşluk Durumu

Eserin belden yukarısı tamamen, sağ ve sol bacakları dizin hemen üzerinden kırık ve eksiktir. Cinsel organında kırılmalar vardır. Sol bacağının yanından başlayarak arka yüze doğru uzanan elbise kıvrımları üzerinde deformasyon ve aşınmalar oluşmuştur. Oturduğu kayanın üzerinde ağaç kökü görülür. Eserin arka yüzünde kısmen kalçaların hareketi anlaşılır. Eser yüzeyinde yer yer doğal etkenlerden dolayı hafif siyaha yakın bir renk oluşmuştur. Heykelin arka yüzünde korunmuş kısımda kırılma, kopma ya da deformasyon çok az görülmektedir. Heykel parçası üzerinde boya kalıntısı görülmez. Ayrıca bilinçli yapılmış bir tahribata ilişkin bir veriye rastlanmamıştır. Heykel parçasının yalnızca sağ diz altı bölüme denk gelen kısımda kayadan kopan parça kırığında tümleme çalışması yapılmıştır.

⁹¹ Carlo Anti, *Regio Museo Archeologico nel Palazzo Reale di Venezia*, Roma, 1930, s.9 Kat. No. 5.

⁹² Paul Arndt ve Walther Amelung, *Photographische Einzelaufnahmen Antiker Sculpturen*, Verlagsanstalt für Kunst und Wissenschaft Bruckmann, München.

⁹³ Hans Dütschke, *Antike Bildwerke in Oberitalien*, Verlag von Wilhelmengermann, Leipzig, 1882, s. 162-170.

3.1.3.2. Tanım

Belin alt kısmından itibaren kısmen korunabilmiş cinsel organından görüldüğü üzere heykel genç veya çocuk erkek figürüne ait Eros olmalıdır. Figür kayalık bir alan üzerinde oturmakta olup, sol bacağının yan kısmından başlayarak sağ kalçanın üzerine kadar devam eden elbise kıvrımları görülmektedir. Bu yönü ile eserin yarı çıplak olduğunu anlamaktayız. Vücut hareketinden anlaşılabileceği üzere heykel parçası hafif sola doğru uzanmış sağ bacak sol bacağın üzerine doğru hareket halindedir. Sağ bacak, sol bacağın altından geçirilmiş olmalıdır. Heykel parçasının oturduğu kayalık üzerinde usta kaba bir işçilik yaparak kaya hissini yaratmıştır. Kayanın üzerinde sol bacağın hemen alt kısmında kökünden çıkan ağaç betimlemesi yer alır. Yine aynı şekilde sağ bacağın diz kısmına denk gelen yerin altında elbiseye ait ufak bir parça korunmuştur.

3.1.3.3. İkonografi

Tanım kısmında kısaca bahsettiğimiz gibi eser tombul ve çocuk yapısı ile Eros'a ait olmalıdır. Eros'un ikonografisine **K2**'nin ikonografi kısmında değinmiştik. Değişik anlatımlara burada da yer vermekte faydalı olacağı düşünülmektedir. Eros mitolojide ilkçağın en eski metinlerinden beri evrende birleşme ve doğurganlığı sağlayan doğal bir güç olarak karşımıza çıkar. Hesiodos yaratılışı anlatırken Khaos'tan hemen sonra Eros'un doğduğunu söyler⁹⁴. Hesiodos'tan başka theogonia ve kosmogonialarda da Eros bahsedilir. Orfizm denilen ve şair Orpheus'tan geldiği ileri sürülen mistik anlatımda Eros'un dünyayla birlikte kaostan çıktığına veya Gece'den doğma evren yumurtası ikiye bölünüp yarı kabuğundan gök, yarı kabuğundan toprak ortaya çıkınca, Eros'un da doğduğuna inanılmaktadır⁹⁵. Başka efsanelerde Eros'un Aphrodite ile Hermes'in oğlu, ya da Eileithya veya İris'in çocuğu olduğu söylenir. Ne var ki hiçbir tanrı Eros gibi zaman ve mekânı göre değişik biçimlerde anlatılmamıştır. Hiçbir tanrı Eros kadar şairlere konu olmamıştır⁹⁶. Böylece Eros tanrı evrensel bir ilkedен giderek, insanları oklarıyla kovalayan, yaralayan, kanatlı, alaycı, yaramaz ve tehlikeli bir çocuk biçimine girmiştir. Bu biçimle de günümüze kadar gelmiştir. İskenderiye sanatıyla başlayan bu Eros simgesi Roma'da Amor-Amores diye bilinmektedir⁹⁷.

⁹⁴ Erhat, 1996: 101-102.

⁹⁵ Erhat, 1996: 101-102.

⁹⁶ Erhat, 1996: 101-102.

⁹⁷ Erhat, 1996: 101-102.

3.1.3.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme

Eros, Yunan ve Roma mitolojilerinde, çocuk görünümünde tasvir edilen, en belirgin tanrılar arasındadır. Bu nedenle Eros plastik eserler üzerinde sıklıkla karşımıza çıkar. Eros heykelleri genellikle Aphrodite ile beraber, kanatlı ve yatar şekilde tasvir edilmektedir. Erosun yunus üzerine binmiş şekilde betimlenmesi de karakteristik tipler arasında yer alır. Adana Müzesi'nde ve Perge'de ele geçen yunus üzerindeki Eros betimlemeleri Kibyra örneği ile sadece duruş açısından benzerlik göstermektedir. Bu her iki eserin de başka bir heykelle birlikte kompozisyon içinde olduğu düşünülür. Kibyra örneğinde ise heykel parçası üzerinde bunu destekleyecek bir iz yoktur. Adana Müzesi'ndeki heykel, A. Çalık⁹⁸ tarafından Antonin'ler Dönemi'ne tarihlenmektedir. J. İnan ise Perge'de bulunan bir Eros heykelini tanımlarken, Romalılar zamanında çok popüler olduğundan bahseder⁹⁹.

Cezayir Eski Eserler Müzesi 580 numaralı salonda sergilenen 75 cm. yüksekliğinde mermerden yapılmış Eros heykeli Kibyra örneği ile benzer özelliklere sahiptir¹⁰⁰. Cezayir Müzesi'ndeki Eros heykeli kaya üzerinde oturur şekilde tasvir edilmiştir. Eros'un başı sağlam, sola doğru dönüktür. Sağ kolu kırık, sol elinde kaya üzerinde duran sepeti tutmaktadır. Eserin göğüs kısmı başı gibi sola doğru hafif dönüktür. Sağ bacak oturur pozisyonda dizden bükülmüş, sol bacak sağ bacak baldırının altından geçirilmiştir. Kibyra örneğinde bacakların kırık olmasına rağmen korunan kısımlardan anlaşılacağı üzere Cezayir Müzesi'nde ki örnek ile benzer şekilde olmalıdır. İki eserin vücut hareketlerine bakıldığı zaman birbirine benzer şekilde kaya üzerine oturmaktadır. Kibyra örneği ile birçok yönden benzerlik gösteren Cezayir Müzesi'ndeki eserin ebatları, bu benzerlikleri destekler niteliktedir. P. Wuilleumier¹⁰¹ Cezayir Müzesi'ndeki eseri MS 2. yüzyıla tarihlemektedir.

Eros betimlemelerini çoğunlukla ayakta veya düz bir zemin üzerine uzanır şekilde görmekteyiz. Eros çocuk veya genç olarak etli, hafif tombul ve genellikle kanatlı olarak betimlenir. Kibyra örneğinde olduğu gibi kaya üzerine oturur şekilde çok az

⁹⁸ Ayşe Çalık, *Roman Imperial Sculpture from Cilicia*, King's College Yayınlanmamış Doktora Tezi, London, 1997, s.180.

⁹⁹ İnan, 1975: 144.

¹⁰⁰ Pierre Wuilleumier, *Musée de Algérie de la Tunisie*, Librairie Ernest Leroux, Paris, 1928, s. 51, Levha 4.

¹⁰¹ Wuilleumier, 1928: 51.

heykel tiplemesi vardır. Bu yüzden eserin kimliği Eros olmasına rağmen benzer özelliklere sahip heykellerin az olması nedeniyle yukarıda bahsi geçen örnekler üzerinden karşılaştırma yapılmıştır. Bu örneklerle bakılarak eserin MS 2. yüzyıla tarihlenebileceği düşünülmektedir.

3.1.4. Uzanan Genç Dionysos Heykeli (?)

Kat. No. 4

LEVHA XIV, Res. 15

Envanter numarası: 44

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2016

Buluntu Yeri: Agora, III. Teras, Nymphaeum, İç Dolgu, C-4, -0.68 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Uz.: 1.16 m., Gen.: 46 cm., Yük.: 45 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

3.1.4.1. Korunmuşluk Durumu

Heykel parçasının başı tamamen, sağ kol dirsekten, sol kol bilekten, sağ bacak diz kısmından kaval kemiğine kadar kısmen kırık ve eksiktir. Eser üzerinde sağ baldır, sol baldır, kasık, karın, göğüsler boyun altı, omuzlar ve kollarda, yüzeyden parçalar halinde dökülmeler ve kopmalar görülür. Ayrıca panter postunun baş kısmında burun ve çene de kırıklar mevcuttur. Bunun dışında heykel üzerinde herhangi bir boya izine rastlanılmamıştır. Heykelin uzun bir süre toprak altında kalmasından dolayı vücudun büyük çoğunluğu koyu kahverengiye yakın bir renk aldığı görülmektedir. Eser'in üzerinde insan eli ile yapılmış bir tahribat izine rastlanılmamıştır.

3.1.4.2. Tanım

Heykel **K7** deki gibi yatay bir platform üzerinde yükselmektedir. Bu platformun üzerine serilen panter postu üzerinde yer alan çıplak genç erkek figürünün kesin olarak kimi temsil ettiği tespit edilememiştir. Heykel parçası bir kline üzerinde uzanır gibi, platformun sol tarafında ki yüksek kısma dirseği ile dayanarak vücudu da platformun meyilline göre sağa doğru uzanmaktadır. Sol bacağının üzerine yan yatar vaziyettedir. Baş kısmı eksik olmasına rağmen vücut hareketine göre başın sola doğru çevrili olduğu ve cepheden verildiği anlaşılmaktadır. Sağ kol, göğüs üstünden vücuda birleştirilmiş

olup, dirsekten sol omuza doğru kıvrılarak diyagonal biçimde sol omuzunu tutmaktadır. Sol kolun dirseğe kadar olan kısmı vücuda birleşik şekilde düz inerek platforma dayandırılmış ve dirsekten kırılarak öne doğru uzanmıştır. Heykel parçasının sol kolu panter postunun altından verilmiştir. Eserin sağ bacağı pozisyonuna göre platformun sağ ucuna doğru yan şekilde uzatılmıştır. Sağ bacak diz kısmına kadar hafif ön tarafa doğru hareket ettirilmiş, diz hafif bükülerek sağa doğru düz bir şekilde uzatılmıştır. Sol bacak ise kasıktan diz kısmına kadar öne doğru hareket halinde olup, daha sonra dizden itibaren geriye doğru bükülerek sağ bacağın altından geçirilmiştir. Sol kolda olduğu gibi, sağ dizin altından sol baldırın üzerinden panter postu geçirilmiş ve sol bacak postun altında kalmıştır. Her iki bacağın büyük kısmı sağlam olması bacakların çapraz atıldığını gösterir. Göğüs ve karın (Adonis) kasları belirgin olarak verilmiştir. Heykelin arka kısmında, boyun altından başlayarak derin bir sırt çizgisi vücut hareketine bağlı olarak kuyruk sokumuna kadar devam eder. Heykelin zeminini saran panter postu, sol kolunun hemen yanında panter başı ile suyun akması için çörten görevi görür. Panterin kulakları sol kolun üzerinden geçirilen posta birleşik verilmiştir. Gözler tok ve belirgindir. Burun ve çene kısımlarında kırıklar mevcuttur. Ağızı açık olup su akışı sağlanmıştır. Ayrıca heykelin alt yüzünde oluk açılmış ve buraya yerleştirilen künklerle suyun çörtenlere ulaşması sağlanmıştır.

3.1.4.3. İkonografi

Eserin üzerine uzandığı panter postu ile birlikte verilmesine rağmen heykelin kimi temsil ettiği kesin olarak bilinmemektedir. İlk bakışta Herakles Symposium Tipini anımsatsa da detaylarda farklılıklar göstermektedir. Bu tipe ait örneklerin, genellikle Herakles ve savaşçı insanları betimlediği ve bu örneklerde genelde sağ elinin sağ bacağa yaslandığı görülür. Eser, sağ elini sol göğüs hizasından yukarıya doğru bükerek sol omuz ile birleştirmiştir. Sağ eli kırık olduğu için tam olarak yorumlamak mümkün değildir fakat muhtemelen elinde bir kap veya farklı bir nesne tutuyor olabilir. Aynı konteks içinde ele geçen Herakles adını verdiğimiz heroî (kahraman) bölümünde detaylı olarak aktardığımız heykelin oranından biraz daha küçük olmasına rağmen Herakles gibi mitolojik bir kahraman veya tanrı betimi olabileceği düşünülmektedir. Bulunduğu yapı mimarisi göz önüne alındığında eserin nehir tanrısı olabileceği de ihtimaller arasındadır. Fakat nehir tanrılarının panter postu ile hiçbir bağlantısı olmadığından dolayı eseri şekilde yorumlamak güçtür.

Panther postu üzerine uzanan heykelin, tanrı Dionysos'un genç tasvir edilmiş heykeli olabileceği düşünülür. Dionysos'un bazı heykellerde panther postu ile betimlendiği bilinmektedir. Fakat aynı yapı içinde bulunan uzanan Herakles ile Dionysos bağlantısı henüz tam olarak çözümlenememiştir. Farklı mezar stellerinde Herakles ve Dionysos'un bir arada betimlendikleri bilinir. Genç Dionysos olarak adlandırdığımız eserin Herakles gibi kahraman bir kimliğin heykeli yanında daha küçük betimlenmesi düşündürücüdür.

Dionysos'un doğumuna ilişkin farklı düşünceler vardır. Yunan mitolojisinde Dionysos, Zeus ile Thebai kralı Kadmos'un kızı Semele'nin oğludur. Söylenceye göre Semele, Zeus'un çocuğunu karnında taşıırken dadısı Beroe'nin kılığına girerek kendisine yaklaşan Hera'nın kışkırtmasıyla Zeus'un tanrılığından şüphe ederek gücünü göstermesini ister. Gönülsüz de olsa bu isteği yerine getirmeyi kabul eden tanrı gök gürültüleri ve yıldırımlar arasında ortaya çıkınca Semele çarpılarak ölür¹⁰². Bu esnada Hermes tarafından korunan Dionysos'u, Zeus baldırına yerleştirir ve zamanı geldiğinde onu baldırından dünyaya getirir¹⁰³. *Bakkhalar*'da doğum anı "Zeus doğurdu boğa boynuzlu tanrıyı, başına yılanlardan bir çelenk sardı" şeklinde anlatılır¹⁰⁴. Asmanın güzel ve tatlı meyvesini keşfeden genç Dionysos elinde bir üzüm salkımı sallamaktadır.

Dionysos Hindistan seferinden panterler tarafından çekilen, asma dalları ve sarmaşıklarla süslü bir savaş arabası üzerinde, *silenoslar*, *maenadlar* ve Priapos'un eşlik ettiği bir zafer alayı ile geri dönmüştür¹⁰⁵. Dionysos'un çevresinde *tinhiasos*¹⁰⁶ denilen,

¹⁰² Semele'nin Zeus'un yıldırımı ile çarpılma anı MÖ 400'e tarihlenen kırmızı figürlü bir Attika vazosu üzerinde betimlenmiştir. LIMC III/2 s. 478, No. 664., Thomas H. Carpenter, *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji*, (Çev. Bensen B.M. Ünlüoğlu), Homer Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 107.

¹⁰³ John Davidson Beazley, "Attic Red-figure Vase-painters", *LIMC III/2*, 1963, s. 478, No. 666.

¹⁰⁴ Euripides, *Bakkhalar*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 35.

¹⁰⁵ Grimal, 1997: 158.

¹⁰⁶ *Thiasos* (qiasos) aynı zamanda gizemli bir kurumun adı idi. Bir erkek rahip tarafından yönetilen kadınlardan oluşuyordu. Rhodos ve Arkadia'da erkek *thiasos* üyeleri de olduğu bilinmektedir. *Thiasos* üyeleri asma yaprağı, üzüm salkımı, boğa, keçi, yılan gibi tanrının totemik simgelerini dövme yaparak üzerlerinde taşırlardı. Bu kurum, *orgia* ve kurbanı parçalara ayırarak çiğ çiğ yeme ayini içeriyordu. Elbette ki bu ritüel Dionysos'un ızdırabının simgesel bir izdüşümüydü. Ancak cinslerin sosyal ilişkilerinde değişikliğe neden olduğu için Yunanistan'ın bazı bölümlerinde erkeklerin kontrolüne geçmiş ve zamanla popüler bayramlarla karışmıştır. George Thomson, *Aeschylus and Athens*, Lawrence Wishart, London, 1946, s.183. Basit anlamıyla bir topluluk ya da grup anlamına gelen *thiasos* kelimesi çeşitli deniz yaratıklarının üzerine binerek suyun üzerinde süzülen Nereidler ve Tritonlardan oluşan deniz canlıları grubunu tanımlamak için de kullanılmıştır. *Deniz Thiasosu*'nun da *Dionysos Thiasosu* gibi ölümsüzlüğün sembolü olduğu, ölümden sonraki yaşamın mutluluğunu, zevkini ve neşesini yansıttığı düşüncesi benimsenmiş, bu nedenle deniz yaratıklarının ölümden sonraki yasama eşlik ettiği görüşü ileri sürülmüştür. Münthea Şahan, *Yeni Tralleis Kazılarında Bulunan Hamam Rölyefleri*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2006, s. 160;

maenadlar, nympheler, satyrosalar ve silenoslardan oluşan bir eğlence grubu vardı. *Satyrosalar* Dionysos alayında yer alan gövdesinin üst kısmı insan, alt kısmı teke, at tırnağı biçiminde ayakları ve at kuyruğuna benzer kuyrukları olan yaratıklardır. Kırılarda azgın bir biçimde maenadların ya da nymphelerin peşinden koşarken görülürler¹⁰⁷. *Satyrosalar* yaşlandıkları zaman *silenos* adını alırlar. Bununla birlikte mitolojide Dionysos'u yetiştiren karakter Silenos'dur. Tanrı Dionysos'un yanında en çok tasvir edilen hayvan panterdir. Panter ile Dionysos'un daha çok sikkeler üzerinde tasvir edildiği görülmektedir.

3.1.4.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme

Dionysos'un en erken tasvirleri MÖ 6. - 5. yüzyılın büyük bir kısmında Attika vazolarında sakallı olarak karşımıza çıkmaktadır. MÖ 430'larda birden bire sakalsız ve genç olarak tasvir edilmiştir¹⁰⁸. MÖ 6. yüzyılın ortalarında heykelin erken örneklerinden birisi olan Naksos'da taş ocağında duran kolossal boyutlu heykel ile Ikaria'da bulunan sakallı bir baştır¹⁰⁹. Parthenon'un doğu frizinde betimlenen elinde büyük olasılıkla kantharos ya da thyrsos tutan, tam olarak hangi hayvana ait olduğu bilinmese de olasılıkla panter postunun üstünde hafif uzanarak oturan bir Dionysos tasviri MÖ 440 civarlarına tarihlenmektedir¹¹⁰. Kibyra'da bulunan Genç Dionysos ile karşılaştırma yapılabilecek en erken örnek olan Parthenon'un doğu alınlığında ki Dionysos heykelinin hayvan postu üzerine hafif uzanması eserimizin kimliğini destekler niteliktedir.

Yatar vaziyette çıplak genç Dionysos heykeli, Smyrna, Ephesos ve Salamis de ele geçen nehir tanrısı adı verilen heykeller ile duruş stili açısından benzerlik gösterir. Nehir tanrıları genel olarak yatar vaziyette yarı çıplak ve genç olarak betimlenmiştir. Bu heykeller genel olarak dizden bükülerek yukarı doğru çekilen sağ bacak, sol bacağın üzerinden atılarak öne doğru uzanmaktadır. Bacaklar çapraz verilmiştir. **K4** ile bağlantılı olarak dayandığı sol kola kumaşın bir kısmı dolanmıştır. Eserlerin pozisyonu ve kolunun altında su boşalan testi bulunması bir nehir tanrısı olduğuna işaret ettiği

Detaylı bilgi için bkz. Steven Lattimore, *The Marine Thiasos in Greek Sculpture*, University of California, Los Angeles, 1976, s. 55.

¹⁰⁷ Grimal, 1997: 412.

¹⁰⁸ Carpenter, 2007: 38.

¹⁰⁹ Carpenter, 2007: 38.

¹¹⁰ Carpenter, 2007: 38.

düşünülür. Bu şekilde tasvir edilmiş olan nehir tanrısı tipinin orijinali Hellenistik Döneme dayanmaktadır. Ephesos'da ele geçen nehir tanrısı Antoninler Dönemi'ne¹¹¹, Salamis'de bulunan nehir tanrısı Roma Dönemi'ne¹¹² ve Smyrna'da bulunmuş yatar vaziyette ki yarı çıplak nehir tanrısı MS 2. yüzyılın ortalarına verilmiştir¹¹³. Tüm bu anlatılanlara dayanarak nehir tanrılarının panter postu ile bağlantısı olmadığından yukarıda bahsedilen eserler Kibyra örneği ile sadece duruş stili açısından karşılaştırma yapılmıştır. İzmit'ten Bursa Müzesi'ne getirilen heykel ile **K4** ile benzerlik göstermektedir. En önemli benzerliği her iki eserinde sol kolunu saran postlardır. Birbirinden ayrılan özelliği ise kolunu saran postun Kibyra örneğinde panter, Bursa örneğinde ise aslan postu olmasıdır¹¹⁴.

Genç Dionysos olarak adlandırdığımız eserimize, duruş stili olarak İtalya'nın Vatikan Müzesi'nde sergilenen 575 envanter numaralı Dionysos heykeli benzerlik göstermektedir. Vatikan Müzesi'ndeki Dionysos heykeli düz bir platform üzerinde soluna doğru uzanmaktadır. Başı cepheden hafif sol aşağıya doğru dönüktür. Vatikan örneğinde ki eserin başı sağlam olması Kibyra örneğinde başın duruş şekli hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Sağ bacak dizden geriye doğru çekilerek zemin ile arasında boşluk bırakılmış, sol bacak sağ bacağın altından geriye doğru atılmıştır. Sağ kol sağ bacağın üzerinde durmaktadır. Sağ elinde tam olarak bilinmeyen bir nesne tutar. Sol kol dirsekten kırılarak zemine dayandırılmış olup üzerinde ki manto kolu sarar ve elinde khantaros tutar. Kibyra örneğinde sağ bacak düz bir şekilde zemin üzerine uzatılarak sol bacak sağ bacağın altından geçirilmiştir. Eser yarı çıplak şekildedir. Üzerinde ki manto cinsel uzvunu kapatacak şekilde sağ omuzun arkasından sol omuzu tamamen kapatarak sol kolu üzerinde sonlanır. Kas hatları belli değildir. Göbek hafif dolgun verilmiştir. Kibyra örneği ile birçok yönden benzerlik gösteren heykel genç Dionysos olarak adlandırılmış ve orijinalinin MÖ 4. yüzyıl olduğu savunulmuştur. Eser

¹¹¹ Aurenhammer, 1990: 106-107, Nr. 87, Taf. 62.

¹¹² Vassos Karageorghis, *Sculptures from Salamis I. Nicosia- Cyprus*, Nicosia Printing Works, Cyprus, 1964, s. 33-34, nr. 28, pl. XXXI,2.

¹¹³ Sultan Sezin Sezer, *Smyrna Hellenistik ve Roma Devri Heykeltıraşlık Eserleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 132-133.

¹¹⁴ Gustave Mendel, "Catalogue des Monuments grecs, romains et byzantins du Musee Imperial Ottoman de Brousse" *BCH*, Vol. 33, 1909, s. 245-265.

R. Neudecker¹¹⁵, C. Pietrangeli¹¹⁶ ve G. Spinola¹¹⁷ tarafından MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir.

Bulgaristan'da bulunan Varna Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan, Marcianopolis antik kentinden ele geçen Roma Dönemi'ne (M.S. 2. yüzyılın sonu – M.S. 3. yüzyılın başı) tarihlenen mezar stelinde Herakles ve Dionysos bir arada tasvir edilir. Stelin üzerinde sağ elinde budaklı sopa, sol kolunda aslan postu ve sol elinde skyphos tutan Herakles betimlenmiştir. Heraklesin hemen yanında yarı çıplak, bir tarafında panter diğer tarafında pan ve silen, başının etrafında üzüm salkımları, sol elinde asa tutan ve sağ eli ile Herakles'in omuzuna atmış şekilde Herakles'e göre daha feminen tasvir edilen Dionysos olmalıdır. Mezar stelinin hemen altında bulunan üç satırlık yazıtta “Ηρακλήι” adı okunmakta olup, stelin Herakles'e adandığı anlaşılmaktadır. Louis Robert bu stel hakkında düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır; “Herakles ve Dionysos tanıtılmıştır, çünkü onlar Thebes'de doğmuş ve kardeşler”. Bu stel doğrultusunda aynı yapı içerisinde ele geçmiş olan Herakles heykelinin kimliğinin kesin olarak bilinmesi K'un de genç Dionysos olabileceğine inandırmaktadır.

Benzer özelliklere sahip çok az sayıda örnek olması eserimizi tarihlemeyi zorlaştırır. Yapılan araştırmalar sonucunda yukarıda bahsedilen mezar stelinden ve Vatikan Müzesi'nde sergilenen genç Dionysos heykelinden yola çıkarak K4'ün aynı alanda bulunan Symposium Tipli Herakles heykeli ile işçilik ve yapısal olarak bağlantılı olduğu ve aynı dönem içinde yapıldığı düşünülmektedir. Eserimiz, tüm bu etkenlere ve benzer özelliklere sahip heykellere dayanarak MS 1. – 2. yüzyıllara tarihlenmelidir.

¹¹⁵ Richard Neudecker, *Die Skulpturen-Ausstattung römischer Villen in Italien*, Verlag Phillip von Zabern in Wissenschaftliche Buchgesellschaft Regensburg, 1988, s. 230, Nr. 66,12.

¹¹⁶ Carlo Pietrangeli, “La provenienza delle sculture dei Musei Vaticani”, *Bollettino dei monumenti, musei e gallerie pontificie*, Vol. III, 1989, s. 92-116.

¹¹⁷ Giandomenico Spinola, *Il Museo Pio-Clementino 2*, Città del Vaticano, Roma, 1999 s. 34, Nr. 37.

3.2. Tanrıçalar

3.2.1. Aphrodite Heykel Parçası (?)

Kat. No. 5

LEVHA XV, Res. 16

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2011

Buluntu Yeri: Agora, Ana Cadde, -1.80 m. Seviyesi

Ölçüleri: Gen.: 33 cm., Kal.: 39 cm., Yük.: 32,5 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

3.2.1.1. Korunmuşluk Durumu

Heykel parçası kazılar sırasında tek parça halinde ele geçmiştir. Eserin, belden yukarısı ve istiridye kabuğunun yarısından aşağısı tamamen kırıktır. İstiridye kabuğunun yüzeyinde kırılmalar mevcut olup, her iki tarafı eksiktir. İstiridye kabuğunun arkasından sol baldıra doğru uzanan elbise kıvrımları üzerinde dökülmeler görülür. Arka yüzünde sağ ve sol kalçaları görülebilmektedir. Fakat kalçalar üzerinde kırılmalar oldukça fazladır. Eser üzerinde insan eli ile yapılmış tahribat söz konusu değildir. Uzun süre toprak altında kalmasından dolayı sarımsı, kahverengi toprak rengi görülmektedir. Eserin arka yüzeyinde kalker karışımli ince bir tabaka hakimdir ayrıca koyu gri renk oluşmuştur. Eserin yüzeyi oldukça düzgün perdahlanmıştır.

3.2.1.2. Tanım

Eserin belden yukarı ve sol bacağın diz kısmının hemen üzerinden aşağısı tamamen kırıktır. Cinsel organın üst kısmından yüksek ihtimalle eksik olan iki eli ile tutacağı tas veya istiridye kabuğuna ait bir şerit geçmektedir. Şeritin tam ortasından aşağıya doğru 2,5 cm. çapında bir delik bulunur. İstiridye kabuğunun her iki yanı eksik olması nedeniyle olasılıkla kabuğu tutan ellerde kırılmıştır. Kabuğun içindeki yivler, içten dışa doğru giderek açılmaktadır. İstiridye kabuğunun arkasından başlayarak sol kalçaya doğru atılmış elbise kıvrımı görülmektedir. Muhtemelen kabuğun altında toplanan elbise her iki yandan aşağıya doğru sarkar. Arka yüzünde iki kalçanında net bir şekilde görülmesi ve önden başlayarak arkaya doğru giden elbise kıvrımlarının

kalçalarını kapatmaması bize heykelin yarı çıplak olduğunu gösterir. Kalçalardan anlaşılacağı üzere heykel bir yere oturmaktadır. Fakat büyük çoğunluğu kırık olan heykel parçasının tam olarak ne üzerinde durduğu veya nasıl bir parçaya oturduğu anlaşılamaz.

3.2.1.3. İkonografi

Eserin cinsel organının önünde bulunan ve mermer üzerine oyularak oluk şekli verilen, olasılıkla iki eli ile tutacağı tas veya istiridye kabuğu göze çarpmaktadır. Benzer örneklerden anlaşılabilceği üzere bu tip eserlerin Nymphe ile bağlantılı olduğu bilinmektedir. Nymphe mitolojiye göre, aslında başı örtülü, yani gelin anlamına gelen nympha; kırlarda, sulara, ormanlarda yaşayan doğal ve tanrısal varlıkların dışı olanlarına verilen addır. Homeros'a göre Nymphe'ler Zeus'un kızlarıdır¹¹⁸. Erhat'a göre, "Nymphe'ler ikinci derecede önemli tanrıçalar sayılmaktadır. Doğa ve insanlar üzerinde etkili ve güçlü bilinirler. Bu yüzden de büyük tanrıçalar gibi "yüce" ve "ulu" sıfatlarıyla anılırlar. Doğadaki yerlerine göre adları değişmektedir. Dryas, Hamadryas, Naias, Oreas adlı periler birer nymphe sayılmaktadır. Nereus kızları da denizde yaşayan Nymphe'lerdir. Nymphe'lerin Zeus, Hermes, Apollon, Dionysos gibi büyük tanrılarla ilişkileri olduğu, Kirke ve Kalypso gibi Nymphe'lerin Odysseus gibi bir ölümlüye gönül verdikleri masal ve efsanelerde uzun uzun anlatılır. Doğa içinde yaşadıkları için asıl erkek arkadaşları Pan, Satyr'ler, Silen'ler ve Priapos'tur. Bu cinlerle türlü ilişkiler kurarlar, ama Nymphe'ler erkekten kaçır, erkek düşmanı perilerse Artemis'in avcı kızları arasında yer alır".

Nympheler'in ilk defa MÖ 5. yüzyıl tasvirlerinde su ile olan bağlantısı üzerinde durulmaya başlanmıştır¹¹⁹. Bu özellikleri MÖ 5. yüzyıl ile sınırlı kalmamış, daha sonra ki dönemlerde sanat eserlerinde tasvir edilmeye devam etmiştir. Yunanistan' da MÖ 5. yüzyılda, Nympheler'e yağmur getiren tanrıçalar olarak Hyades adıyla tapınılmıştır. Aynı dönemde seramikler üzerinde de tasvirleri yaygındır. Özellikle Herakles'in doğumuyla ve ölümüyle ilgili sahnelerde Hyadları¹²⁰ görmek mümkündür.

¹¹⁸ Erhat, 1996: 214-215.

¹¹⁹ Monique Haim Tisserant ve Gerard Siebert, "Nymphaei", *LIMC VII*, 1986, No.12-15, s. 900.

¹²⁰ Gökte Pleiad yıldızlarına yakın bulunan bir takım yıldızıdır. Takım yıldızı olmadan önce Hyadlar Atlas ile bazen Aithrea, bazen de Pleione diye adlandırılan Okeanos kızının çocukları olan Nymphelerdi. Eski Yunanca da "yağmur yağmak" anlamına gelen "hyein" fiilinden türemiştir. Bu Nymphenin isimlerini Hyginus Phaisyle, Koronis, Ambrosia, Polykso ve Eudora olarak bildirmiştir. Erhat'a göre,

K5'in korunagelen kısmında görüldüğü üzere istiridye kabuğu ile betimlenmesi ve aynı zamanda kabuğun tam ortasından aşağıya doğru verilmiş olan deliğin içerisinden su akışı sağlanmaktadır. Eser üzerinde bulunan istiridye kabuğunun Nympheler ile özdeşlemesinden dolayı eserimizin kimliği hakkında bilgi vermektedir.

Bir diğer istiridye kabuğu ile betimlenen Syrakusai tipli Aphrodite heykelleridir. Syrakusai tipi Aphrodite Pudicitia tipine dayandırılmaktadır¹²¹. Fakat Syrakusai tipinin ortaya çıktığı tarih ve bu tipin Pudicitia tipi ile ilişkisi halen tartışmalıdır.

3.2.1.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme

Atribüler, eserin verilişindeki bazı detaylar ve benzer örneklerin söz konusu eserle karşılaştırılması, Kibyra örneğinin kime ait olduğu hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır.

Yunan sanatında Hellenistik Dönem'e kadar tam plastik Nymphe heykelleriyle karşılaşılmaz. Hellenistik Dönem'de Nymphe heykellerinin artması hamam ve nymphaion gibi büyük anıtsal yapıların inşa edilmesi ve bu yapıların cephelerini süsleme ihtiyacı ile artmıştır. Bu yüzden Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi sanatında Nympheler büyük oranda su ile ilişkilendirilerek tasvir edilmişlerdir. Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi'nde ise Nymphe heykelleri çoğunlukla çıplak Aphrodite tasvirleri model alınarak yapılmış olmalıdır¹²². Bu heykellerin çoğu MÖ 4. ve 3. yüzyıla tarihlenen Hellenistik Dönem orijinallerinin Roma kopyalarıdır ve bu orijinalleri örnek alanlar farklı atribüler ekleyerek heykellerin kimliklerini değiştirme şansına sahip olurlar¹²³. Ayakta tasvir edilen Nymphe'nin elinde genellikle istiridye kabuğu görülür.

K5 ile çok yakın benzerlik taşıyan Paris Louvre Müzesi'nde sergilenen, Christa Landwehr'in Aprodithe/Venus veya Nymphe adını verdiği eserdir. Bu eserin üst kısmı tıpkı Kibyra örneği gibi tamamen kırıktır. Midye kabuğunun kenarları eksiktir ve bu yüzden kabuğu tutan ellerde görülememektedir¹²⁴. Sarkan kıyafetinin ve sağ ayak parmaklarının bir kısmı kırıktır. Heykel bir çeşme figürü olarak kullanılmıştır. Arka

Zeus tarafından bir takım yıldızına dönüştürülmelerinden önce, Hyadlar Nysa Nympheleri adı altında Dionysos'a bakıcılık yapmaktaydılar. Bkz. Erhat, 1996: 147.; Grimal, 1997: 299-300.

¹²¹ Angelos Delivorrias, "Aphrodite", *LIMC III/1*, 1984, s.83.

¹²² Tisserant, 1986: 901.

¹²³ Tisserant, 1986: 901.

¹²⁴ Cirista Landwehr, *Die Römischen Skulpturen von Caesarea Mauretaniae*, Band I, Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1993, Lev. 20, s. 29-30.

kısımında, elbisenin üst tarafında su kaynağı için 2.8 cm. çapında bir delik bulunur. Delik ortaya doğru daralır. Alt gövde, arkaya doğru yere düşen, kasık önünde üzerine toplanan ve bir kabuk ile vücuda bastırılmış pelerinle sarılmıştır. Eser, **K5**'in korunagelen kısmı ile büyük benzerlikler gösterir fakat kabuğun altından gelen pelerinin kıvrımları **K5**'e göre daha yüzeysel işlenmiştir. Her iki bacak da pelerinin arkaya doğru toplanmasından dolayı açıkta kalmış ve iki bacak birbirinden ayrı işlenmiştir. Sağ bacak taşıyıcıdır, sol bacak ise serbest betimlenmiştir. Elbise kıvrımları yüzeysel işlenmiş olup yumuşak bir görünüşü vardır. Heykelin korunagelen kısmına bakıldığında **K5**'in belden aşağısını tamamlamamıza yardımcı olmuştur. Christa Landwehr, bu heykelin Venüs figürlerinin bir grubu olan Syrakusai'daki Venüs heykelleri ile bağlantılı olabileceği yönünde görüş bildirmiştir¹²⁵. Bu figürler Venüs Capitolina tipinden biraz farklılaşmış ve sol eliyle cinsel organını kapatırken betimlenmiş, kabaran kıvrımlar bacağın etrafını sarmıştır. Her iki bacak açıkta olup elbise bacakların arkasına doğru dökülmektedir. Paris Louvre Müzesi'ndeki eser ile Kibyra örneği arasında çok büyük farklılık görülmez. Fakat bu iki heykeli Syrakusai Venüs'ü ile karşılaştırdığımız da en büyük fark olarak elbisenin Syrakusai'da kalçanın altından gelerek bacakların üzerinde yoğun kıvrımlar oluşturduğudur. C. Landwehr buna dayanarak Paris Louvre Müzesi'nde sergilenen eseri MS 2. yüzyıla tarihlemiştir¹²⁶.

Perge antik kenti Güney Hamam kazılarında 1982 yılında, VIII numaralı yapı içinde kasık bölgesinde istiridye kabuğu tutan Aphrodite (Syrakusai tipi) heykeli bulunmuştur. Heykel, sol bacak taşıyıcı, sağ bacak serbest olup ayakta duran, iki eli ile istiridye kabuğu tutacak şekilde tasvir edilmiştir. Heykel yarı çıplak olup himation kalça hizasından vücuda sarılarak önde bağlanmıştır. Aynı yapı içerisinde ideal kadın başı bulunmuş olup, bu başın aynı yapı içinde çıkan Syrakusai Aphrodite heykeline ait olabileceği düşünülmüştür. J. İnan, Perge'de ele geçen heykeli Antoninler Dönemi'ne tarihlemektedir¹²⁷. Cezayir'in Aurès Dağları'nda bulunan Timgad (Colonia Marciana Ulpia Traiana Thamugadi) kentinde Büyük Hamam kazıları sırasında ele geçen bir heykeli H. Manderscheis Nymphe olarak adlandırmış ve iki eli ile tuttuğu istiridye

¹²⁵ Landwehr, 1993: 29-30.

¹²⁶ Landwehr, 1993: 30.

¹²⁷ Jale İnan, "Perge Kazısı 1982 Çalışmaları", V.KST, 1983, s.204.

kabuğundan dolayı istiridyeli Aphrodite tipinde olduğunu söylemiştir¹²⁸. Tipin orijinalinin Aphrodite veya Nymphe mi olduğu, kaç yılına tarihlendiği konusunda tartışmalar halen devam etmektedir. Bu araştırmacılar, M. Bieber¹²⁹ MÖ 2. yüzyıla, D. Brinkerhoff¹³⁰ MÖ 150 - 100 yılına, H. Friedrich¹³¹ bir kabartma üzerinde ki Nymphe giysisinden dolayı Syrakusai Aphrodite'sine temel oluşturduğunu söyleyerek MÖ 1. yüzyıla tarihlemiştir.

Kıbyra örneği ile benzerlik gösteren bu eserler özellikle istiridyeye kabuğu, himationun yapısı ve işçilik açısından benzerlik göstermektedir. Eserimiz tam olarak ele geçmemesine rağmen üzerinde ki elbise kıvrımları ve istiridyeye kabuğu göz önüne alındığında MS 2. yüzyıla ait olmalıdır.

3.2.2. Victoria Heykel Parçası

Kat. No. 6

LEVHA XV, Res. 17

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Güney Kemer Önü.

Ölçüleri: Der.: 42 cm., Yük.: 90 cm., Gen.: 36 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

3.2.2.1. Korunmuşluk Durumu

Eser kazılar sonucunda tek parça olarak bulunmuştur. Eser üzerinde sadece kanatların bir kısmı ve çok az elbise kıvrımı korunagelmıştır. Korunagelen kısım da kırılmalar ve kopmalar mevcuttur. Kanatlar antik dönem de kırmızı renkte boyanmış olup, kanatlar üzerinde aşınmalar mevcuttur. Eserin yüzeyinde olasılıkla antik dönem içinde oluşan çok fazla tahribat vardır. Yüzeyde kireçlenme ve taş mantarı oluşmuştur.

¹²⁸ Hubertus Manderscheid, *Skulpturen Ausstattung der Kaiserzeitlichen Thermenanlagen*, Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1981. s. 477.

¹²⁹ Margarete Bieber, *Ancient Copies Contributions to The History of Greek and Roman Art.*, New York University Pres. New York, 1977 s. 65.

¹³⁰ Derickson Morgan Brinkerhoff, "New Examples of the Hellenistic Statue Group, The Invitation to the Dance and Their Significance", *AJA*, Vol. 69, s. 36.

¹³¹ Hauser Friedrich, *Photographische Einzelaufnahmen Antiker Sculpturen: Serien zur Vorbereitung eines Corpus Statuarum*, Band III, Edt: Paul Arndt ve Walter Amelung, F.Bruckmann Verlag, Münih, 1897, s.32.

3.2.2.2. Tanım

Normal insan oranları altında olan eserimiz üzerindeki kanatlardan dolayı Nike (Victoria) olabileceği düşünülür. Heykel üzerindeki, muhtemelen sağ tarafa ait kanatların üç tanesi tam, dört tanesi yarım. Kanatların bittiği yerde çok az elbise kıvrım parçaları görülür. Eserin geriye kalan kısmında plastik işçiliğine ait izler görülmez.

3.2.2.3. İkonografi

Nike kanatlı ve hızlı uçan genç bir kız olarak bilinir. Zafer'in kişileştirilmiş halidir. Hesiodos, Nike'nin Titan Pallas ile Styks'in kızı olduğundan bahseder. Bu durumda Nike ilk tanrılar kuşağından daha öncedir. Nike, Athena'nın oyun arkadaşı olarak gösterilir¹³². Bu şekli ile Athena-Nike olarak adlandırılan Glencairn Müzesi'ndeki Athena-Nike (Minerva-Victoria) heykel tipi bu kanıyı destekler niteliktedir. Atina'nın baş tanrıçası Athena ile zaferin simgesi Nike'den ortak bir sentez yaratılmıştır. Tamamen bir Roma yaratımı olan eklektik tip, köken olarak M.Ö. 5. yüzyıl Grek sanatından etkilenmektedir.

Klasik Dönem'in ünlü Paionios ve 1884 yılından beri Fransa Louvre Müzesi'nde sergilenmekte olan Samotrake Nikesi kendi dönemlerinden sonraki heykeltıraşları da etkilemiş, zaferin simgesi olarak Nike'nin aynı zamanda Victoria adıyla çok sayıda kopyası ve varyasyonu yapılmıştır. Ayrıca Roma Dönemi kandilleri, terracotta figürünler ve sikkeler üzerinde kanatlı Athena ya da Athena - Nike örnekleri görülmektedir. Heykel olarak benzer örnekler ise Ostia, Gortyn, Tunus'daki Bulla Regia ve Cyrene yakınlarındaki Balagrae'den gelmektedir.

3.2.2.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme

Eseri yoğun tahribata uğraması nedeni ile kesin bir karşılaştırma yapmak çok zordur. Fakat sağ tarafta korunagelen kanatları ve eserin boyutları göz önüne alındığından Nike'ye (Victoria) ait olabileceği büyük ihtimaldir. Bu yüzden K7'yi başka bir Nike (Victoria) eseri ile stilistik açıdan benzetmek güçtür. Korunagelen kanatlardan yola çıkarak neredeyse tüm heykeller ile benzerlik gösterir. Azda olsa korunmuş olan

¹³² Grimal, 1997: 542.

elbise kıvrımları net olarak bir şey ifade etmez. Tüm bunlar göz önüne alındığında eseri bulunduğu yapı ile beraber tarihlemek daha doğru olacaktır.

3.3. Heroslar (Kahramanlar)

3.3.1. Symposium Tipli Herakles

Kat. No. 7

LEVHA XVI, Res. 18

Envanter numarası: 45

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2016

Buluntu Yeri: Agora, III. Teras, Nymphaeum, İç Dolgu, B-4, -0.50 / -0. 85 m. Seviyeleri.

Ölçüleri: Uz.: 1.35 m., Gen.: 47 cm., Yük.: 58 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

3.3.1.1. Korunmuşluk Durumu

Heykel parçası, platform, gövde, sağ kolda üç kırık ve sol bacağın baldırındaki kırıklar ile toplam altı parça halinde ele geçmiştir. Eser'in başı, sağ kolu bilekten, sağ ve sol bacak dizin üzerinden ayak bileğine kadar eksiktir. Sol kol üç parçadan birleştirilmiş olup birleşen yerlerde ara kırıklar mevcuttur. Sol ayak parmakları kırık ve eksiktir. Sağ ayak da deformasyonlar vardır. Muhtemelen başındaki diademe ait olan her iki omuza sarkan kıvrımlarda ve cinsel organında kırılmalar ve eksiklikler görülür. Bunun dışında heykel üzerinde herhangi bir boya izine rastlanılmaz. Heykelin uzun bir süre toprak altında kalmasından dolayı özellikle gövde kısmı koyu kahverengiye yakın bir renk aldığı görülür. Eser üzerinde insan eli ile yapılmış tahribat tespit edilmemiştir. Heykeli toplam altı parçaya ayıran kırık restore edilerek eserin tek parça haline gelmesi sağlanmıştır.

3.3.1.2. Tanım

Eser yatay bir platform üzerinde yükselmektedir. Bu platformun üzerine serilen aslan postu üzerinde yer alan çıplak erkek figürünün Herakles¹³³ olduğundan şüphe yoktur. Adeta bir kline üzerinde uzanır gibi platformun sol tarafında ki yüksek kısma

¹³³ İnan, 1975: 70-71.

dirseği ile dayanarak vücudu da platformun meyilline göre sola doğru uzanır. Sol bacağının üzerine yan yatar vaziyettedir. Baş kısmı eksik olmakla beraber her iki omuzunun üzerinden sarkan bant ile başın süslü olduğu anlaşılır. Bu bandın sol ucu daha öne gelmiş olduğundan bize başın hareketli olduğunu ve sola doğru çevrildiğini anlatmaktadır. Sağ kol, dirsekten hafif sola doğru kıvrılarak sağ bacağa yaslanmıştır. Sol kolun dirseğe kadar olan kısmı vücuda birleşik şekilde düz inerek platforma dayandırılmış ve dirsekten itibaren bükülerek öne doğru uzanmış elinde içi meyve dolu bir skyphos tutmaktadır. İşaret parmağı kabın kulbunun içerisinden geçirilerek kap kavranmıştır. Eserin sağ bacağı baldırdan itibaren kırık ancak zeminden yüksekte olduğu için muhtemelen yukarı doğru kaldırılmış diz kısmından itibaren zemine doğru indirilerek ayak ile birleştiği anlaşılmaktadır. Sol bacak ise baldırdan itibaren kırık diz kısmından sonra bacak geriye doğru kıvrılarak sağ bacağın altından geçirilmiştir. Korunma durumundan bacakların çapraz atıldığı anlaşılabilmektedir. Göğüs ve karın kaslar (Adonis) belirgin olarak verilmiştir. Heykelin arka yüzünde, boyun altın başlayarak kuyruk sokumuna kadar devam eden derin bir sırt çizgisi görülmektedir. Heykelin zeminini saran aslan postu, ön yüzde sol elinin altında aslan başıyla suyun akması sağlanır. Aslanın burnu tok, gözler belirgin, yeleler tüm başı kaplamakta olup oldukça hacimlidir. Ağız açık biçimde betimlenmiş olan aslan başı, çörten görevi görmektedir. Heykelin alt yüzünde ise oluklar açılmış ve buraya yerleştirilen künklerle suyun çörtenlere ulaşması sağlanmıştır.

3.3.1.3. İkonografi

Herakles, Mitoloji de “Grek boylarının ve özellikle Dorlar’ın kahramanlık görüş ve anlayışlarını kişiliğinde toplayan bir çeşit ulusal kahraman olmuştur”¹³⁴. İnsanın doğaya karşı yenilmez saldırma ve dayanma gücünü simgeler. Yaptığı işler hep iyiye dönüktür, doğanın insanın başına saldırdığı afet ve musibetleri yok etmekle insanlığa sonsuz iyiliği dokunur¹³⁵.

Herakles'in anası Alkmene de, ölümlü babası Amphitryon da Perseus'la Andromeda soyundandılar. Zeus, Alkmene'nin atası Danae ile birleştiği gibi, Alkmene'yi de aldatarak elde eder. Aynı gece Alkmene Herakles ve İphikles'e gebe kalır. Asıl adı Alkides, yani dedesi Alkaïos'tan gelme bir soyadıdır. Sonra Pythia kahini

¹³⁴ Erhat, 1996: 132.

¹³⁵ Erhat, 1996: 132.

adını değiştirir ve Herakles ismini koyar. Herakles adının "Hera'nın ünü" anlamına geldiğini ileri sürseler de "heros" yani kahraman sözcüğü ile ilişkisi daha akla yakındır.

Hera, Herakles'in cinnet geğirmesini sağlayarak kendi çocuklarını tek tek öldürmesine sebep olmuş. Herakles kendine gelince, Thespios'un yanına sığınmış ve kendini bu suçlarından arındırmış. Hera bununla da yetinmemiş, Apollon kâhini Pylli aracılığıyla yiğidin gidip Eurystheus'un hizmetine girmesini bildirmiş. Suçlarının kefareti olacak bu on iki yıllık hizmeti başarıyla sona erdirirse, ölümsüzlüğe kavuşacaktı. On iki işinden birisi olan Nemea aslanını öldürerek hiçbir okun delemediği postunu da yüzerek kendine zırh etmiş ve artık aslan postu ile özdeşleşmiştir¹³⁶. Fizik, moral ve gücün, kahramanlığın simgesi olan Herakles hem kahraman, hem de tanrı olarak tapım görmüştür. Çok içen, çok yiyen canlı ve iyi kalpli bir dev olarak tanımlanan Herakles, Greklerin gözünde kötülerini, sözünde durmayanları cezalandıran, insanın başına gelen afet ve belaları alt edip yenen yiğitlik ve yüreklilik simgesidir. Heraklesoğulları denilen döllerleriyle bütün Peloponnesos'a egemen olmuş, böylece Yunanistan yarımadasının atası sayılmıştır¹³⁷.

Platformunun üzerine serilmiş olan aslan postunun Herakles ile bağlantısı yukarıda belirtilmiştir. Eser üzerinde en belirgin atribü olan aslan postu heykelin Herakles'e ait olduğunu göstermektedir.

3.3.1.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme

Kibyra örneğinin, ikonografik ve stilistik olarak karşılaştırılabileceği benzer örnekler Türkiye ve dünyanın farklı müzeleri ve koleksiyonlarında sergilenmektedir. Uzanan Herakles örnekleri stil ve biçimde kendi içerisinde farklı özellikler gösterebilmektedir. **K7**'de olduğu gibi Herakles'in bu tipte ki örneklerinde duruş stili tamamında aynıdır.

Uzanmış Herakles tipi Arkaik Dönem'den itibaren özellikle vazo resimlerinden bilinir¹³⁸. Herakles burada kline üzerinde uzanır ve önünde bir yemek masası vardır. MÖ 360 yıllarına tarihlenen Kroton sikkeleri¹³⁹ ise Herakles'i platform üzerine serilmiş

¹³⁶ Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 168.

¹³⁷ Erhat, 1996: 132-134.

¹³⁸ Margarete Bieber, "Contributions to Roman Religion", *Hesperia*, Vol. 14, 1945, s. 272-277; Scharmer, 1971: 8.

¹³⁹ Colin Mackennal Kraay ve Max Hirmer, *Greek Coins*, Abrams, New York, 1966. s. 97-98.

aslan postu üzerine uzanmış, sol dirseği üzerine dayanmış şekilde gösterir¹⁴⁰. Herakles bu sikkeler üzerinde sakalsız ve gençtir. Sağ elinde sopasını tutmaktadır. Sağ bacağı dizden bükülerek yukarı doğru çekilmiş, fakat sol bacağın üzerinden atılmamıştır. Hellenistik Dönem kabartmaları üzerinde bu tipin varyantlarını görmekteyiz¹⁴¹. Herakles'in sakallı ve yaşlı görünümünde verilen bu betimlerinde, kahraman sağ dizini bükerek yukarı çeker ve sol bacağı ise sağ bacağının altında kalır. Roma Dönemi'ne gelince bu tipin kopyaları ile karşılaşırız. İnsan oranından büyük Vatikan Müzesi'nde¹⁴² sergilenen eserin antik döneme ait kısımları Kibyra heykeli ile yakınlık gösterir fakat üzerinde fazlaca onarım yapılmıştır. Bir diğer benzerlik gösteren heykel ise İzmit'ten ele geçmiş, Bursa Müzesi'nde sergilenmekte olan Herakles örneğidir¹⁴³. Aslan başı, vücut hatları ve kasların işlenişi karşılaştırılınca, ince ayrıntılar da dahil iki eserin birbirine olan benzerlikleri çok net görülür. Bursa Müzesi'ndeki örnekte, sağ bacak dizden bükülerek yukarı çekilmiş ve sol bacak dizden bükülerek geriye doğru uzatılmış sağ bacağın altından geriye doğru atılmıştır. Sağ kolu, yandan uzanarak dirsekten bükülmüş, sağ bacağın üzerine dayanmıştır. G. Mendel¹⁴⁴, bu heykelin sol elinin altında bir urne¹⁴⁵ tuttuğunu görmektedir. Bu nesne kısmen sol kolunu saran aslan postunun altında örtülü kalır. Kibyra repliğinde ise içi meyve dolu bir skyphos tutar. Her ne kadar mermerden yapılmış olmasa da Aizanoi antik kenti 2012 yılı kazı sezonu sırasında yapılan çalışmalarda Tiyatro'nun kuzeyinde bulunan Kuzey Nekropolis'te tespit edilen, pişmiş toprak plaka kapakla örtülmüş basit toprak mezar buluntuları arasında ele geçen terracotta Herakles Heykelciği¹⁴⁶ tip olarak Kibyra örneğine benzer. Bu heykel aslan postu üzerine uzanmış ve karşıya bakar biçimde betimlenmiştir. Kırık sol elinde, benzerlerine göre değerlendirildiğinde bir kantharos¹⁴⁷ veya skyphos tutuyor olmalıdır. Sol bacak sağ bacağın altından geriye doğru çapraz bir şekilde atılmıştır. Kalıp

¹⁴⁰ Kraay ve Hirmer, 1966: 97-98.

¹⁴¹ Georg Lippold, *Die Skulpturen des Vatikanischen Museums*, Band III, Gruyter & Company, München, s. 56.

¹⁴² Walther Amelung, *Die Sculpturen des Vaticanischen Museums I*, Band II, in Kommission bei Georg Reimer, Berlin, 1908. s. 812.

¹⁴³ Mendel, 1909: 245.

¹⁴⁴ Mendel, 1909: 245.

¹⁴⁵ Antik Çağ'da, ölümlerin yakıldıktan sonra küllerinin konduğu üzeri yazıtlı, bezemeli veya sade pişmiş toprak kap. Bkz. Tamay Tekçam, *Arkeoloji Sözlüğü*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 238.

¹⁴⁶ Env. No: A12.D9A.KB208 (çap: 10,3 cm, ck: 0,2 cm) ve A12.D İstanbul, 9A.PT52 (yük.: 20,8 cm, uz.: 32,3 cm, ck: 0,7 cm); Bkz. Elif Özer ve Ertekin Mustafa Doksanaltı, "Aizanoi Kuzey Nekropolis'te Bulunan Bir Mezarı Anlamak, Okumak ve Yorumlamak: Heraklesli Mezar", *Cedrus*, Vol. V, 2017, s. 287-300.

¹⁴⁷ Özer ve Doksanaltı, 2017: 287-300.

tekniğinde olup iki parça halindedir. Bu tip heykellere *Symposium Tipli Herakles* adı verilmektedir¹⁴⁸.

Symposium tipli Herakles betimlemelerinin bilinen örnekler göre en erken eserlerine Attika'daki adak rölyeflerinde karşılaşılır. Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde de kullanılan tip, Roma mezar ikonografisinde ölümsüzlüğün sembollerinden olup¹⁴⁹, MÖ 3. ve 2. yüzyıllarda kullanılmış, ancak MS 3. yüzyıldan itibaren giderek azalmıştır. Augustus Dönemi yazarları, Herakles'e abartılı şekilde saygı göstermiştir. Augustus'un başarıları Herakles'in işleriyle karşılaştırılmıştır¹⁵⁰. Roma Geç Cumhuriyet Dönemi'nde, MÖ 100 yılı civarında Roma Devleti'nin ileri gelenleri ve generalleri tarafından Herakles'e yoğun bir saygı duyulmuş, hatta doğuda görevli generaller tarafından etkin bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. MÖ 2. ve 1. yüzyıllarda askerler tarafından Roma'da çok sayıda Herakles'e ait tapınak kurulduğu bilinir. Örneğin MÖ 78'de Mithradates'i yenen Sulla, Herkül Magnus Custos (Büyük Koruyucu) Tapınağı'nı Circus Flaminius'ta yaptırmış ve adına oyunlar düzenletmiştir. Doğu'da ise Herakles Symposium Tipi Seleukoslar Dönemi'nden itibaren kullanılmış, örneğin Behistan'da MÖ 148 yılında Pantauchos'un oğlu Hyakinthos yönetici Kleomenos'a güvenliği için kolossal, uzanmış bir Herakles rölyefi adamıştır¹⁵¹.

Symposium Tipli Herakles'e örnek olarak Atina Arkeoloji Ulusal Müzesi'nde bulunan 1454 envanter numaralı heykel, **K7** ile duruş stili ve vücut yapısı ile benzerlik gösterir. Eser, sol dirseğini aslanın başı üzerine dayamış, platformuna serilmiş aslan postuna uzanır. Sağ ayak geriye doğru çekilmiş, hafif yukarıda sol ayak sağ ayağın altından geriye doğru bükülmüştür. Aslan postunun bir kısmı ayaklar üzerinden geçirilmiştir. Sol eli kırık olduğu için elinde bir nesnenin varlığından söz edilemez. Heykelin vücut yapısı **K7**'ye göre daha yaşlı, kasları biraz daha sarkık ve en büyük fark olarak sol bel yanının fazlaca dolgun verilmesidir. Eserde aslan postunun başı heykelin

¹⁴⁸ Bieber, 1945: 272-277; Scharmer, 1971: 5.

¹⁴⁹ Bieber, 1945: 272-273; Walter Burkert, *Greek Religion, Archaic and Classical*, Blackwell Publishing, Oxford, 1985, s. 293-295.

¹⁵⁰ Emma Stafford, *Herakles (Gods and Heroes of the Ancient World)*, Routledge, London, 2012, s. 219.

¹⁵¹ Behistan'da bir Hellen adı olan Pantauchos'un oğlu Hyakinthos MÖ 148'de yönetici Kleomenos'un güvenliği için kolossal bir uzanmış Herakles rölyefi adamıştır. Ayrıca bkz. Susan, B. Downey, "The Heracles Sculpture", *The Excavation at Dura Europos*, Part. 3, Issue. 4, s. 17.

sırtına doğru bakmaktadır. **K7**'de aslan postunun başı tam ters yöne doğru bakar ve ağzı deliktir. Nikolaos Kaltsas¹⁵² eseri MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir.

K7 ile benzer özelliklere sahip bir diğer heykel Berlin Müzesi'nde sergilenmekte olan Herakles'tir. Eser Kibyra örneğinde olduğu gibi platform üzerinde aslan postu serilmiş, çıplak ve sol kolunu dirsekten bükerek aslanın başına dayamaktadır. Eserin başının sağlam olması önemlidir. Berlin Müzesi'ndeki eserin başı hafif sola doğru dönüktür. Kibyra örneğinde omuz üzerine sarkan bantların uçlarının hareketi, başın sola doğru dönük olduğunun göstergesidir. Saçlarından sarkan bantın uçları her iki omuzunun üzerine düşer ve **K7** ile benzerlik gösterir. Heykelin tıpkı **K7** gibi sağ bacağı baldırdan kırık olmasına rağmen geriye doğru kıvrılmış şekilde tasvir edildiği anlaşılır. Her iki bacağı da geriye doğru bükülmüş birbirine paraleldir. Sağ kol sağ bacağı dayandırılmış, sol kol bilekten kırıktır. Heykel yaşlı betimlenmiştir. Kas hatları belli değildir. Karın kasları dolgun verilmiş, sol bel tarafında tıpkı **K7** gibi hafif bir boğum vardır. Aslan postunun yeleleri ayrıntılı verilmiş, ağzında oluk gibi delik vardır. Scharmer, heykelin sol eli kırık olmasına rağmen elinde bir nesne tuttuğunu söyler. Heykelin tıpkı **K7** gibi çeşme yapısından ele geçmiş olması önemlidir. Scharmer heykeli MÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir¹⁵³.

Herakles'in aslan postu üzerine uzanır şekilde tasvir edilen tüm heykellerinin duruş stili aynıdır. İtalya Napoli Ulusal Müzesi'nde sergilenen 150387 envanter numaralı Herakles örneğinin bazı uzuvlarının eksik olmasına rağmen **K7** ile benzerlik gösterdiği görülür. Heykel aslan postu üzerine uzanmaktadır. Sol kolu dirsekten bükülerek aslan postunun başına dayanır. Kibyra örneği gibi sağ bacak geriye doğru çekilerek zeminden yukarı kaldırılmıştır. Sol bacak sağ bacağın altından geriye doğru geçirilmiştir. Sağ bacak baldırı üzerinden aslan postunun bir kısmı sarkar. Vücudu **K7** gibi genç verilmiş olup, kaslar belirgin, sol bel yanında hafif çıkıntı vardır. Eserimiz ile birçok yönden benzerlik gösteren heykel Scharmer tarafından MS 1. yüzyıla tarihlenir¹⁵⁴.

¹⁵² Nikolaos Kaltsas, *Sculpture in in the National Archaeological Museum, Athens*, the J. Paul Getty Muawum, Los Angeles, 2002, s. 305, Nr. 642.

¹⁵³ Scharmer, 1971: 5-8.

¹⁵⁴ Scharmer, 1971: 5-8.

Yukarıda bahsettiğimiz benzer özelliklere sahip heykeller ve bulunduğu alan göz önüne alınarak yapılan araştırmalarda Symposium Tipli Herakles MS 1. – 2. yüzyıl içine tarihlenmektedir.

3.3.2. Herakles Başı

Kat. No. 8

LEVHA XVII, Res. 19

Envanter numarası: 182

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2014

Buluntu Yeri: Agora, I. Teras Caddesi, Batı Stoa, 80. m., Çeşme Önü, -0.90 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Gen.: 29,5 cm., **Yük.:** 37,5 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

3.3.2.1. Korunmuşluk Durumu

Heykel parçasının boyun kısmından aşağısı kırık olarak tek parça ele geçmiştir. Alnın tam ortasında, burnun uç kısmında, alt dudağın hemen altında, çenenin üzerine denk gelen sakal kısmında, sol yanağının üzerindeki sakallarda ufak kırıklar ve dökülmeler mevcuttur. Ayrıca sağ yanağında, sağ gözünün altından başlayan bıyığına kadar gelen bir çatlak vardır. Yüzeyinde aşınma ve deformasyon söz konusu değildir. Boya izine rastlanmaz. İnsan eli ile yapılmış tahribat görülmemiştir. Eser üzerinde doğal etmenlerden kaynaklı yer yer renk farklılıkları bulunur.

3.3.2.2. Tanım

Heykel parçasının başı, insan başı oranlarından büyüktür. Başında aslan postu ile betimlenmiş olan **K9** Heraklestir¹⁵⁵. Eserin başındaki aslan postunun göz, burun, ağız detayları ve postun arkada enseyi kapatan yeleleri oldukça belirgindir. Aslan postunun ağzı açık ve üst iki dişi heykelin alnının sağ ve sol taraflarında saçın içine karışmış olarak görülür. Post kafaya birleşik verilmiş olup arka tarafa denk gelen aslanın yeleleri saç ile karışmış ve bütünlük oluşturmuştur. Baş ile birleşik olan post neredeyse tüm başı kaplamış sadece sağ ve solda beşer tane saç perçemi görünecek şekilde açıklık

¹⁵⁵ Scharmer: 1971: 25.

bırakılmıştır. Herakles'in saçları ve sakalları tutamlara ayrılarak dalgalı bir şekilde verilmiştir. Alın açık, kaşlar çatık ve çizgisel olarak hafif kalkmış olarak işlenmiştir, gözler iri ve açık, göz torbası çizgileri belli edilmiştir. Göz bebeği detayı yoktur. Burun ucu kırık olmasına rağmen olasılıkla kemerli verilmiş, yanaklar dolgun ve etli gösterilmiştir. Ağzı açık, iki dudak birbirine değmeyecek şekildedir. Bıyıklarının ortası olasılıkla bilerek yarım bırakılmıştır. Bıyıklar her iki burun deliğinin ucundan başlayarak sakala karışır. Çenenin üzerine denk gelen yerde iki sakal tutamı ayrılarak ters yöne doğru verilmiştir. Saç ve sakal işleminde matkap izi çok fazla görülemez fakat ışıık – gölgeyi yakalamak için tutamların arası derin oyulmuştur. Boynun yarısı kırıkta olsa baş ile beraber birbirini tamamlayarak güçlü bir kişiliği yansıtmaktadır. Baştaki sert ifade heykelin gerçekçi yönünü ortaya çıkartmaktadır.

3.3.2.3. İkonografi

Herakles hakkında **K7**'nin ikonografi kısmında ayrıntılı olarak bahsettiğimiz gibi başındaki aslan postunun mitolojide on iki işinden birisi olan Nemea Aslanı'nı öldürmüş, postunu da kendine zırh etmiş ve artık aslan postu ile özdeşleşmiştir. Bazı heykellerinde aslan postunu sırtında veya sağ elinde de taşıdığı görülmektedir.

MÖ 4. yüzyılın sonlarında, Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Ara Maxima'da Herakles kültü gelişmeye başlar¹⁵⁶. Bu dönemde Herakles heykelleri kentlerde yayılıyor, önemli caddelere ve halkın toplu olarak faydalandığı merkezlere Herakles'in heykelleri dikiliyordu. Bu şekilde Herakles'in tanrısallığı da ön plana çıkmıştır. Roma'da Hadrian Dönemi'nde (MS 117–138) ikinci klasizm akımı başlamış olup, Hellen hayranı olan Hadrian Hellen kökenli tanrıları ön plana çıkarmıştır. Bu tanrıların başında ise Herakles gelir.

3.3.2.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme

Heykel başının kafasında aslan postu ile tasvir edilmesi heykelin yarı çıplak olabileceğini gösterir. Aslan postu giyimli Herakles tasvirleri antik dönemlerde ressam ve heykeltıraşlar arasında oldukça fazla ilgi çekici olmuştur.

Fransa Müzesi'nde sergilenen 848.16 envanter numaralı yarım kalmış bir Herakles büstü Kıbyra örneği ile paralel yakınlık gösterir. Fransa örneğinin fizyonomik

¹⁵⁶ Tonio Hölscher, *Klassische Archäologie und Geschichte*, Verlag Archäologie und Geschichte, Heidelberg, 1995, s. 29.

görünümü tam olarak belli edilememiştir. Büstün üzerinde ki çok sayıda matkap izi bunu desteklemektedir. Eserin başında aslan postu, yüzünde sakalı ve sert bakışı ile Kibyra’da ele geçen Herakles ile neredeyse birebir benzemektedir. Aralarında ki en büyük fark Fransa örneğinde aslan postunun heykelin başından hafif ayrılarak derinlik yaratılmasıdır. Büst tam olarak tamamlanmamış olmasına rağmen sakalların çene üzerinde ortadan ikiye ayrılarak tasvir edilmesi, bıyık kıvrımlarının sakal birleşmesi, alt dudağın üst dudağa göre daha dolgun verilmesi **K8** ile benzer özellikler sergilemektedir. Eser üzerinde ki matkap işçiliği, kıvrımların yapısı ve plastik sanatı **K8** ile benzerliğini destekler. A. Linfert, Herakles başını MS 1. yüzyıl içerisine tarihlendiğini savunmaktadır¹⁵⁷.

Roma Ulusal Müzesi’nde sergilenen 823 envanter numaralı Herakles büstü, bize aslan postlu kahraman Herakles’in nasıl betimlendiğini gösteren önemli örnekler içerisinde yer alır¹⁵⁸. Bir diğer benzer sayılabilecek örnek, kafasında aslan postu ile ayakta duran Cophenag Carlsberg Glyptotek Müzesi’nde sergilenen 2462 katalog numaralı Herakles’dir. Söz konusu bu eser ile K9’un en büyük farkı aslan postunun, heykelin başı ile ayrı betimlenmiş olmasıdır. Bahsi geçen bu örneği F. Poulsen, MS 2. yüzyıla tarihler¹⁵⁹. Ayrıca bu tipte eserler sıkça tiyatro yapılarının bir parçası olarak, plaster şeklinde de kullanılmıştır. Sparta’da bulunan yedi adet plaster şeklindeki Herakles büstünün aslan postu ile tasvir edilmesi bu düşüncüyü kanıtlamaktadır¹⁶⁰.

Bu örnekler dışında bazı Roma imparatorları kendilerini Herakles ile bağdaştırarak, aslan postu tasvirli heykeller yaptırmışlardır. Roma’da ele geçen MS 134 - 138 yılları arasına tarihlenen bir sikke üzerinde, Hadrian boynunun önünde düğümlü ama başı örtmeyen bir aslan postu ile Herakles gibi gösterilmiştir. Yine aynı dönem içerisinde Hadrian, Roma’daki bir bronz madalyon üzerinde aslan postu ile betimlenmiştir¹⁶¹.

¹⁵⁷ Andreas Linfert, *Die antiken Skulpturen des Musée Municipal von Château Gontier*, Mainz, 1992, s. 19, Kat. No. 11.

¹⁵⁸ Antonio Giuliano, *Museo Nazionale Romano, Le Sculpture I*, De Luca, Roma, 1979, s. 352 – 353.

¹⁵⁹ Frederik Poulsen, *Catalogue of Ancient Sculpture in the Ny Carlsberg Glyptotek*, Universty of Pennsylvania Press. Philedielphia, s. 200 - 201, Kat. No. 270a.

¹⁶⁰ Çalık, 1997: 189 – 190.

¹⁶¹ Olga Palagia, *Imitation of Herakles in Ruler Portraiture A Survey From Alexander to Maximinus Daza*, Münstersche Beiträge zur Archäologie Press. Boreas, 1986, s. 137.

Roma imparatorları arasında en bilindik portre olarak görülen Herakles vari betimlenen İmparator Commodus'a¹⁶² ait bir heykelde aslan postunun stili **K8** ile benzerdir. İmparator Commodus ile **K8**'in aralarında ki en büyük fark, Commodus'un başındaki aslan postunun saçlardan ve boyundan ayrı olmasıdır. Ayrıca **K8** ile Commodus'un Herakles biçimindeki heykeli, sakal kıvrımlarındaki matkap işçiliği ve aslan postunun benzerliği önemlidir.

Herakles başının benzer stil özelliklerini yansıtan örnekler oldukça azdır. Yukarıda bahsettiğimiz birbirinden bağımsız olarak çeşitli müzelerde sergilenen Herakles örnekleri üzerinden yola çıkarak eserin kimliği kesin bilinmektedir. Bu eserlerden yola çıkarak yapılan karşılaştırmalar sonucunda Kibyra örneği MS 2. yüzyıla tarihlenmelidir.

3.4. İmparator Torsosu

Kat. No. 9

LEVHA XVII, Res. 20

Envanter numarası: K. 4. 02. 02

Malzeme: Kireç Taşı

Buluntu Yılı: 2002

Buluntu Yeri: Kent İçi - Yüzey

Ölçüleri: Der.: 62 cm., Gen.: 71 cm., Yük.: 1.37 m.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

3.4.1. Korunmuşluk Durumu

Torso, sol omuzunun yarısı ve gövde olarak iki parça halinde bulunmuştur. Baş, sağ ve sol ayakları dizden itibaren eksiktir. Sağ ve sol kolları eksik olmakla beraber tıpkı torsonun başı gibi portatif şekilde betimlenmiştir. Torso üzerinde yer yer kırılmalar, çatlaklar ve dökülmeler görülür. Arka tarafı yarı işlenmiş olan heykelin tam ortada bulunan betimlemeleri de yarıda bırakılmıştır. Arka yüzünde yoğun olarak ustanın murç izleri görülmektedir. Ense kısmından başlayarak bele doğru uzanan bir çatlak vardır. Cingulum adı verilen general kuşağı ve balteus adı verilen kılıç kemeri

¹⁶² Cornelius Clarkson Vermeule, "The Weary Herakles of Lysippos", *AJA* 79, s. 323-332; Diana E. E. Kleiner, *Roman Sculpture*, Yale University Press, New Hawen, 1992.

arka yüzünde tam olarak dönmektedir. Heykel üzerinde herhangi bir boya izine rastlanmaz. Eserin arkasında modern zamanda yapılmış kırk yedi rakamı ve kare şeklinde siyah boya ile boyanmış izler mevcuttur. Torso'yu toplam iki parçaya ayıran kırık restore edilerek eserin tek parça haline gelmesi sağlanmıştır.

3.4.2. Tanım

Torso yapısal olarak silindiriktir. Cepheden tasvir edilen heykelin hareketsiz bir ifadesi vardır. Kolossal heykelin başı portatiftir. Baş vücuttan ayrı işlenip gövdeye açılan yuvaya yerleştirilmiştir. Muhtemelen her imparator değişikliğinde baş da değişmekteydi. Sağ ve sol kolları eksik olan torsonun başı gibi vücuttan ayrı işlenip değiştirilebilir şekilde yapılmıştır. Her iki kol muhtemelen metal aksam kullanılarak vücuda monte ediliyordu veya kollar bronz aplike olabileceği düşünülür. Olasılıkla baş gibi her imparator değişiminde kollar da başı ile beraber değişmekteydi. Torso üzerinde dizi kapatacak şekilde ve omuzlarda biten bir tunik bulunur. Sırttan başlayarak sağ omuz üzerinden geçirilerek sol karın boşluğuna kadar devam edip sol baldır üzerinde son bulan parazonium adı verilen tören kılıcı taşımaktadır. Kılıcın kuşağı general kuşağın üzerinden geçer. Kılıcın kabzası üzerinde portre işlenmiş olup portrenin yüzünde ki aşınmanın fazla olması nedeni ile kime ait olduğu bilinmemekle beraber sadece saçında ki diadem anlaşılabilmektedir. Boynun hemen altından başlayan zırh kalın bir şekilde profillendirilmiştir. Zırh; kolsuz, yakası açık gyal¹⁶³ adı verilen iki metal levhanın birleşmesinden oluşmuştur. Bu tip zırhlı imparator heykellerinde genellikle epomides adı verilen omuz bandı bulunur. Her iki omuzdan sarkan bantlar yıldırım demeti ile bezenmiştir. Omuz bantlarının hemen altında iki adet portre betimlenir. Portrelerin yüzeyinde oluşan yoğun aşınmalar nedeni ile tam olarak bir şey söylemek mümkün olmamakla beraber, olasılıkla ya gorgo başı ya da mask olarak betimlenmiştir. Sağ ve sol omuzlarında ki pterygesler¹⁶⁴ yatay halde işlenmiştir. Omuz bantlarının arasında yer alan göğüs kısmına, aegis üzerine gorgo başı yerleştirilmiştir. Gorgo başının yüzündeki kırılmaların çokluğu yüzünden sadece saç kısmından tespit etmek mümkün olmuştur. Eserin göbek boşluğunda herhangi bir süsleme yoktur. Zırhlı heykellerin büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi, Kıbyra örneğinde de bulunan heykel

¹⁶³ David M. Lewis ve Ronald S. Stroud "Athens Honors King Euagoros of Salamis" *Hesperia*, Vol. 48, Issue. 2, 1979, s. 189.

¹⁶⁴ Cornelius Clarkson Vermeule, "Hellenistic and Roman cuirassed statues, A Supplement", *Berytus*, Vol. 15, 1964, s. 95-110.

sahibi tarafından kuşanılmış arka yüzde belden başlayarak ön yüzde karın üzerinde ortadan düğümlenmiş, artan uçlar kuşağın altından aşağı doğru sarkıtılmış oldukça kalın işlenmiş cingulum (general kuşağı) adı verilen kuşak bulunur. Kuşağın hemen altında düz bir profil oluşturularak onun altından pteryges bantları başlar. Kalın dilimlerden oluşan pteryges bantları iki sıra şeklinde verilmiş olup dizin üzerinde son bulmuştur. İkinci sıradaki pterygesler daha uzun betimlenmiştir. Pteryges bantlarının uçları püsküller ile desteklenmiş olup püsküller hareketli iplikler şeklindedir. Pterygesler arka yüze doğru devam ederken belin ortasında iki ucu birleşmeden son bulmuştur. Dizde biten pterygeslerden hemen sonra tuniğin kıvrımları görülür. Kıvrımlar kalın işlenmiş olup derin verilmiştir. Tuniğin altından az da olsa, heykelin ağırlığı sağ bacağa verilmiş olup, sol ayak hareketine göre dizden bükülerek hafifçe öne doğru atıldığı görülmektedir. Torsonun dizden altı da adeta kesilmişçesine düz işlenmiştir.

3.4.3. İkonografi

Zırhlı imparator Torsosu'nun başı korunagelmemiş olduğundan kimliği kesin olarak saptanamaz. Göğüs kısmında betimlenen mitolojik kahraman gorgo başı aegis üzerinde betimlenmiştir. Mitolojik kaynaklara göre aegis çocukluğunda Zeus'u emziren keçi Amaltheia'nın derisinden üretilmiş bir zırhtır¹⁶⁵. Homeros, Zeus'u her seferinde "aegis taşıyan¹⁶⁶" olarak anmasının yanı sıra Augustus Dönemi yazarlarından Hyginus aegisi tam da zırhlı heykelerde olduğu gibi gorgo başlı bir keçi derisi olarak tanımlaması aegisin bilinenin aksine Athena (Minerva) ile değil Zeus'un atribütlerinden biri olması gerektiğini göstermektedir. Gorgo başlı keçi derisinin bir tanrı tarafından kuşanıldığı zaman bunun aegis olarak tanımlanması gerektiğini; bir insan tarafından kuşanıldığında ise bunun bir zırh (Lorica) olması gerektiği söylenmektedir. Bu sebeple zırhlı heykeller tarafından kuşanılan zırh başlı başına bir tanrısal atribü olarak kabul edilebilir. Hemen hemen bütün zırhlı imparator heykellerinde görülen aegis zırhlı imparator torsoların vazgeçilmez simgeleri arasında yer alır.

¹⁶⁵ Robert Parker, "Aegis", Edt: Hubert Cancik ve Helmuth Schneider, *New Pauly Antiquity*, 2002, s. 195-196.

¹⁶⁶ August T. Murray, *Homer, The Iliad with an English Translation*, Harvard University Press, Boston, 1924, s. 446 – 449.

3.4.4. Stil Kritiği ve Tarihlendirme

Miken Dönemi'nde zırhın resim ve seramik sanatında temsili ile yazılı belgelerdeki varlığı bilinmektedir. Fakat zırhların veya zırhlı eserler yok denecek kadar azdır¹⁶⁷. Delphi'deki Sipnos Hazine Dairesi'nin doğu frizinde yer alan oturur pozisyonundaki savaşçı ve aynı yapı içerisinde kuzey frizinde thoraxları ile yer alan Troialı kahramanlar en erken (MÖ 525) zırhlı plastik eserler olarak gösterilebilir¹⁶⁸. Bir diğer ihtimal ise Karanastassis'in zırhlı bir mezar stelini MÖ 530'lara vermesi zırhlı yontuların biraz daha erkene gidebileceğini göstermektedir.

Anadolu'da zırhlı tasvirler barındıran en erken örnek olarak Xanthos Harpy Anıtı'nı göstermek mümkündür (MÖ 500-480/70). British Müzesi'nde bulunan Payava Lahdi'nin kaidesindeki zırhlı kabartmalar¹⁶⁹, Nereidler Anıtı'nın üst ve alt podyumlarındaki savaşçı tasvirler ile batı alınlığında betimlenen idareci figürleri¹⁷⁰, Limyra Heroonu ve Trysa Gölbaşı Anıtı'nın frizlerinde bulunan kabartmalar Anadolu'da olduğu kadar Akdeniz coğrafyasındaki anıtsal mimarlık yapılarında görülen erken tarihli zırhlı betimlemelerdir¹⁷¹.

Seleukos Kralı II. Antiochos için inşa edilen Belevi'deki Mezar Anıtı'nın¹⁷² frizlerinde işlenen *Kentauromakhy* sahnelerinde kentaurlarla savaşan zırhlı figürler Erken Hellenistik Dönem'in zırhlı figürlerin kompozisyon şemasını gösteren önemli belgelerden biridir¹⁷³. Burada kahramanların kısa, silindir biçimli zırhları ile zırhın altından sarkan koruyucu bantlar Hellenistik Tip zırhın yapısının anlaşılması bakımından dikkate değerdir.

Roma Dönemi zırhlı heykellerin kökeni hakkında Richter tarafından önemli bir öneri gündeme taşınmıştır. Richter, MS 2. yüzyıl Atina sikkeleri üzerinde betimlenen Maraton ve Salamis Savaşları'nın ünlü komutanları Miltiades ve Themistokles'in Atina

¹⁶⁷ Klaus Stemmer, "Untersuchungen zur Typologie, Chronologie und Ikonographie der Panzerstatuen", *AF*, Band. 4, 1978, s.131.

¹⁶⁸ Stemmer, 1978: 131; Michaela Fuchs, *Untersuchungen zur Ausstattung römischer Theater: in Italien und den Westprovinzen des Imperium Romanum*, P. von Zabern, Mainz, 1987, s. 172-176.

¹⁶⁹ Matteo Cadario, *La Corazzadi Alessandro, Loricatidi tipo ellenistico dal IV secola, C. Al II d.C.*, Edizioni Universitarie di Lettere Economia Diritto, Milano, 2004, s. 23.

¹⁷⁰ Cadario, 2004: 23.

¹⁷¹ Jürgen Borchhardt ve Wolfgang Schiele, "Die Bauskulptur des Heroons von Limyra: das Grabmal des lykischen Königs Perikles", *Istforsch* 32, 1976. , s. 61-62.

¹⁷² Cadario 2004, 52.

¹⁷³ Ingrid Laube, "Thorakophoroi, Gestalt und Sematik des Brustpanzers in der Darstellung des 4. Bis I. Jhs v. Chr", *TAF*, Band I, 2006, s. 42. Lev. 2. 2; Cadario, 2004: 52.

Tiyatrosu'na onurlandırma amacı ile dikilmiş zırlı heykellerinin Roma Dönemi zırlı heykellerin kökenini oluşturabileceğini öne sürmüştür¹⁷⁴. Niemeyer ve Stemmer, Richter'in bu görüşüne itiraz etmemektedir¹⁷⁵. Richter'in bu önerisi akla yakın gelmekle beraber Roma İmparatorluk Dönemi zırlı heykel stiline en yoğun işlendiği MS 2. yüzyılda sikke üzerine darp edilmesine dayandırılarak heykellerin kökeni konusunda kesin bir yargıya varmak önemli arkeolojik ve epigrafik veriler olmadan mümkün gözükmemektedir.

Zırlı imparator heykellerinin gelişim süreçlerine kısaca yukarıda değinilmiştir. Bahsedilen bu süreç göz önüne alınarak Kibyra örneğine yakın örneklerden bir tanesi İzmir Arkeoloji Müzesi'nde 502 envanter numaralı Magnesia Prytaneionu'ndan ele geçen zırlı imparator heykelidir. Magnesia antik kentinde bulunan bu heykel yapısal olarak statik ve silindirik olmasından dolayı Kibyra torsosuna en yakın örnektir. Magnesia örneğinin de başı, sağ kol, bacaklar kasık hizasından kırıktır. Sağ kolunda bulunan pterygesler yatay şekilde betimlenmiştir. Kibyra örneğinden en büyük farkı sol omuz üzerinden atılan paludamentumun yine sol omuz arkasından aşağıya inmesidir. Tanım kısmında adı geçmeyen paladamentum Kibyra örneğinde bulunmamaktadır. Sağ omuz üzerinden sol bele çapraz inen ince kayış kılıcı tutar. Kılıcın kayışı general kuşağı üzerinden geçmektedir. Zırhın bitiminden kalınca pterygesler başlar. Hafifçe birbirleri üzerine gelen kayışların uçları püskül şeklindedir. Muhtemelen sol ayak hareketlidir. Genel olarak torsonun imparatorluk heykeli olduğundan bahsedilir fakat heykel Iulius-Claudiuslar Dönemi'ne ait başlar ile birlikte ele geçirilmiştir. Vermeule¹⁷⁶ ön ve arka zırlı birbirine bağlayan saçaklı omuz askıları nedeniyle eseri Bergama Hellenistik geleneği üslubu içerisinde tanımlamaktadır. Laube¹⁷⁷ Hellenistik geleneği arasına aldığı Gevşek Zırlı Silindir tipini erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlemiştir.

1992 yılında Perge Tiyatrosu'nda ele geçen zırlı imparator heykelinin en önemli benzerliği, doğal boydan büyük, sağ bacak taşıyıcı sol bacak serbest, belinden bir kuşakla bağlanarak fiyonk yapılmış olmasıdır. Dizlerin yukarısında sona eren kısa bir tunik ve zırh giymiştir. Tunüğün etekleri zırhın deri şeritlerinin ve kollardaki

¹⁷⁴ Gisela Richter, *Greek portraits iv, Iconographical Studies, A few suggestions*, 1962. s. 9-11.

¹⁷⁵ Hans Georg Niemeyer, *Studien zur statuarischen Darstellung der römischen Kaiser*, 1968, s. 47; Stemmer, 1978: 132.

¹⁷⁶ Vermeule, 1964: 110.

¹⁷⁷ Laube, 2006: 42.

şeritlerin altından görünür şekildedir. Zırhın eteği boyunca bir sıra kısa, bir sıra uzun olmak üzere uçları püsküllü iki sıra deri şerit, kolları boyunca da yine uçları püsküllü bir sıra kısa deri şerit sıralanır. Zırhın göğüslüğü kabartma figürlerle bezelidir. **K9** ile en önemli benzerliklerinden bir tanesi, omuz bantlarında bulunan üçlü simsek demetidir. Heykelin iki imparator için kullanıldığı düşünülmektedir. İlk olarak heykel üzerindeki fizyonomik özellikler sayesinde Traianus'un portresini taşıdığı ileri sürülmüştür. İkincisi ise daha çok konteks üzerinden yapılan yorumlamalara göre Diocletianus veya Maximianus'un betimlenmiş olduğudur. Kibyra örneği ise Magnesia Prytaneionu'ndan ele geçen zırhlı imparator heykelinden sonra ve Perge'de bulunan imparator heykelinin ikinci kullanımından önceye vermek daha doğru olacaktır. Her iki örnek ile fizyonomik ve stilistik olarak karşılaştırdığımız **K9**, MS 2. yüzyıl içine tarihlenmektedir.

3.5. Kesin Olarak Tanımlanamayan Erkek Heykel Parçaları

3.5.1. Heykel Parçaları

Kat. No. 10 (Giyimli Erkek Heykel Parçası)

LEVHA XVIII, Res. 21

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2011

Buluntu Yeri: Agora I. Teras Caddesi, 8 / 14 m. Arası, Ana Cadde Üzeri, 7. ve 8. Kapı Önü, -1.40 / -1.60 m. Seviyeleri.

Ölçüleri: Der.: 4,5 cm., Yük.: 15 cm., Gen.: 32 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu

Heykel, boyun ve göğüsün yarısına kadar korunmuş olarak tek parça halinde ele geçmiştir. Sağ omuzun yarısı eksiktir. Eser üzerinde korunagelen elbise parçası sağ omuzun arkasından başlayarak, sol omuzun üzerinden geçirilmiştir. Eser yüzeyinde ve elbise parçasının kıvrımlarında aşınmalar ve kopmalar görülür. Eser üzerinde insan eli ile yapılmış bir tahribat söz konusu değildir. Eserin yüzeyinde kireçlenmeden dolayı

sarımsı bir renk oluşmuştur. Heykel parçasının yüzeyinde antik dönem içerisinde yapılmış boya izine rastlanılmaz.

Tanım

Normal insan oranlarından küçük, yarı çıplak erkeğe ait heykel parçasının boyun kısmına ait izler görülür. Sağ omuzun arkasından başlayan elbise parçası, muhtemelen sol omuzun üzerinden geçirilerek sol göğüsün yarısını kapatmaktadır. Birbirine paralel derin kanal kıvrımlara sahip olan heykel himation giymektedir. Himation parçasının sol göğüs üzerine gelen kısmı olasılıkla kopmuştur. Göğüs kafesi çizgisi belli edilmiştir.

İkonografi

Eser üzerinde korunmuş himation parçasının stil biçimine baktığımız da, himationun şekliyle benzer özellikler gösteren Asklepios heykel tiplerini anımsatır¹⁷⁸. Asklepios Yunan mitolojisinde hekim tanrı olarak tanınır. Romalıların da “Aesculapius” adıyla benimseyip tapındıkları Asklepios, Apollon'un oğludur¹⁷⁹. Asklepios'un tapınaklarına “Asklepieion” denir. Anadolu’da bulunan en ünlü Tapınağı Pergamon’dadır. Yunanistan’da ise en ünlü Asklepios tapınağı Epidauros’tadır.

İlkçağda fizik tedavilerin yanı sıra telkin, eğlence ve kültür yoluyla hekimliğin ne kadar ileri gittiğini göz önüne sermektedir¹⁸⁰. Anadolu’ya özgü bir nitelik taşıyan Asklepieion'un benzerleri birbirinden farklı kültür coğrafyalarında görülmektedir. Simgelediği tüm tedavi anlayışının ve yönteminin izlerine Selçuk ve Osmanlı Çağları’ndaki benzeri yapıtlarda rastlanır. Asklepios’un sembolleri, sopaya sarılı yılanlar, çam kozalakları, defne çelenkleri, keçi ya da köpek betimlemeleridir¹⁸¹.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme

İnsan oranları altında yapılan, üzerindeki giysi stilinden yararlanılarak yarı çıplak olarak himation ile tasvir edilen heykel parçası, büyük olasılıkla Asklepios’a ait olmalıdır. Asklepios, antik çağ heykeltıraşlık sanatı içerisinde oldukça yüksek popülariteye sahiptir. Asklepios heykelleri üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda farklı tiplere ayrılmaktadır¹⁸². Bu tipler arasında Campana¹⁸³, Giustiniani¹⁸⁴

¹⁷⁸ Bernard Holzmann, “Asklepios”, *LIMC II*, 1984, s.878.

¹⁷⁹ Erhat, 1996: 59-60.

¹⁸⁰ Erhat, 1996: 59-60.

¹⁸¹ Grimal, 1997: 102.

¹⁸² Bieber Margarete, *The Sculpture of the Hellenistic Age*, Columbia University Press, New York, 1955, s. 73.

ve Floransa¹⁸⁵ **K10** ile paralel özellikler gösterir. B. Margarete, Campana tipine ait çok sayıda ki örneğin Phidias Dönemi, Dresden Zeus eserinden esinlenerek üretilmiş olduğundan bahseder¹⁸⁶. Kibyra'dan Asklepios'a ait heykel parçası, kıvrım ve himationun duruşu ile Asklepios heykel tipleri arasında Giustiniani¹⁸⁷ ve Floransa¹⁸⁸ olarak adlandırılan tipler ile oldukça benzerlik gösterir.

Giustiniani tipi, Asklepios kültünün MÖ 420 yılında Atina'ya girmesinden sonra yapılan ilk kült heykel tipidir¹⁸⁹. Bu tipin orijinali hakkında iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birincisi MÖ 5. yüzyılın sonlarına, genellikle MÖ 420 yıllarına tarihlenmekte olup Attika heykeltıraşlığına bağlanmakta ve Alkamenes tarafından yapılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır¹⁹⁰.

Diğer bir görüş ise MÖ 4. yüzyılın başlarına veya ilk çeyreğine tarihlenmektedir. Kuzey Peloponnesos ve Sikyon Okulu üretimi olduğu görüşü belirtilmiştir¹⁹¹. Giustiniani tipindeki Asklepios heykelleri ve başları üzerinde yapılan incelemeler, giysi üslubu ve kıvrım sisteminin Attika dışında bir geleneği gösterdiğini düşündürür. Hellenistik Dönem sikkeleri üzerinde bu tipin görülmesi, Phyromakhos tarafından Pergamon için yapılan kült heykeli ile ilişki kurulmaktadır¹⁹². Roma İmparatorluğu Dönemi'nde de bu tipin kullanımı devam etmiştir. Roma imparatorları tarafından ilgi gören Asklepios kültü, özellikle MS 2. ve 3. yüzyılda Hadrian ve Caracalla tarafından yeniden canlandırılmıştır¹⁹³.

¹⁸³ Giustini tipinden sonra en yaygın ikinci tip olan Campana ilk defa Furtwangler tarafından tespit edilmiştir. Leningrad Muzesinde bulunan ve Campana Koleksiyonuna ait Asklepios heykeli aynı zamanda bu tipe ismini vermiştir. Bkz. Adolf Furtwängler, *Masterpieces of Greek sculpture: essays on the history of art*, W. Heineman, London, 1895, s.363-369.

¹⁸⁴ Brunilde Sismondo Ridgway, *Fourth-Century Styles in Greek Sculpture*, The University of Wisconsin Pres., U.S.A., 1997, s. 338.

¹⁸⁵ Holtzmann, 1984: 878.

¹⁸⁶ Margarate, 1955: 73; Hans Schrader, *Phidias*, Frankfurter Verlags, Frankfurt, 1924, s. 57.

¹⁸⁷ Ridgway, 1997: 338.

¹⁸⁸ Holtzmann, 1984: 878.

¹⁸⁹ Ridgway, 1997: 338.

¹⁹⁰ İnan, 1975: 55.

¹⁹¹ İnan, 1975: 55.

¹⁹² İnan 1975, 55.

¹⁹³ Elke Hartmann, "Skulpturenausstattung in Thermen. in standorte, kontekst und Funktion antiker skulpture", Edt: Klaus Stemmer, "Freunde & Förderer der Abgußsammlung Antiker Plastik", Berlin, 1995, s. 391.

Floransa tipi, Yunan kökenli bir Venedik heykeltıraşlığında¹⁹⁴ kumaş kıvrımlarının orijinale mümkün olduğunca sadık işlendiğinden, eserin yapılış tarihi MÖ 4. yüzyılın ilk yarısına verilir¹⁹⁵. Bu tipte, Mariemont Müzesi'nde bulunan bir replikle ilgili olarak, P. Periegeta¹⁹⁶, Sikyonlu Genç Kalamis'in eseri olabileceğini öne sürmüştü¹⁹⁷ ve bu repliğin MÖ 4. yüzyılda varlığı bilinen Genç Kalamis olabileceğini söyler. Floransa tipinde altın ve fildişinden sakalsız bir Asklepios figürü, bir elinde asa, diğerinde kozalak ile bu tipte tasvir edilmiştir. Atina'daki Asklepieion'un bazı sunak kabartmalarında aynı tip uygulanmıştır¹⁹⁸.

Kibyra repliğini temel aldığımız da, eser üzerinde antik dönem veya daha sonraki dönemler içinde yapılan tahribatlar sonucunda kesin olarak tarihleyebileceğimiz nitelikli belirteçler yok olmuştur. Yukarı da bahsettiğimiz üç farklı tip üzerinden eserin, mevcut durumunu değerlendirmek yerinde olacaktır. Kibyra örneği ile benzerlik gösteren bu heykel; Leningrad Ermitage Müzesi'nde Roma Çağı kopyası olarak sergilenen Campana tipli Asklepios¹⁹⁹, bu tipte yapılan heykellerin ilk örneği olması bakımından önemlidir. Çünkü aynı tipteki tüm eserler bu heykelin öncülüğünü yaptığı grup altında toplanır. Bu örnekte tanrı sakallı olarak tasvir edilmiştir. Aynı şekilde Vatikan'da Roma Dönemi içerisinde yer alan heykel de sakallı olarak betimlenmiştir²⁰⁰. Kibyra örneğinde vücudun genç ve dinamik görünümü sakallı bir portreye uygun olmayacağı gibi görünse de yukarıdaki iki örnekte **K10** ile aynı vücut yapısına sahip olması, eserin sakallı olabileceğini düşündürür. Tanrının başının sakallı olarak tasvir edilmesi bu tipin Klasik Dönem Dresden Zeus heykeli orijiniyle açıklanabilir²⁰¹. Ephesos, Pergamon ve Side örneklerine baktığımızda ise²⁰², Ephesos'dan ele geçen Asklepios heykel ve heykelticiklerde tipin giysi ayrıntıları incelenmiştir. Bunlar arasında Giustiniani tipinde bir Asklepios heykelticği giysi işlenişi ve kıvrım yapısı itibarıyla

¹⁹⁴ Holtzmann, 1984: 878.

¹⁹⁵ Holtzmann, 1984: 878.

¹⁹⁶ Pausanias Periegeta, *The Description of Greece*, (Çev. William Henry Samuel Jones), The Loeb Classical Library, London, William Heinemann, New York, 1928, s.299-300.

¹⁹⁷ Pausanias, 1928: 299-300.

¹⁹⁸ Holtzmann, 1984: 895.

¹⁹⁹ Furtwängler, 1895: 363-369.

²⁰⁰ Walther Amelung - Georg Lippold, *Die Skulpturen des Vatikanischen Museums I-III*, in kommission bei Georg Reimer, Berlin, 1903, s. 56.

²⁰¹ Schrader, 1924: 57.

²⁰² İnan, 1975: 53.; Maria Aurenhammer, *Die Skulpturen von Ephesos, Idealplastik I*, Verlag Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1990, s. 42; Franz Winter, *Die skulpturen mit Ausnahme Der Altarreliefs. Antike Plastik VII/2*, Verlag von Georg Reimer. Berlin, 1908, s. 188.

Kibyra örneği ile benzerlik gösterir. Ephesos heykelciğinde sağ kolunun altından öne doğru uzanan himationun üst kenar kıvrımı bel hizasında tomar yapmıştır ki Kibyra örneği de bu şekilde olmalıdır. Ephesos Asklepios heykelciğinde kıvrımlar sert ve yüzeyseldir. Bu heykelcik Giustiniani tipini, Berger III A tipi olarak sınıflandırılmış²⁰³ olup MS 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir²⁰⁴.

Side'den ele geçen Asklepios Giustiniani tipindeki heykel, göğsü açıkta bırakan bir himationa sarılmıştır. Sol omzu örten himation öne doğru uzanarak sol kolu da tamamen örter. Sol kol dirsekten bükülmüş, eli kalçaya dayanmaktadır. Bu kol hareketi ile himationun kol üzerinden dökülen kumaş, "V" kıvrımlar için geniş bir alan oluşturur. Buradaki "V" kıvrımlar şematik ve serttir. Himationun gövdeye paralel uzanan üst kenar kıvrımı rulo şeklini almıştır. Vücut ağırlığını sol bacağın taşıması, kalça konturunu himation altından bir kavisle dışarı taşımaktadır. Sağ bacak serbest olup dizden bükülerek ileri uzatılmıştır. Side örneğinde heykelin vücut şekilleri belirli oranda plastikliğini korumuştur. Sol tarafta dışarı taşan kalça kavis ve gerilen himation altından bacakların şekilleri belli olur. Ancak bacaklar arasında uzanan kıvrımlar orijinali yansıtmamaktadır. Sol kalça üzerinden çıkan kıvrımlar birbirine paralel ve diagonal şekilde uzanır. Kibyra heykeli, Side örneği ile karşılaştırıldığında belirgin bir şekilde tipolojik ve stilistik benzerlikler gösterir. Her iki eserde himationun heykel üzerinde duruşu, kıvrım motifleri ve bacakların hareketi aynıdır. Side'den ele geçen Giustiniani tipindeki Asklepios heykeli, himationun kıvrım yapısı ve plastikliği göz önüne alınarak MS 3. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir²⁰⁵. Tüm örneklerin Kibyra ile ortak özelliği himationun sağ omuz arkasından başlayarak boyun arkasından, sol omuz üzerinden, sol göğüsün yarısını kapatarak aşağıya doğru devam etmesidir²⁰⁶.

Yapılan araştırma sonucunda adı geçen örneklerin hepsi Roma Dönemi kopyasıdır. Kibyra örneğinde himationun tasvir ediliş stiline ve vücut yapısına bakılarak

²⁰³ Asklepios Heykelcik Torsosu, Kat. No. 25 Aurenhammer, 1990: 49. Berger, Asklepios Giustiniani III A repliği için en yaygın olan tip olduğunu ileri sürmüştür. Nuovo Capitolino'da bir kadın heykeli ile karşılaştırmıştır. Bu heykelin Demeter ya da Kore heykeli olduğu düşünülmektedir ve MÖ 450 - 440 yıllarına tarihlendirilmiş, Peloponnessos sanat okulundan çıktığı ileri sürülmüştür. Bu nedenle Asklepios Giustiniani tipi III A versiyonunun Atina'da oluşmadığı daha sonra Asklepios kültünün Atina'ya gelmesiyle ortaya çıktığı görüşünü desteklemektedir, Bkz. Ernst Berger, *Antike Kunstwerke aus der Sammlung Ludwig III. Skulpturen*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz, 1990, s. 197.

²⁰⁴ Aurenhammer, 1990: 49.

²⁰⁵ İnan, 1975: 55.

²⁰⁶ Pergamon'da Giustiniani tipindeki Asklepios heykel torsoları da benzer giysi özellikleri göstermektedir. bkz. Winter, 1908: 188.

bu benzerlikte eserler üzerinden, Kibyra heykel parçasının MS 2. yüzyılın ortalarına tarihlenmek mümkündür.

Kat. No.11 (Erkek Sol Bacak Parçası)

LEVHA XVIII, Res. 22

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2015

Buluntu Yeri: Roma Hamam Kompleksi, Açma 2, F.12

Karelajı, +1270.30 m. Seviyesi

Ölçüleri: Der.: 0.163 m., Uz: 0.29 m., Gen.: 0.19 m.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Sol diz parçasına ait olan eser tek parça ele geçmiştir. Dizin hemen üst kısmında kenet deliğine benzer kırık oluşmuştur. Dizin sağ iç kısmında eserin olasılıkla başka bir yere tutturulması (monte edilmesi) için kullanılmış bir diş parçası vardır. Eserin arka yüzeyinde taş mantarı oluşmuştur. Eser üzerinde boya izine rastlanılmaz.

Tanım:

Normal insan oranlarında yapılmış büyük olasılıkla bir erkeğe ait çıplak sol diz parçasıdır. Parçanın sağ iç kısmında muhtemelen heykel parçasının sağ ayağına sabitlemek için kullanılmış diş parçası bulunur. Diz kısmından anlaşılabileceği üzere ayak geriye doğru bükülmüştür. Bundan dolayı heykelin sağ bacağı olasılıkla taşıyıcı görevindedir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Normal insan oranlarında yapılmış muhtemelen çıplak erkek heykeli aittir. Ayak dize kadar düz, dizden sonra geriye doğru bükülmüştür. Bu da heykeli sağ bacağın taşıdığını gösterir. Dizin çıplak olması, gövdenin de çıplak olabileceğini düşündürmektedir. Eser için tam tarih vermek zordur. Kibyra'da ki heykel veya heykel parçaları genel olarak MS 2. yüzyıl içerisinde yapılmış olmasından dolayı ve buluntu konteksi içerisinde değerlendirilirse **K11**'i MS 2. yüzyıl içerisine tarihlenmek daha doğru olacaktır.

Kat. No. 12 (Giyimli Erkek Heykel Parçası)

LEVHA XIX, Res. 23

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2011

Buluntu Yeri: Agora I. Teras Caddesi, Batı Stoa, 2. – 3. Kapı Arası, Duvar İçi.

Ölçüleri: Der.: 0.14 m., Yük.: 0.48 m., Gen.: 0.185 m.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Heykel, kazı çalışmaları neticesinde tek parça halinde ele geçmiştir. Eserin boyun hizasından başı, sağ kolun pazıdan aşağısı, sol kol omuzdan itibaren, sağ ve sol ayaklar bilekten kırık ve eksiktir. Sol omuz üstü, kasık, sağ ve sol ayağın yan tarafında yer alan elbise kıvrımlarında neredeyse tüm yüzeyde kopmalar vardır. Arka bölümde de sol omuz üstünden atılan himation kıvrımlarının devamında da kopma ve kırılmalar görülür. Sol omuz ve boyun kısmında vücut üzerinde deformasyon ve aşınmalar vardır. Ön ya da arka yüzde çatlak izi yoktur. Heykelin orijinal rengi net biçimde anlaşılmamaktadır. Heykelin patine rengi kendi içinde çok belirgin olamamakla birlikte küçük farklılıklar gösterir. Eserin ön ve arka yüzeylerinin neredeyse tamamında koyulaşma, yine ön ve arka yüzde yer yer grileşme vardır. Bunun dışında bazı bölümlerde yer alan derin kıvrımların mermerinde beyaz rengin korunduğunu söyleyebiliriz. Heykel üzerinde boya bulunmaz. Sağ göğüs üstü, karın, kasık ve ayakların olduğu yerlerde yer yer yapraklanma görülebilmektedir. Eserin nerdeyse tüm yüzeyinde kireçlenme söz konusudur. Her ne kadar kırılmalar dökülmeler fazla olsa da eser iyi korunmuştur.

Tanım:

Ayakta duran, himation giymiş ve normal insan oranlarından küçük bir erkek heykeli parçasıdır. Vücut ağırlığı sağ ayağa verilmiştir. Sol ayak, sola doğru hareket halinde olup, serbesttir. Sol diz kırılarak öne doğru açılmış, sağ ayak ile uzaklaşmıştır. Sol ayağın bu hareketi kasık hizasına kadar devam etmiştir. Himation altında ayağın

hareketi kesin olarak belirgin değildir. Sağ kol pazıdan kırık olduğu için, ne tür bir hareket içinde olduğu takip edilemez. Sol kol omuzdan itibaren vücuda birleşik şekilde himationun altından kasıklara doğru inmektedir. Himation ön ve arka yüzde sol omuzdan gelerek, koltuk altından geçmektedir. Dolayısıyla heykelin sağ omuz ve göğsü açıkta kalmıştır. Heykelin gövdesinde hareketlenme görülmez. Himation bol dökümlü değildir. Sol omuzdan başlayarak, sağ dize doğru kıvrımlar yapar. Sol bacağın hareketli olmasından dolayı bacaklar arasında çizgisel kıvrımlar oluşmuştur. Himation arka yüzde daha yüzeysel işlenmiş olup, vücut hareketine uyumlu kıvrımlar izlenmektedir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Heykelin baş kısmının korunmuş olmamasından dolayı, eserin kimi betimlediği yani kimliği üzerine kesin olarak bir şey söylemek mümkün değildir. Erkek heykeline ait olan bu tür heykeller, dönemi içerisinde yüksek mevkide görev yapan memurları, rahipleri, siyasi ve askeri kişilikleri betimleyebilirler ve bunların özellikle Klasik Dönem'den itibaren idealist sanat anlayışıyla daha çok propaganda amaçlı yapıldıkları bilinmektedir²⁰⁷. Eserin giydiği himation, MÖ 5. yüzyıl Klasik Dönem stilini anımsatmaktadır. Himation özellikle imparatorluğun ilk yıllarında Romalı erkekler arasında moda olmuş ve memurlarda yoğun olarak görülmeye başlanmıştır²⁰⁸. Kıbyra örneğine tam bir paralel örnek ne yazık ki şimdiye kadar karşımıza çıkmamıştır. Bundan dolayı hem ikonografik olarak hem de boyut olarak pek yaygın olmayan bir tipleme söz konusudur.

Uygulanan teknik, çıplak yüzeylerin kabaca perdahlanması, matkap ile yapılan derinliklerin abartı veya aşırıya kaçılmaması, estetik özelliklerin korunması ve işçilikte kaliteye önem verilmesi akla Hellenistik Dönem tarzını getirirse de Roma Dönemi özelliklerine daha yatkın olması sebebiyle heykel MS 2. yüzyıla tarihleyebilmemizi mümkün kılmaktadır.

²⁰⁷ Ayşe Çalık Ross, "Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Erkek Portresi", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 3, 2002, s.43.

²⁰⁸ Martin Flashar ve Ralf Von Der Hoff, Die Statue des sog. Philosophen Delphi im Kontext einer Mehrfigurigen Stiftung", *Bulletin de correspondance hellénique Magazine*, Vol. 17 1993, s. 417.

3.5.2. Heykel Başları

Kat. No. 13 (Erkek Heykel Başı)

LEVHA XIX, Res. 24

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Cavea A.

Ölçüleri: Yük.: 21,4 cm., Gen.: 13,4 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser kırık kırığa oturan beş parçanın birleşmesi ile tamamlanabilmiştir. Birinci parça, sağ kulak memesinden yukarısı, ikinci parça, sağ kulak memesinden başlayarak sağ gözünün şakağından alnın az bir kısmı, saçların bir kısmı ve kafasının yarısı, üçüncü parça, alnın yarısı ve alına düşen saçın perçemi, sağ ve sol gözün ortasından, burnun başlangıcından yatay bir kırık, dördüncü parça, bu kırığın altında kalan burnun devamı, bıyık ve sakalın bir kısmı ve son olarak beşinci parça ise alt dudağın sol tarafından çenenin üzerine gelen sakal tutamlarının yer aldığı parçalar restorasyon çalışmaları ile birleştirilmiştir. Kafasındaki diademin ortasından sol tarafı, başın arkası, sol gözün sol tarafı, sol kulak, sağ kulağın altında favori kısmı, sol yanağın bir kısmı, sol tarafa düşen sakal perçemleri, boyun kırık ve eksiktir. Yüzün büyük kısmını içeren parça yoğun kalker tabakasıyla kaplı, yangın izleri görülmektedir. Sağ kulak ve kulağın üzeri, yüz ve sakal üzerinde yoğun kurşuni renk tabakası hakimdir. Eser üzerinde boya izine rastlanmaz.

Tanım:

Normal insan oranlarının altında üçgen kafatası yapısı ile erkeğe ait bir baştır. Baş hafif aşağıya doğru eğiktir. Alın hafif dar ve düzdür. Kaşlar çatık bir şekilde ince yay çizer. Sağ göz kapağı yarıya kadar kapanmış, sol göz kapağı ise gözü kapatmayacak şekilde daha yukarıda betimlenmiştir. Gözlerin içinde plastik işçilik görülmez. Burun kaşların devamı biçiminde ve kemerlidir. Her iki yanaktaki elmacık kemikleri de belirgindir. Ağız küçük, alt dudak kalın ve iki dudak arası hafif açıktır. Alnı sınırlayan

saçlar, düz ve geriye doğru taranmış ve alın üzerine düşmesi engellenmiştir. Alnın sağ ve sol taraflarında saçlar açılmış ve alnın tam ortasında saç çıkıntısı oluşmuştur. Başın üzerinde 2.4 cm. genişliğinde diadem vardır. Diademin üst tarafında kalan saçlarda fazla detaya yer verilmemiştir. Başın arkası kırık olduğu için diademin nasıl bağlandığı anlaşılmamaktadır. Uçları çeşitli yönlerde doğru kıvrılan tutamlar halindeki sakal çenede ortadan iki yöne doğru ayrılmıştır. Dudak üstünde düz bir şekilde yay çizen bıyık ortadan ikiye ayrılıp, dudak kenarlarından aşağıya doğru sarkarak sakalla birleşir. Dudağın sol tarafı kırık olduğu için ortadan sol tarafa ayrılarak sakal ile birleşen tutam büyük ihtimalle sağ taraf ile simetrik. Philtrum belirgin değildir. Saçta matkap işçiliği bulunmazken, sakalda az da olsa matkap işçiliği görülür. Tutamların içindeki saç, bıyık ve sakal kılları kazımlarla belirtilmiştir. Yüzdeki sert ve düşünceli bakış heykelin yüz hareketlerine yansır.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Başın kesin olarak kimi tasvir ettiği bilinmemektedir. İlk olarak başlıklı tasvir edilen bazı tanrı ve kahramanları bilmekte fayda olacaktır. Bu tanrı ve kahramanlar; Tanrı Hermes'in ünlü Petasos'u, Zeus'un yarattığı erkek mi, kadın mı olduğu belli olmayan Attis, Savaş tanrısı miğferli Ares, Zeus'un delikanlıları anlamına gelen Dioskurlar (Kastor ve Polluks), Hades'in görünmezliğini simgeleyen Perseus, Homeros'un ünlü kahramanı Odysseus, doğu kültüründe baş tanrı Zeus, Mithras, Birytis, Hephaistos, Asklepios, Herakles'tir. Ayrıca antik dönem içerisinde sakallı, bıyıklı ve sert ifadeli filozof büstleri de karşımıza çıkmaktadır. Portre ve heykel başlarında görülen bant veya diadem heykelin tasvir ettiği kişinin Kral ya da İmparator gibi bir yönetici veya tanrı olduğunu gösteren önemli atribulardan sayılmaktadır²⁰⁹.

K13'ün kimi temsil ettiği konusunda çeşitli görüşler vardır. Gür sakallı, sert yüz ifadesiyle eser yarı tanrı olan kahraman Herakles'in farklı portrelerinde barındırdığı özellikleri yansıtırsa da Atina Agorası'nda ele geçen bir yöneticiye ait büstün, Kıbyra örneği ile benzerlikler taşıdığı görülmektedir²¹⁰.

²⁰⁹ Serdar Aybek, *İzmir Tarih ve Sanat Müzesi Heykel Kataloğu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, s. 99.

²¹⁰ Evelyn B. Harrison, *The Athenian Agora V.1: Portrait Sculpture*, Princeton University Press, New Jersey, s. 12-14, Res. 25.

Heykelin başındaki diadem dikkate alındığında bunun entelektüel bir kişiyi, yazar ya da filozofu betimlediği de düşünülmektedir. Bu tipteki diademli tasvirler MS 2. yüzyıla tarihlenen İzmir Tarih ve Sanat Müzesi'nde sergilenen diademli Homeros heykeli örnek gösterilebilir²¹¹. Aynı müzede sergilenmekte olan MS 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen diademli, gür sakallı, bıyığı ve sert yüz ifadeli Herakles heykeli **K13** ile yakınlık gösterir²¹².

Heykelin yapılış stiline bakıldığında özellikle sakallar ve saçların uçları kütsel bukleler halinde aşağı düşmektedir. Bıyıkları sakallarına doğru düşmüş olsa da tam anlamı ile bir birleşme yoktur. Göz kapakları hafif düşmüştür. Çene üzerindeki sakallar hafif ortadan ikiye ayrılmıştır. Matkap işçiliği görülmektedir. Tüm bu özellikler bir arada düşünüldüğünde Antoninler Dönemi Barok yapısı izlenmektedir²¹³. Ayrıca Hadrian Dönemi'nde gelen yenilikler, daha ileri götürülmüş ve yeni bir yorumla filozofik bir yapı kazandırılmıştır²¹⁴.

Başın sakalında görülen matkap ile yapılmış küçük oyuklar eserin Antoninler Dönemi'ne yerleştirilmesini sağlayan en önemli unsurdur. Saçın arka kısmının ön kısma göre daha kaba ve detaysız işlenmesi Antoninler Dönemi heykeltıraşlığının özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır²¹⁵. Gözlerin derine yerleştirilerek göz kapaklarının ince bir hat ile orbitalden ayrılması aynı dönemin özelliklerini yansıtır. Sakalda matkap kullanımının yoğunlaşması, derin burgu tekniği ve oyuntular arasında bırakılan çizgilere göre sakallı başın MS 2. yüzyıldan sonrasına yerleştirilmesi uygun olacaktır.

²¹¹ Aybek, 2009: 99.

²¹² Aybek, 2009: 99.

²¹³ Ramazan Özgan, *Roma Portre Sanatı II*, Ege Yayınları, İstanbul, 2013, s. 179.

²¹⁴ Özgan, 2013: 180.

²¹⁵ Özgan, 2013: 180.

Kat. No. 14 (Erkek Başı- İmparator Başı (?))

LEVHA XX, Res. 25

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -2.50 / -3.35 m.
Seviyeleri Arasında.

Ölçüleri: Yükl.: 33 cm., **Gen.:** 30 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser toplam on üç parçadan birleştirilmiştir. Heykelin, baş kısmının ortası, alnın sağ tarafı, sağ göz, burun, yanaklar, ağzı ve çenesi kırık ve eksiktir. Başında bulunan diademin yarısı ve sağ kulağın açıkta kalan kısmı kırıktır. Saç ve sakallarda kopmalar vardır. Yoğun miktarda kireçlenme eserin kırık olan yüzünü kaplamıştır. Eserde birçok parçanın bir araya gelmesi nedeniyle mermer üzerinde farklı renk tonları bulunur. Üzerinde boya izine rastlanmaz. Heykeli toplam on üç parçaya ayıran kırık restore edilerek eserin tek parça haline gelmesi sağlanmıştır.

Tanım:

İnsan oranları üzerinde, erkek heykele ait baş parçasının, arka kısmının ortasından öne doğru saçlar taranmış ve tüm kafayı çevreleyen diadem (bant) takılmıştır. Bu yüzden saçlar önde dağınık olup, ön taraftan ikiye ayrılan saçlar yanlara doğru dalgali şekilde gider. Alnın sağ tarafında, sol gözün üzerinde karşılıklı iki adet perçem görülür. Bu perçemlerin hemen yanında sol kaşa kadar uzanan iki adet kalın saç perçemi vardır. Saç telleri kalın, hacimli ve kütleli verilmiştir. Saçlar üzerinde matkap işçiliğinin yoğun olduğu, saç kütleleri arasındaki derinlikten anlaşılmaktadır. Alın kemiği çıkık, sol kaş ince ve yay gibi verilmiş, burun kökünün yeri görülmektedir. Gözler badem formu olup, göz kapağı hafif aşağıda, göz bebeği bellidir. Göz pınarları belli edilmiştir. Heykelin sağ alt tarafında sakala ait tutamlar görülür. Tutamlar saçtaki gibi kalın, kütleli ve uçları kıvrık verilmiştir. Sakallar üzerinde matkap işçiliği görülür. Sakal tutamlarının arasındaki derinlik tam olarak bitirilememiştir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Odeion yapısında bulunan başın ait olduğu gövde olasılıkla diğer eserlerle birlikte yapıyı süslemekteydi. Fakat eserin gövdesine ait hiçbir iz bulunamamıştır. İri buklelerden oluşan saçları matkap işçiliğiyle birbirinden ayrılır. Saçlar tepede geniş ve yassı bukleler halinde bir diademle kesildikten sonra daha kabarık ve ince bukleler şeklinde alın üzerine dökülür. Oldukça gür buklelerden oluşan saçları, hafif kapalı gözünde ayrıntıların derin kazıma çizgilerle betimlenmesi, oldukça kavisli işlenen kaşı, geniş sayılabilecek alın yapısı karakteristik özelliklerini yansıtır. Alnın üzerinde yer alan saç buklelerinin düzenlenmesinde oldukça titiz davranılmış, matkapla derin bir şekilde işlenen ve alnın hemen üzerinde bukleleri birbirinden ayıran hilal şeklindeki boşluklar kusursuz bir ışık gölge oyunu yansımaları yüzüne getirmiştir²¹⁶. Göz işçiliği Caracalla'nın çocukluk dönemi portreleri ile benzer özelliktedir. Antoninler Dönemi özelliklerini gösteren yüz yapısı, eserin MS 2. yüzyılın ortalarına tarihlenmesi gerektiğini gösterir.

Kat. No. 15 (Genç Erkek Başı)

Envanter numarası: -

LEVHA XX, Res. 26

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -2.50 / -3.35 m. Seviyeleri Arasında.

Ölçüleri: Yükseklik: 18,2 cm., **Geni:** 19,8 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser iki parçadan birleştirilmiştir. Sağ kulak memesinin üstünden başlayarak sol kaşın üzerine kadar olan kısmın üst tarafı, sağ gözün yarısı, burun kökü ile sol kaşın arası, burun ve çenenin altından itibaren kırık ve eksiktir. Sağ elmacık kemiğinde dökülme vardır. Eserin yüzeyinde kalker tabakası görülür. Eserin yüzeyinde doğal etmenlerden kaynaklı grimsi renk hakimdir. Boya izine rastlanmaz.

²¹⁶ Özgan, 2013: 183.

Tanım:

Normal insan oranlarında oval yüz formu ile erkeğe ait bir baş parçasıdır. Korunagelen kısmına göre düz bir alına sahip olmalıdır. Sol kaş ince ve yay formundadır. Sol göz kapağı düşük ve kalındır. Sol göz pınarları belirgin olup, sağ göz pınarı görülememektedir. Sol göz bebeği kazıma tekniği ile belli edilmiştir. Sağ gözün yarından fazlası kırık olduğu için göz bebeği görülemez. Büyük oranda kırık olmasına rağmen burnun düz ve uzun olduğu anlaşılır. Burun delikleri matkap ile oyulmuştur. Sağ favorinin biraz üstünde tek parça, ucu sivri biten perçem izi görülür. Yanakları düz, elmacık kemikleri belirsizdir. Philtrum belirgin olup, ağzı hafif açıktır. Üst dudak damla formu ve ince, alt dudak daha dolgundur. Küçük yuvarlak bir çeneye sahiptir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Göz bebeğinin kazıma olarak belli edilmesi ve göz kapağının hafif düşük olup kalın verilmesi, ağzının hafif açık olması Marcus Aurelius Dönemi'nin özelliklerinde görülmektedir²¹⁷. Bu nedenle **K15** en erken Marcus Aurelius Dönemi'ne (161-180) tarihlenmelidir. Ayrıca heykel parçasının bulunduğu yapı konteksi de MS 2. yüzyıla tarihlenir.

Kat. No. 16 (Genç Erkek Başı)**LEVHA XX, Res. 27****Envanter numarası:** -**Malzeme:** Mermer**Buluntu Yılı:** 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -2.50 / - 3.35 m. Seviyeleri Arasında.

Ölçüleri: Yü.: 13,9 cm., Gen.: 14 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Heykel başı tek parça ele geçmiştir. Heykelin sol kulağının altından, sağ kulağının üstüne kadar olan kısmın yukarısı, başın arka kısmı, üst dudak, burun ve boyundan aşağısı kırık ve eksiktir. Pürüzsüz ve kaliteli perdahlanmış mermere sahiptir.

²¹⁷ Özgan, 2013: 183.

Eserin arka yüzeyinde ve sağ ense kısmında yoğun yangın izleri görülür. Yüzeyde az miktarda kireç tabakası izlenir. Eser üzerinde 1 cm. çapında iki adet delik görülür. Birinci delik sol kulağının hemen arkasında, ikinci delik ise sağ kulağın arkasındadır. 1 cm. çapında ki bu delikler eserin tamamlanmamış olduğunu veya ikinci bir kullanım gördüğüne işaret eder. Başın üzerinde bulunan bu matkap izleri başın her iki tarafında birbirine paralel şekilde yapılmıştır.

Tanım:

Heykel korunan kısmına göre ince uzun yüz formuna sahip genç erkek başına aittir. Sağ favorisinde iki adet perçem izi mevcuttur. Sağ kulağın arkasında az da olsa saç a ait kıvrımlar görülür. Saç sağ kulağı kapatmayacak şekilde kulak arkasından taranmıştır. Elmacık kemikleri belli olmayan düz yanaklara sahiptir. Hafif açık ağızlı, alt dudak küçük ve dolgundur. Çenesi küçük ve yuvarlaktır. Sakalsız ve boynunda gırtlak çıkıntısı belirgindir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Esere sağ profilden bakıldığında, uzun ve tam olarak sivri olmayan saç telleri görülmektedir. Sağ kulağı kaba betimlenmiştir. Aphrodisias kentinde ele geçen büst şeklindeki genç erkek başı ile eserimiz karşılaştırılabilir. Aphrodisias örneğinde görülen geniş alın, göz ve göz kapakları gibi stilistik özellikler, eserimizde bu kısımların kırık olması nedeniyle karşılaştırma yapmayı zorlaştırır. Ancak Aphrodisias büstünde kulağın kaba ve yanakların hafif etli verilmesi eserimiz ile stilistik ve fizyonomik açıdan benzerlik gösterir. Aphrodisias örneği Iulius-Cladius Dönemi imparator portreleri ile benzerlik gösterir. Bundan dolayı “privatus”²¹⁸ şahsa ait özel portre olarak adlandırılır. Aphrodisias örneği MS 1. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir.²¹⁹

K16'nın profilden görünen alnın üzerine düşen saç telinin, Iulius-Cladius'lar Dönemi'nden başlayarak²²⁰ Flaviuslar Dönemi'ne kadar görüldüğü bilinir²²¹. Fakat eser

²¹⁸ Metodolojik olarak kullanılmakta olan bu kelime, imparatorluk ailesine ait olmayan, birden fazla kopyası bulunmayan, imparatorluk portrelerinden farklı eserler için kullanılmaktadır. Jane Fejfer, *Roman Portraits in Context*, Walter de Gruyter, Berlin, 2008, s. 16.

²¹⁹ Roland R. R. Smith ve Chirstopher Rattè, “Archaeological Research at Aphrodisias in Caria, 1997 and 1998”, *American Journal of Archaeology* 2000, 104/2, s. 250-251, Fig. 38.

²²⁰ Özgan, 2013: 183.

²²¹ Özgan, 2013: 183.

üzerinde bulunan matkap izleri, heykel başının daha geçe tarihlenebileceğini düşündürmektedir.

Kat. No. 17 (Genç Erkek Başı)

LEVHA XXI, Res. 28

Envanter numarası: 46

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2016

Buluntu Yeri: Agora, III. Teras,
Nymphaeum, İç Dolgu, C-3, -0.51 m.
Seviyesi

Ölçüleri: Gen.: 14,5 cm., Yük.: 13,1 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Heykel parçasının baştan aşağısı kırık olarak ele geçmiştir. Heykel başının, ense kısmı tamamen, burnu, ağzı ve çenesinde kırıklar mevcuttur. Saç, gözler, kaşlar, alın ve kulaklar da yoğun şekilde parçalar halinde dökülmeler ve kopmalar görülür. Yüzeyindeki aşınmalar oldukça fazladır. Boya izine rastlanılmamıştır.

Tanım:

Baş parçası normal insan oranlarına göre daha küçüktür. Eser cepheden verilmiş olup, hafif üçgenimsi bir kafa yapısına sahiptir. Saçların alnın ortasından sağ ve sola doğru tarandığı anlaşılır. Sağ ve sola doğru bukleler halinde taranan saç sağ kulağı kapatmayacak şekilde, sol kulağın ise kulak memesine kadar olan kısmı açıkta bırakarak enseye doğru uzandığı düşünülmektedir. Favorileri kalın ve kısadır. Alnın sağ tarafında sağa doğru bir tane perçem, sol tarafında ise sola doğru verilmiş bir perçem görülür. Saçın üst kısmı neredeyse tamamen tahrip olduğundan dolayı tam olarak görülmez, diadem ya da bir bant ile çevrelenmiş olmalıdır. Başın arkasında ise ustanın kullandığı alet (Murç) izleri görülmektedir. Alnı açıktır. Kaşlar tamamen aşınmış olup, sağ göz sol göze göre daha belirgin korunagelmıştır. Gözler badem, göz pınarları belirgindir. Burun kökü belirgin olup burun aşınmaya uğradığı için formu belli değildir. Yanak üzerindeki aşınmalardan dolayı kesin bir şey söylemek doğru olmayacaktır. Ağız detayları da seçilemediği için tam olarak bir şey söylemek mümkün değildir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Eser **K4** ve **K7** ile aynı konteks içinde ele geçmiştir. **K7**'de yaptığımız tanımda eserin Herakles olduğu kesin, **K4**'ün ise büyük olasılıkla genç Dionysos olabileceğini daha önce söylemiştik. **K4** ve **K17**'nin ebatları ve aynı konteks içinde bulunmaları nedeniyle eserin **K4**'ün baş kısmı olabileceği düşünülmüştür. Fakat ara kırıkların çokluğu nedeniyle parçalar birbirine oturmamaktadır. Yapılan kazı çalışmalarında heykele ait başka bir parça ele geçmemiştir. İlerleyen dönemlerdeki kazı çalışmalarında heykele ait başka bir parça bulunur ise gereken düzeltmeler üzerine makale yazılacaktır. Olasılıkla eserimiz **K4** ve **K7** ile aynı dönem içerisinde olmalıdır. Aynı alanda bulunan bu üç eser üzerinde plastik açıdan benzerlikler görülmesi **K17**'nin MS 1. – 2. yüzyıllar içine tarihlenmemizi sağlamaktadır.

3.6. Kesin Olarak Tanımlanamayan Kadın Heykel Parçaları

3.6.1. Heykel Parçaları

Kat. No. 18 (Uzanan Giyimli Kadın Heykel Parçası)

LEVHA XXI, Res. 29

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2012

Buluntu Yeri: Kent İçi, Yüzey

Ölçüleri: **Kal.:** 31,5 cm., **Yük.:** 57 cm., **Gen.:** 59,5 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser tek parça halinde kent içi yüzeyde bulunmuştur. Heykelin, omuzlar ile bel kısmı arasında kalan kısım korunagelmıştır. Heykel parçasının başı, sağ kolu bilekten itibaren, sol kolu dirseğin hafif üstünden ve belden aşağısı kırık ve eksiktir. Sol omuz üstü, sağ ve sol göğüs, göğüs altı ve karın üstü elbise kıvrımlarında kırılma ve kopmalar vardır. Heykelin arka yüzünde oluşan yoğun deformasyon ve aşınmadan dolayı sadece sağ kolun arkasına denk gelen elbise kıvrımları görülmektedir. Gövdede özellikle sağ kol, boyunun altı ve kemerin alt bölümü açık kahverengiye yakın bir renk almıştır. Göğüs

üzeri beyaza yakın bir renktedir. Elbise kıvrımlarının arasında taş mantarı ve kireçlenme oluşmuştur. Kıvrımların üzerinde ve aralarında yer yer siyah renk görülür. Heykelde boya kalıntısı bulunmaz. Baş ile bel arasında kalan kısım heykelin genel olarak en iyi korunan bölümüdür. Ayrıca bilinçli yapılmış tahribata ilişkin bir veriye rastlanılmamıştır.

Tanım:

Sağa doğru uzanan giyimli kadın heykelidir. Sağa doğru hafif uzanmış sol kol dirsekten bükülerek, ağırlığını sol dirseğe verir pozisyonadadır. Başı eksik olan heykelimizin omuzları geniş ve beli yüksektir. Elbiseden anlaşıldığı kadarı ile khiton üzerine himation giymiştir. Omuzdan başlayan kollu khiton, kalın kumaştan yapılmıştır. Göğüs üzerinde transparan yapısıyla göğüs hatlarını ortaya çıkarmıştır. Göğüs altında ince bir kemerle tutturulmuş olan khitonun, kemer uçları göğüs arasında düğümlenerek iki yana doğru simetrik olarak sarkıtılmıştır. Böylece göğüs arasında ‘V’ kıvrımlar oluşmuştur. Göğüsler khiton üzerinden oldukça doğal ve plastik bir yapı sergilemektedir. Kemerin elbiseyi sıkmasıyla oluşan dik kıvrımlar bel üzerinden vücut hareketine göre aşağıya doğru iner. İki göğüs arasından düğümlenen kemerin uçları karın üzerinde ters ‘V’ kıvrımları oluşturmuştur. Her iki kolu da kapatan khiton, sağ kolun arkasına kadar uzanmaktadır. Heykelin belden aşağısı kırıktır. Kırık olan yer düz bir şekilde kesilmiş görülüyor olsa da olasılıkla yüksek ısıya maruz kaldığı için bu şekilde korunagelmıştır. Eserin bel altı ve uzandığı kaide veya platform tamamen kırılmıştır.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Sağa doğru uzanmış şekilde tasvir edilen heykel üzerinde atribü olmadığı için kime ait olduğunu söylemek mümkün değildir. Hellenistik Dönem’de Samotrake Nikesi ile Rhamnus’lu Themis’te²²² ve Mousa heykellerinde göğüs altından ince bir kemerle bağlanan khiton tasviri ortaya çıkar²²³.

Kibyra örneğinin khiton ve himation biçimi ile Klasik Dönem’den itibaren kadın figürlerinde görülen yaygın giysi biçimini taşıdığı anlaşılmaktadır. Özellikle toplum içerisinde zengin tabakaya ait kadınların ve Hygeia, Themis gibi tanrıçaların

²²² Roland R. R. Smith, *Hellenistik Heykel*, (Çev. Ayşin Yoltar Tıldırım), Homer Yayınları, İstanbul.

²²³ Smith, 2002: 80, Brunilde Sismondo Ridgway, *Hellenistic Sculpture I: The Styles of ca. 331-200 B.C.*, The University of Wisconsin Press, U.S.A., 2001, s.131.

betimlerinde yoğun olarak kullanılan bir giysi türü olmuştur²²⁴. **K18**' de khitonun göğüslerin hemen altından ince bir kemerle bağlanması Erken Hellenistik Dönem'den itibaren görülen bir özelliktir²²⁵. Benzer özelliklerde elbise yapısına sahip olan Rhamnuslu Themis heykeli MÖ 3. yüzyılın başlarına tarihlenir. Bu nedenle Hellenistik Dönem kadın tiplerinin yaratılmasına öncülük etmektedir²²⁶.

Knidos'tan ele geçen bir kadın heykelciği vücudun üst bölgesindeki giysi tiplerine Kibyra heykeli ile benzer özellikler gösterir²²⁷. Elbise stili açısından farklılıklar görülmekle birlikte, khitonun göğüslerini ortaya çıkaran şeffaf yapısı ve göğüslerin üstündeki ve altındaki dikey kıvrımlar, göğüs altından bağlanan ince kemer, oldukça benzerdir. **K18**'de kıvrımların aşınmış olmasına rağmen daha yüzeysel yapıda olması geç bir dönemin özelliği olmalıdır. Tralleis'ten ele geçen MÖ 3. yüzyılın son dörtlüğüne tarihlenen bir kadın heykelciliği Kibyra heykeli ile bazı paralel özellikler yansıtır. Her iki heykelde de göğüslerin altından ince bir kemer ile bağlanması ve bu kısımda şeffaf giysi kumaşı altında vücut hatlarının hissedilebilmesi, gövdenin cüsseli görünümü her iki eseri birbirine yaklaştıran özelliklerdir²²⁸.

Heykelin üzerinde yer alan bol ve zengin kumaşlı elbisenin korunagelen kısmının vücudu tamamen örttüğü görülmektedir. Vücut hareketine bağlı olarak khitonun kendi içinde birbirinden bağımsız farklı kıvrım hareketlenmeleri söz konusudur. Kıvrımların derin ve hacimli olduğu görülür. Stilistik olarak Kibyra kadın heykelinde, üst gövdeye yapışmış gibi şeffaf verilen khiton üzerindeki kıvrımlar Hellenistik Dönem eserlerinin aksine, plastik özelliğini kısmen yitirmiş olup neredeyse tümüyle stilize edilmiştir.

Benzer örneklerle yapılan kıyaslamalar sonucunda Kibyra heykeli, geniş vücut yapısı, geniş omuzları, yüksek bel yapısı ve giysi biçimi ile Geç Hellenistik Dönem kadınlarını yansıtır. Ancak stilistik açıdan değerlendirildiğinde, giysi kıvrım yapısı ve işlenişle heykel Roma Dönemi stil özelliklerini barındırır. Khiton üzerinde giysinin kabartılarak yassı ve yapıştırılmış kıvrım sırtları oluşturulmuştur. Matkap ile derinliği

²²⁴ Bieber, 1977: 138,

²²⁵ Bieber, 1955: 272.

²²⁶ Smith, 2002: 88.

²²⁷ Christine Bruns Özgan, "Aphroditen aus Knidos" Edt: R. van Bremen ve J. M. Carbon, *Hellenistic Karia: Proceedings of the First International Conference on Hellenistic Karia*, 2006, (527-538).

²²⁸ Ramazan Özgan, "Die griechischen und römischen Skulpturen aus Tralleis", *Anatolian Studies*, S. 15. 1995, s. 12-13 taf. 1.1-2.

çok fazla olmayan kanallar açılarak ışık gölge kontrastı yaratılmaya çalışılmıştır. Teknik ve stilistik incelemeler sonucunda heykel, Geç Hellenistik Dönem heykel sanatına öykünerek Roma Dönemi'nde özellikle MS 2. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

Kat. No. 19 (Giyimli Kadın Heykel Parçası)

LEVHA XXI, Res. 30

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2014

Buluntu Yeri: Agora I. Teras Caddesi, Batı Stoa, 85 – 90 m. arası D.7 İçi, +0.70 / 0 m. Seviyeleri.

Ölçüleri: Der.: 41 cm., Yük.: 44,5 cm., Gen.: 84 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Heykel parçası kazılar sırasında tek parça halinde ele geçmiştir. Sadece plinthe, sol ayağın topuza kadar olan kısmı ve muhtemelen khiton kıvrımlarına ait kısmı korunagelmıştır. Bunun dışında heykele ait hiçbir parça bulanamamıştır. Heykelin arkası kabaca yontulmuş olup, elbise kıvrımları üzerinde direnci zayıf noktalarda ufak dökülmeler ve kopmalar vardır. Eser üzerinde boya izi görülmez. Yoğun olarak kireç tabakası görülmektedir. Kireçten dolayı bazı yerlerde sarımsı renk hakimdir. İnsan eli ile yapılmış tahribat yoktur. Eser yüzeyinde kenet bağlantısına dair bir iz bulunmaz.

Tanım:

İnsan oranlarından büyük, giyimli kadını tasvir eden eser oval plintheli heykel parçasıdır. Elbise kıvrımlarından görüldüğü üzere bol, zengin kumaştan kaide üzerine dek uzanan khiton ile tasvir edilen figürün ayağının başparmağı dışta kaldığı için sol ayak olduğu kesindir. Sağ ayak görülmemektedir, büyük olasılıkla khitonun altında kalmıştır. Sol ayağının parmak uçları plinthe üzerine basmakta, ayak topuzun kırıldığı yere kadar yukarıya yükselmektedir. Figürün ayağında sandalet bulunmaz. Elbise kıvrımlarının plinthe üzerine kadar düşmesi gövdenin büyük bölümünün kapalı olduğunu göstermektedir. Heykelin sol ayağı duruş pozisyonuna göre geriye doğru atılmış, olasılıkla öne doğru adım atan sağ ayakta bir hareket söz konusudur. Sol ayağın

duruşuna göre heykelin vücudu profilden tasvir edilmiş olmalıdır. Arka yüzün kabaca işlenmesi tek cepheli bir heykel parçası olduğunun işaretidir. Sol ayağının duruşuna göre, heykel parçası iki şekilde tasvir edilmiş olabilir. Birinci ihtimal, sol ayak bilekten bükülerek diz yere değer, sağ ayak önde düz bir şekilde plinthe üzerine basmakta olup, dizden sonra geriye doğru bükülerek elbisenin altında kalmıştır. İkinci ihtimal ise, sağ ayak sabit sol ayak sağ ayağın önünden çapraz atarak bu pozisyonu almaktadır. Bu şekilde heykel parçasıda ayakta durmakta olup, vücudu muhtemelen profilden verilmiştir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Giyimli kadına ait olan heykel parçası üzerinde atribü olmadığı için kimi temsil ettiği bilinmemektedir. Khiton kıvrımları oldukça derin ve kalın verilmiştir. Usta kıvrımlar arasında ışık – gölge kontrastı oluşturmuştur. Khitonun plinthe üzerine düşen kısımları kütsel şekilde kaba işlenmiştir. Eserin bulunduğu kontekste MS 1. - 2. yüzyıllar arasında yoğun imar faaliyetleri olduğu bilinir²²⁹. Ancak heykeldeki kıvrımlar Antoninler Dönemi stilini yansıtır. Bu nedenle heykel en erken MS 2. yüzyıla tarihlenebilir.

Kat. No. 20 (Giyimli Kadın Sağ Ayak Parçası)

LEVHA XXII, Res. 31

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2013

Buluntu Yeri: Agora I. Teras Caddesi, 52 / 65 m. Arası
Doğu Sur Duvarı, -1.00 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Der.: 14 cm., Yü.: 23 cm., Gen.: 33 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Heykel parçasının sadece sağ bileğinden aşağısı ve ayağının üzerine gelen elbise kıvrımlarının bir parçası korunagelmıştır. Sağ ayak üzerine düşen elbise kıvrımları ayağın yarısını kapatır. Ayağın sol tarafında yukarıdan aşağıya dik şekilde inen üç adet

²²⁹ Özdoğan, 2013: 50.

kıvrım görülür. Eserin arka yüzü kaba bırakılmıştır. Giysi kıvrımlarında kırık ve aşınma mevcuttur. Eser üzerinde tahribat yoktur.

Tanım:

Ayağın boyut ve stili itibariyle kadın heykeline ait olduğunu söyleyebiliriz. Sağ ayağın üzerine ve her iki yanından kaideye sarkan giysi parçası içteki khitona ait olmalıdır. Ayağın her iki yanına sarkan khiton kıvrımları keskin sırtlı olup, derin kıvrım çanakları oluşturarak ışık – gölge kontrastı yaratmıştır. Açıkta kalan ayak ucunda parmaklar işlenmeyerek sade bir şekilde bırakılmıştır. Sandalet görülmez. Ayak perdahı düzgün bir şekilde yapılmış, narin bir ayağa sahip olan eser, kadın zarafetini yansıtmaktadır. Ayak ucunun sağa doğru dönük yapısı ile ayak üzerinden sol tarafa düşen diyagonal üç kıvrım, ayağın korunagelen kısmına göre sağ bacak üzerinde dik duran taşıyıcı ayak, eserin sol ayağı sola doğru açılan serbest bacağına ait olduğunu düşündürmektedir. Eserin arka yüzünde kaba ve düz bir işçilik göze çarpmaktadır. Bu sebepten dolayı eser olasılıkla tek cephelidir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Heykel parçasının ne yazık ki çok küçük bir kısmı korunmuş olması daha ayrıntılı inceleme yapmayı zorlaştırır. Bu şekilde korunmasına rağmen heykelin ince grenli mermerden özenle seçilip yontulması, yüzeyinin ince perdahlanması, keskin derin kıvrımlar ile sağ ayağın yanından sarkan kalın giysi parçası genel olarak Hellenistik Dönem eserlerinde görülen özelliklerdir. Samos'ta ele geçen Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen benzer ayak ve giysi parçalarında Kibyra örneğinde açıklanan özellikler ile birebir olmasa da benzerlikler görülür²³⁰. Bir başka benzerlik gösteren eser Kos'ta bulunan, kadın heykel parçasına ait khitonun etek ucundan görülebilen sağ ayak ucu ve ayağın yanında oluşan kıvrım özelliklerinin düzenlenişi²³¹, Kibyra örneği ile aynı stili yansıtmaktadır.

Yukarıda açıkladığımız benzer özelliklere sahip eserlere dayanarak Kibyra örneğini Hellenistik Dönem içerisine tarihlemek uzak bir ihtimaldir. Hellenistik Dönem'den kopyalanarak Roma Dönemi'nde yapılmış olmalıdır. Tanım kısmında bahsettiğimiz gibi eserin çok az parçasının korunmuş olması tam tarih vermemizi

²³⁰ Rudolf Horn, *Hellenistische Bildwerke auf Samos, Samos XII*. Habelt, Bonn, 1972, s. 97-98.

²³¹ Andreas Linfert, *Kunstzentren hellenistischer Zeit. Studien an weiblichen Gewandfiguren*, Steiner, Wiesbaden, 1976 s. 143-145.

zorlaştırır. Eser üzerinde geniş bir tarih aralığı vermek en doğrusu olacaktır. Ele geçtiği konteks yapısına dayanarak **K20** en erken MS 2 – 3. yüzyıllar içerisine denk gelmektedir.

3.6.2. Heykel Başları

Kat. No. 21 (Kadın Heykel Başı)

LEVHA XXII, Res. 32

Envanter numarası: 95

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Orkhestra, -3.75/-4.25 m. Seviyeleri.

Ölçüleri: Yük.: 7,4 cm., **Gen.:** 6,1 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Heykel, boyundan aşağısı, çenenin yarısı, sol yanağın yarısı, arkada topuzun sağ tarafında ufak bir parça ve burun ucu kırık olarak ele geçmiştir. Heykelin saçlarında, yüzünde ve sol kaş çizgisi üzerinde dökülmeler ve kopmalar vardır. Başın genelinde yoğun ateş ısısından kaynaklı yanık izleri görülür. Heykelin saçlarında kahverengi üzeri altın yaldızlı boya olup, alt ve üst kirpikleri de mermer üzerine sarımsı renk çizilerek verilmiştir. Gözbebeklerinde(iris) ise az miktarda boya izine rastlanır. Heykel üzerinde insan eli ile tahribat söz konusu değildir.

Tanım:

Heykelin saçları alnın tam ortasından bir kanal oluşturarak sağ ve sola doğru ikiye ayrılır. Alnın kenarından aşağıya doğru gelen saçlar her iki kulağın yarısını kapatır. Hafif dalgalı olan saç kulak arkalarında bukle yaparak kıvrım oluşturur. Oluşan kıvrımlar ense üzerinde topuz ile birleşir. Saç bukleleri ve topuz detaylandırılmadan bırakılmıştır. Topuzun sağ tarafında apliance edilmiş 0,3 cm. çapında delik bulunur. Olasılıkla mermer yetmediği için usta ufak bir ekleme ile topuzu tamamlamıştır. Saçlar kahverengi üzeri altın yaldız ile boyanmıştır. Oval bir yüze sahip olan heykel başı, dar alınlı, geniş yanaklıdır. Heykelin yüzü oval ve küçük bir çeneyle sonlanır. Alın üzerinde saçların bittiği yerden kaşların üzerine kadar olan kısım üçgen formu anımsatır. Kaşları

yay çizerek burun kökü ile birleşir. Burun düz, uzun ve hafif kemerlidir. Matkap ile oyulmuş burun delikleri kafa fizyonomisine göre küçük yapılmıştır. Göz kapakları kalın, sağ göz kapağı sol göz kapağına göre daha yukarıda işlenmiştir. Gözler badem formu, büyük ve birbirine yakındır. Göz pınarları belirgindir. Göz bebekleri(iris) hafif çizilmiş ve üzeri bal rengine yakın bir boya ile belli edilmiştir. Alt ve üst kirpikleri sarımsı renk boya ile çizilmiştir. Gözaltı çukurları hafif çökük, yanaklar ise daha etli tasvir edilmiştir. Philtrum²³² bellidir. Dudaklar küçük, damla formu olup, üst dudak ince, alt dudak daha dolgun, iki dudak arası hafif açıktır. Çenenin bir kısmı kırık olmasına rağmen oval formu olduğu görülür. Boyundan aşağısı kırıktır.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Kadın başına ait 7,4 cm. ölçülerindeki heykel parçası insan oranlarının altındadır. Heykelin kimi temsil ettiği kesin olarak bilinmez. Fakat heykelin fizyonomisine göre benzerlik gösterdiği bazı örnekler vardır.

Smyrna Agorası'nda 1997 yılı kazı sezonunda yapılan çalışmalar sırasında, genç bir kadını tasvir eden heykel başı bulunmuştur²³³. Ele geçirilen kadın başının, saçları ortadan ayrılmış ve dalgali olarak yanlardan geriye doğru taranmıştır. Saçlar alnı üçgen şeklinde çerçeveler ve kulakların yarısını örter. Ağız küçük ve aralıklıdır. Dudaklar etlidir. Gözler iri olup, göz pınarları belirtilmiştir. Kaşlar ince ve kavislidir²³⁴. Smyrna örneğinde saç alnı üzerinde ortadan iki yana ayrılarak dalgali biçimde kulağın az bir kısmını kapatır. Heykel parçasının arka kısmı kırıktır. Dolayısıyla saçların arkada nasıl toplandığı hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak kulakların yarısını kapatarak arkaya doğru taranan saç kıvrımları topuzun ense üzerinde olabileceğini gösterir. Ayrıca heykel parçasının üçgen formu alnı, kaşlarının yay şeklinde olup burun kökü ile birleşmesi, uzun kemerli düz burnu, iri badem formu gözleri, göz kapaklarının kalın verilmesi ve göz pınarlarının belirgin olması, geniş yanakları, hafif belli olan philtrumu, damla formu dudağı ve hafif açık olan ağız **K21** ile olan yakın benzerlikleridir. S. Sezer, Smyrna Agorası'nda ele geçen bu eseri MS 1. yüzyılın sonlarına tarihlemiştir²³⁵.

²³² Burun ve üst dudak arasında dikey uzanan yan yana iki adet çizginin Latince adı.

²³³ Sezer, 2009: 197.

²³⁴ Sezer, 2009: 197.

²³⁵ Sezer, 2009: 197.

Kibyra’da ele geçen kadın başına ait heykel parçasının fizyonomisi İmparator Marcus Aurelius’un (161 - 180) karısı İmparatoriçe Faustina Maior’un bazı portre tiplerinin dönem özelliklerini yansıtır.

Faustina Minor’un individüel özelliği olan oval yüzü²³⁶, burun şekli²³⁷, gözlerinin iri ve açık olması²³⁸, küçük ağzı²³⁹ **K21**’in fizyonomisi ile benzerdir. Göz kapaklarının düşüklüğü İmparatoriçe’nin her portresinde görülmez. Ancak 5. 7. ve 8. tipinde göz kapakları diğer tiplerine göre daha düşük verilmiştir²⁴⁰. Kibyra örneği, İmparatoriçe’nin 5. 7. ve 8. tipinin saç modeli ve genel fizyonomik özellikleriyle birebir olmasa da benzer özellikler içerir. Saç modeli, gözde ve ağızdaki farklılıklar nedeniyle **K21**’in Faustina Minor’u değil, onunla çağdaş olan özel bir portreye ait olabileceği düşünülmektedir. Antoninler Dönemi, saç ve yüz özelliklerini yansıtan portrenin, göz kapaklarının düşük olması ve saçın ense üzerinde topuz yapılması MS 2. yüzyıla tarihlenmesi gerektiği düşündürür.

Kat. No. 22 (Kadın Baş Parçası)

LEVHA XXIII, Res. 33

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -2.50 / -3.35 m.

Seviyeleri Arasında.

Ölçüleri: Yük.: 13 cm., **Gen.:** 7,8 m.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

²³⁶ Özgan, 2013: 238.

²³⁷ Klaus Fittschen, Die Bildnistypen der Faustina Minor und die Fecunditas Augustae, *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften*, Folge 3, Philologisch historische Klasse, 126, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1982, s. 37.

²³⁸ Fittschen, 1982: 37.

²³⁹ Fittschen, 1982: 62.

²⁴⁰ Fittschen, 1982: levha 24-30, 35-4, 41.3,4- 43.

İnce kristalli beyaz mermerden yapılmış olan eserin sadece sağ göz yarısı ve alnın sağ tarafı ve onun üzerine denk gelen saç kısmının bir bölümü korunagelmıştır. Saçların üzerinde kırılmalar ve kireç tabakası bulunur. Eser üzerinde boya izi yoktur.

Tanım:

Normal insan oranlarında yapılmış olduğu düşünülen kadın heykeline ait baş parçasıdır. Alnın merkezinde kanal oluşturan saç, yan tarafa doğru taranarak hafif dalgalıdır. Muhtemelen kırık olan sol taraf da aynı simetride yapılmış olmalıdır. Üçgenimsi alın formu, yay biçiminde kaşı, göz kapağının inceliği, burun kökünün profili bellidir. Göz bebeği belli değildir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Eserin çok az bir kısmı korunagelmıştır. Saç yapısından kadın başına ait olan parça, Perge şehir kapısı gerisindeki anıtsal takın kazıları sırasında bulunan Sabina heykeli ile saç stili benzerliği gösterir. Heykelin baş kısmı 1954 yılında vücut kısmı 1955 yılı kazı sezonlarında birbirlerine yakın yerde bulunmuştur. Sabina başı ile **K22**'de saçların ortadan yanlara doğru taranışı ve kaş çizgileri oldukça benzerdir. **K22**'de olduğu gibi Perge örneğinde göz bebekleri düz bırakılmıştır. J. İnan bunlara dayanarak eseri MS 121 yılına tarihler²⁴¹.

Aynı tipte bir başka eser, İtalya Ulusal Roma Müzesi'nde sergilenen portre başıdır. Plastik açıdan Kibyra ve Perge başları ile benzerlik göstermektedir. Roma portresinde gözbebeklerinin oyularak işlenmiş olması Kibyra ve Perge örneklerinden ayrılmaktadır. M. Wegner²⁴² Roma portresini, sikkelere dayanarak geç döneme tarihlemektedir. Kibyra örneğinde baş parçasının az bir kısmının korunmuş olması eserimizi tam olarak tarihlemeyi zorlaştırır. Benzer örneklere göre **K22**'nin fizyonomik ve stilistik olarak Sabina olduğunu kesin olarak söylemek çok zordur. Fakat Hadrian zamanında yapılan özel kadın portresi olma olasılığı yüksektir. Eser en geç Hadrian Dönemi sonlarına tarihlenmelidir.

²⁴¹ Jale İnan, *Antalya Bölgesi Roma Dönemi Portreleri (Römische Porträts aus dem Gebiet von Antalya)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1963, s. 18-19.

²⁴² Max Wegner, *Hadrian, Plotina, Marciana, Matidia, Sabina (Das römische Herrscherbild, herausgegeben von E. Boehringer, G. V. Kaschnitz-Weinberg, Max Wegner, Deutsches Archäologisches Institut)*, Gebr. Mann, Berlin, 1956, s. 90-91.

Kat. No. 23 (Kadın Baş Parçası)

Envanter numarası: -

LEVHA XXIII, Res. 34

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -2.50 / -3.35 m. Seviyeleri Arasında.

Ölçüleri: Yükl.: 27,8 cm., Gen.: 18,7 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Baş üç parçadan birleştirilmiştir. Sol gözün yarısı, dudağın çok az kısmı, sol yanağı, ense üzerine gelen saç bukleleri ve boynun sol tarafı hariç geriye kalan kısmı eksik ve kırıktır. Mermer yüzeyinde yoğun kireç tabakası oluşmuştur. Eser üzerinde aşınmalar, kopmalar ve yangın izleri görülür. Sol ense üzerine gelen saç buklelerinde kırmızı boya kalıntısı vardır.

Tanım:

Normal insan oranlarında genç bir kadına ait olan baş üzerinde ki yoğun kırılmalar eserin kimliği hakkında bilgi sahibi olmayı engeller. Korunagelen sol gözün yarısından anlaşıldığı kadarıyla göz kapağı kalın, iris bellidir. Dudaklarının sol tarafında gözükken kısma göre iki dudak arası hafif açıktır. Sol tarafta saçlar ense üzerine kadar uzanmaktadır. Saç perçemi üzerinde kırmızı boya izi vardır. Saç üzerinde çok az matkap işçiliği görülür.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Eser üç parçadan bir araya getirilmiştir. Heykel başının birçok parçası bulunamadığı için baş hafif yukarıya doğru bakar pozisyonda görünür. Bu yüzden başın duruşu hakkında kesin olarak yorum yapmak doğru olmayabilir. Ense üzerine uzanan saçların bir kısmının korunması ise önemli bilgiler aktarır. Saçlar dalgalı, bukle bukle bırakılmıştır. Saçlar kulakları ve enseyi kapatmaktadır. Saç biçimi nedeniyle eser MS 1. yüzyılın sonlarına tarihlendirilebilir.

Kat. No. 24 (Kadın Baş Parçası)

LEVHA XXIII, Res. 35

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -2.50 / -3.35 m.
Seviyeleri Arasında.

Ölçüleri: Yü.: 29 cm., Gen.: 20 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

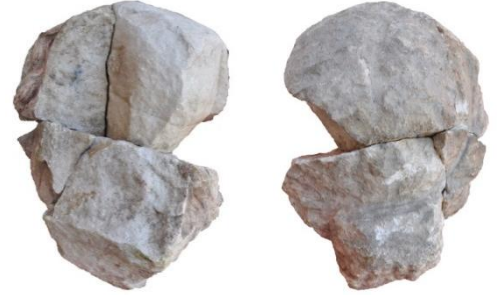
Eser toplam dört parçadan birleştirilmiştir. Başın korunmuş kısımları sadece ense üzeri topuz ve saç perçemleridir. Geriye kalan tüm kısmı kırıktır. Saç perçemleri üzerinde kırmızı boya izleri görülür. Eser yüzeyinde yoğun aşınma mevcuttur. Kırılmalar ve kopmalar çok fazladır. Kireç tabakası oluşmuştur. Yüzeyde doğal etkenlerden kaynaklı grimsi renk hakimdir.

Tanım:

Normal insan oranlarına sahip bir kadın başıdır. Eser üzerinde yoğun deformasyon ve kırılmalardan dolayı kimliği hakkında bilgi vermek zordur. Saçlar arkada ense üzerinde topuz yapılmıştır. Topuzun yanında diadem izleri olduğu anlaşılır. Başın sağ tarafından sarkan perçemleri üzerinde kırmızı boya görülür. Saçlar üzerinde matkap izleri bulunur.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Baş tıpkı taslak şeklinde bırakılmış gibi bir his yaratır. Yüzeyindeki yoğun tahribattan dolayı sadece ense üzerinde ki topuz, başında ki diademin bir kısmı ve saç kıvrımlarının bir kısmı anlaşılmaktadır. Yüz hatları belli olmayan başın kime veya hangi döneme ait olduğunu söylemek zordur.

3.7. Diğer Vücut Parçaları

Kat. No. 25 (Giyimli Sol Bacak Parçası)

LEVHA XXIV, Res. 36

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2010

Buluntu Yeri: Agora, I. Teras Caddesi, Doğu Stoa, 4. - 5. Kapı Önü.

Ölçüleri: Gen.: 30 cm., Kal.: 20 cm., Yük.: 28,5 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Heykel parçasının sadece sol bacağının dizine kadar olan kısmı ve az da olsa sol bacağın kasığında biten elbise kıvrımları korunagelmıştır. Belden yukarısı tamamen kırıktır. Elbise kıvrımları üzerinde dökülmeler ve kırılmalar vardır. Özellikle kıvrımlar üzerinde taş mantarından kaynaklı sarımsı renk hakimdir. Arka cephesinde üstten aşağı inen düz bir şerit görülür. Eserin arka yüzünde siyahımsı bir renk tabakası oluşmuştur. Heykel parçasının üzerinde insan eli ile yapılmış bir tahribat ve boya izi görülmez.

Tanım:

Heykel parçasının belden yukarısı, sol bacağın diz kısmının hemen üzerinden aşağısı tamamen kırıktır. Eser üzerinde en belirgin olan sol bacağın dize kadar olan kısmı ve bacağın yarısında biten elbise kıvrımlarıdır. Eserden anlaşılabileceği üzere iki bacak arası birbirinden ayrı betimlenmiştir. Zor da olsa sağ bacak taşıyıcı sol bacak hareketli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca sol bacağın yarısında son bulan elbise sayesinde heykelin yarı çıplak olduğunu söyleyebiliriz.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Heykel parçası üzerinde hiçbir atribü izi bulunmadığı için kime ait olduğunu söylemek zordur. Aynı doğrultuda eseri tam olarak tarihlemek de mümkün görünmez. Fakat bulunduğu konteks yapısına göre tarih vermek gerekirse Roma İmparatorluk Dönemi'nde yapıldığı öngörülmektedir.

Kat. No. 26 (Sağ Kol Heykel Parçası)

LEVHA XXIV, Res. 37

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2015

Buluntu Yeri: Roma Hamam Kompleksi, Açma 3,
D-16 Karelajı, +1264.2 Seviyesi.

Ölçüleri: Der.: 13 cm., Uz: 44 cm., Gen.: 15 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser tek parça olarak bulunmuş çıplak sağ kol parçasıdır. Bilek kısmında kırılmalar vardır. Kol ile omuzun birleştiği yerde aplike edilmiş delik görülür. Parçanın yüzeyinde kırılmalar ve dökülmeler mevcuttur. Uzun zaman toprak altında kalmasından dolayı parçanın arka yüzeyinde açık kahverengi renk oluşmuştur. Yüzeyde yer yer kireç tabakası vardır. Boya izi görülmez.

Tanım:

Normal insan oranlarında yapılmış, el kısmı kırık olan sağ kol parçası, dirsekten bükülerek öne uzatılmıştır. Kol vücut ile bağımsız şekilde yapılmıştır. Kol ile omuzun birleştiği yerde aplike edilmiş 0.2 cm. çapında delik vardır.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Normal insan oranlı bir heykele ait çıplak kol dirsekten kırılarak öne doğru uzatılmıştır. Bu şema gövdenin de çıplak olabileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyla parçanın tam olarak kadın veya erkek heykele ait olduğunu söylemek zordur. **K11** ile aynı yapı içerisinde ele geçmiş olup, **K11**'in kataloğunda bahsettiğimiz gibi farklı karelajlarda bulunmasından dolayı birbirine ait olması uzak ihtimaldir. **K26**'ya tam tarih vermek güç olmakla beraber yapı ile beraber değerlendirildiğinde M.S. 2. yüzyıl içerisinde yapılmış olmalıdır.

Kat. No. 27 (Plinthe Üzerinde Sağ Ayak)

LEVHA XXIV, Res. 38

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2011

Buluntu Yeri: Agora Ana Cadde, 8. Basamak, -1.80 m. Seviyesi

Ölçüleri: Der.: 17,5 cm., Yük.: 10 cm. Gen.: 31 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Tek parça olarak ele geçmiştir. Plinthe üzerinde net görülen sağ ayak topuğa kadar, sol ayağın az bir kısmı ve destek parçasının (paye) plinthe üzerinden 2 cm.'lik kısmı korunagelmıştır. Eser üzerinde kırılmalar ve kireçlenme vardır. İnsan eli ile yapılmış tahribat görülmez.

Tanım:

Heykel parçasının plinthe üzerinde sağ ayağının beş parmağı iyi korunmuştur. Sağ ayak topuk kısmından itibaren kırıktır. Sol ayağa ait plinthe üzerinde sadece topuk parçası görülür. Ayakların biçimi erkek heykele ait olabileceğini gösterir. Hareket yapılarına göre vücut ağırlığını sol bacağın taşıdığı ve sağ bacağın öne doğru atarak parmakların yere bastığı, topuğun havada olduğu anlaşılır. Eser üzerinde sağ ayağın hemen yanında olasılıkla ya atribü ya da destek parçasına ait izler görülmektedir. Plinthe üzerinde yazıt izine rastlanmaz.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Heykelin kime ait olduğunu anlamak çok zordur. Eser üzerinde görülebilen parçalardan yola çıkarak genç bir erkeğe ait olduğunu söyleyebiliriz. Bunun dışında kesin bir şey söylemek çok zordur.

Kat. No. 28 (Sağ El Parçası)

LEVHA XXIV, Res. 39

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Güney Oda, -3.30 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Gen.: 15 cm., Uz.: 32 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Yedi parçadan birleştirilmiştir. El parmakları ve bilekten gerisi kırıktır. Yangın izleri görülür. Kireç tabakası yoğundur.

Tanım:

Sağ kola ait el parçasıdır. Ebatlarına göre insan oranlarının üzerindedir. Parmakların kırık olmasına rağmen, elin iç kısma doğru hafifçe eğilmiş olması parmakların yumruk yapıldığına işaret etmektedir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Yüksek ateşe maruz kaldığından dolayı parçanın yüzeyinin çok fazla zarar görmüş olabileceği düşünülür. Muhtemelen erkek heykeline ait olmalıdır. Eserin bu hali ile tarihleme yapmak zor görünmektedir.

Kat. No. 29 (Sol El Parçası)

LEVHA XXIV, Res. 40

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -3.35 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Gen.: 9,8 cm., Uz.: 18,8 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Toplam altı adet küçük ve büyük parçalardan birleştirilmiştir. Bilekten gerisi, orta parmak hariç tüm parmaklar kırık ve eksiktir. Birleştirilen parçaların çokluğu nedeni ile mermer yüzeylerinde farklı renkler hakimdir. Eser üzerinde yangın izi ve kireç tabakası görülür.

Tanım:

İnsan oranlarından büyük bir heykelin sol eline ait parçadır. Parmaklar avuç içine doğru kıvrılmış yarım yumruk pozisyonundadır. Elin hareketinden elinde bir nesne tuttuğu veya kolun hitap şeklinde olduğu düşünülür.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Eserin fizyonomisi, erkek heykele ait olabileceğini düşündürmektedir. Eser hakkında kesin yargıya varmak çok zordur.

Kat. No. 30 (Sol El Parçası)

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -3.35 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Yük.: 11,6 cm., **Gen.:** 9,1 cm., **Uz.:** 14,2 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser toplam beş parçanın birleşiminden oluşmaktadır. Bilekten gerisi, serçe parmağın tırnak ucu, diğer dört parmağın uçları kırık ve eksiktir. Mermerin yüzeyi düzgün perdelanmış ve pürüzsüz yapılmıştır. Mermer üzerinde yangın izleri görülür. Özellikle bilekten kırılan kısımda sarımsı renk yoğun olarak izlenir.

Tanım:

Normal insan oranlarından büyük bir heykele ait sol el parçasıdır. Bileğinin hemen altında yaklaşık 2,5 cm. uzunluğunda destek parçası vardır. Destek parçası

LEVHA XXIV, Res. 41

olasılıkla eli vücuda tutturmak veya atribüye ait parça olduğu düşünülür. Elinde ki destek, kolun ayrı bir mermerden yapıldığını işaret eder. Parmaklar hafif avuç içine doğru bükülmüş şekilde tasvir edilmiş, olasılıkla elinde bir nesne tutmaktadır. Parçanın ait olduğu heykele dair başka parça bulunamaması eser hakkında yorum yapmayı engeller.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Diğer el parçaları arasında en sağlam olanıdır. **K31** gibi parmakları avuç içine doğru büküktür. Bileğin altındaki destek parçası eserin bir yere sabitlendiğini düşündürmektedir. Genel olarak sağlam olan sol el parçasının yüzeyinin özenerek perdahlanması parçanın özel bir kişiye ait olduğunu yansıtır.

Kat. No. 31 (Sol El Parçası)

LEVHA XXV, Res. 42

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -3.35 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Gen.: 12,3 cm., Uz.: 17,3 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Toplam üç parçadan birleştirilmiştir. Bilekten gerisi, başparmak, serçe parmak ve yanındaki parmak tamamen kırıktır. Başparmağın yanında bulunan iki parmağın yarısı sonradan birleştirilmiştir. Odeion yapısında bulunan diğer eserler gibi bu parçada da yangın izleri ve mermer yüzeyinde kireç tabakası görülür.

Tanım:

Normal insan oranlarında bir heykelin sol el parçasına aittir. Eserin avuç içi ve başparmağın yanındaki iki parmağın sağlam olması elin yapısını anlamamıza yardımcı olur. Parmaklar sıkıca kıvrılmıştır. Muhtemelen elinde bir nesne tutmaktadır.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Bilekten kırık olan elin, sonradan birleştirilen iki adet parmağın hareketinden, bir nesne tuttuğu düşünülür. Fakat elin yüzeyinde nesneye ait hiçbir iz bulunamamıştır. Eseri tarihlemek mümkün değildir.

Kat. No. 32 (Sağ El Parçası)

LEVHA XXV, Res. 43

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -3.35 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Gen.: 12,8 cm., Uz.: 21,2 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser tek parça olarak ele geçmiştir. Bilekten gerisi, başparmak ve diğer parmakların yarısı kırık ve eksiktir. Yoğun korozyona uğrayan parçanın mermer yüzeyinde kireç tabakası çok fazladır. Yoğun yangın ısısına maruz kalmış olan el parçasında, mermerin yüzeyindeki bazı kısımlarda dökülmeler oluşarak damarları ortaya çıkmıştır. Eser yüzeyi yüksek ısıya maruz kaldığı için mermer toz haline gelmiş ve bilek üzerinde beyazımsı renk oluşmuştur.

Tanım:

Başparmağı kırık, diğer parmaklarının eksik olmasına rağmen elin hareketi net olarak anlaşılmaktadır. Heykelin parmakları avuç içine doğru kapalı olması elinde bir nesne tuttuğunu işaret eder. Elin formundan bir erkeğe ait olabileceği düşünülmesine rağmen yüzeyinde çok fazla tahribat olması bu düşüncüyü karanlıkta bırakmaktadır.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

İnsan oranları üzerinde yapılmış heykele ait sağ el parçası hakkında kesin olarak bir ifade de bulunmak yanlış olacaktır. **K28** gibi yüksek ısıya maruz kaldığı için yüzeyi çok fazla tahrip olmuştur. Eser üzerinde tarihleme yapmak zordur.

Kat. No. 33 (El Parçası)

LEVHA XXV, Res. 44

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene, -3.35 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Gen.: 15,1 m., Uz.: 12,4 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser tek parça halinde bulunmuş olup heykel eline aittir. Parmakları ve bilek kısmı kırıktır. Yüzey pürüzsüz hale getirilmiştir. Aynı yapı içinde bulunan diğer eserler gibi mermer üzerinde yangın izleri görülür.

Tanım:

Normal insan oranları üzerindeki bir heykele ait olan el parçasın sadece avuç içi görülür. Parmakların arasındaki ayıklık ve hafif çıkıntı elin bir nesne tuttuğunu düşündürür.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Eserin yüzeyi pürüzsüz olup, belli belirsiz kemik çıkıntıları iyi bir ustalıkla verilmiştir. Kaliteli bir heykele ait olduğu düşünülmektedir. Eseri kesin olarak tarihlemek çok zordur. Diğer eserler gibi yapı ile beraber düşünülmelidir.

Kat. No. 34 (Sol Ayak Parçası)

LEVHA XXV, Res. 45

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene - 3.30 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Yük.: 9,6 cm., Gen.: 11,8 cm., Uz.: 11,3 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Sandaletli heykelin sol ayak parçası, tarak kemiğinden sonrası, başparmak, onun yanındaki iki parmağın uçları ve serçe parmağı kırıktır. Eserin yüzeyi düzgün perdahlanmıştır. Mermer üzerinde yangın izleri görülür. Sandaletin üst ve alt kenarında tek sıra başak motifli izleri bulunur. Motiflerin üzeri altın yaldızlı renk ile boyanmıştır.

Tanım:

İnsan oranlarında yapılmış, muhtemelen erkek heykele ait üzeri çıplak sol ayak parçasıdır. Parmakların arası birbirine yapışık şekilde dururken sadece serçe parmak içe doğru bükülmüştür. Serçe parmağın içe bükük ve yanındaki parmağın altına doğru hareketlendirilmesi, parmağın hafif yukarı doğru kalkmış şekilde tasvir edilmesine sebep olmuştur. Üzeri altın yaldızlı başak motifleri sandaletleri çevrelemektedir. Sandalet kalınlığı 2,5 cm'dir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Erkek heykele ait sol ayak parçasının sandaletinde görülen başak motifli parçası diğer ayak parçalarında bulunan motif ile aynı şekilde tasvir edilmiştir. Eseri kesin olarak tarihlemek çok zordur. En erken olarak yapının bitiş tarihi gösterilebilir.

Kat. No. 35 (Sol Ayak Parçası)

LEVHA XXV, Res. 46

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene -3.30 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Yük.: 8 cm., **Gen.:** 14,9 cm., **Uz.:** 15,8 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser, iki parçadan birleştirilmiştir. Sandaletli sol ayağın, başparmağın sağ köşesi ve hemen yanında bulunan diğer parmağın tırnağının yarısı kırıktır. Ayrıca başparmağın

tırnağı üzerinde çatlak vardır. Parmakların başladığı yerin hemen arkasında, tarak kemiğinin ortasında 2 x 2 cm. ölçülerinde kenet deliği vardır. Eser düzgün perdahlanmış olup üzerinde yangın izleri görülmektedir. Üst ve alt kenarında tek sıra yan yana araları çizilmiş şerit, sandaletin çevresini dolanmaktadır. Şeridin üzeri altın yaldız ile boyanmıştır.

Tanım:

İnsan oranları üzerinde yapılmış muhtemelen erkeğe ait olan heykel parçasının, tarak kemiğinde bulunan kenet deliği ile geriye kalan parça ayrılmıştır. Başparmak ile yanındaki parmak birbirinden ayrıdır. Geriye kalan diğer parmaklar birleşiktir. Serçe parmak hafif içe doğru bükülmüştür. Başparmağın sandalet ile birleştiği yerde etin boğumu görülür. Ayağın üzeri çıplak olup, muhtemelen sandalete ait izler boya ile verilmiştir. Sandalet ile ayak birleşiktir. Sandalet kalınlığı 1.5 cm.'dir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Kolossol erkek heykele ait sol ayak parçasının yüzeyinde görüldüğü üzere mermerin perdahlanışı ve pürüzsüz olarak verilmesi parçanın önemli bir kişiye ait olabileceğini düşündürmektedir. Heykel üzerinde ki kenet deliği eser üzerinde bazı parçalarda da ekleme yapılmış olabileceğini göstermektedir. Eseri net olarak tarihlemek zordur.

Kat. No. 36 (Sol Ayak Parçası)

LEVHA XXV, Res. 47

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene -3.30 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Yü.: 10,8 cm., Gen.: 7,6 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Tek parçadır. Önemli bozulma yoktur. Muhtemelen sol ayak başparmağına aittir. Sandalet tabanı düzeltilmiş, parmak üstü çıplak ve mermer yüzeyi pürüzsüz hale getirilmiştir. Eser yüzeyinde kireçlenme mevcuttur. Eserin üzerinde birbirine paralel bulunan iki adet 0.2 cm. çapında dübel delikleri dikkat çekicidir. Sandalet ile parmağın birleştiği noktadan altta ki dübel deliğinin kenarından geçen çatlak görülmektedir.

Tanım:

Düz tabanlı sandalet üzerinde normal insan oranlarında bir heykele ait sağ ayak başparmağı parçadır. Sandaletin alt ve üst kenarlarında üzeri kırmızı boya ile boyanmış başak motifi şeklinde iki adet düz motif bulunur. Eserin yüzeyi çıplak olması, sandaletin antik dönemde boya ile tasvir edildiğini düşündürür.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Parmak üzerindeki detaylı ve gerçekçi işçilik eserin önemli bir kimliğe ait olabileceğini destekler. Küçük parça olması nedeniyle eserin tarihi konusunda kesin bir şey söylemek zordur.

Kat. No. 37 (Sağ Ayak Parçası)

LEVHA XXVI, Res. 48

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene -3.35 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Yü.: 7,7 cm., Gen.: 14,2 cm., Uz.: 16,5 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser iki parçadan birleştirilmiştir. Orta parmakların ikisinin uçları parçaya eklenmiştir. Başparmak, orta parmakların birleştiği yer, tırnakların yarısı, ayrıca parmaklardan gerisi kırık ve eksiktir. Eserin üzerinde yangın ve kireç izleri görülür. Sandalet üzerinde bulunan başak motifleri altın yaldız ile boyanmıştır.

Tanım:

Normal insan oranlarında, muhtemelen erkeğe ait sağ ayak parçasıdır. Ayağın üzeri çıplaktır. Serçe parmak hafif içe doğru büküktür. Parmağın hemen altında sandalet ile bağlantılı mimari detay yer alır. Sandaletin tabanı düz ve ayak ile bitişik, ucu hafif oval şeklindedir. Parmakların arası bitişik, parmak uçları sandaletin tabanına doğru bükülmüş olup hareketlidir. Sandalet üzerinde alt ve üst kenar kısımlarında başak motifi bulunur. Motiflerin üzeri altın yaldızlı boya ile verilmiştir. Sandaletin yüksekliği 2 cm.'dir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Parmak üzerinde ustanın detaylı işçiliği görülür. Eserin önemli bir kişiliğe ait olabileceği düşünülmektedir. Eserin diğer ayak parçaları gibi bir arada değerlendirilmesi ve yapı ile tarihlenmesi doğru olacaktır.

Kat. No. 38 (Sağ Ayak Başparmak Parçası)

LEVHA XXVI, Res. 49

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene -3.30 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Yük.: 8,8 cm., Gen.: 9,8 cm., Uz.: 5,9 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Tek parçadır. Sadece başparmağın bir kısmı korunmuştur. Başparmağın ucu yani tırnak kısmı kırık, ayrıca sandaletin ucu başparmağın ucu ile birlikte kırılmıştır. Sandalet tabanı düzeltilmiştir. Parmağın üstü pürüzsüz hale getirilmiştir. Parça üzerinde siyah renkte yangın izi kalıntıları vardır. Başparmağın sol dış yüzünün yanında olasılıkla sandalete ait deri iplerin geçirildiği kısım bulunur.

Tanım:

İnsan oranlarının üzerinde olan bir heykele ait sağ ayak başparmağıdır. Sandaletin zemini ile ayağın tabanı birleşiktir. Sandaletin alt ve üst kenarlarında üzeri altın yaldızlı boya ile boyanmış başak motifi şeklinde bir silme bulunur.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

İnsan oranlarında yapılmış heykelin kesin olarak kime ait olduğu bilinmemektedir. Eserin tarihi hakkında yorum yapmak oldukça güçtür.

Kat. No. 39 (Sağ Ayak Parçası)

LEVHA XXVI, Res. 50

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene -3.30 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Yük.: 6,5 cm., **Gen.:** 13 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Sağ ayağa ait parçanın, başparmak, yanında ki parmağın tırnağı, serçe parmak ve parmakların başladığı yerden itibaren gerisi kırık ve eksiktir. Eser üzerinde yer yer sarımsı renk ve kireç tabakası görülür. Diğer eserlerde olduğu gibi **K39**'da da yangın izlerine rastlanılmıştır. Eserin yüzeyi perdahlanmış olup, önemli bozulma yoktur.

Tanım:

Normal insan oranlarında yapılmış erkek heykele ait sağ ayak parçasıdır. Eserin ayak parmakları birbirine yakın, sadece başparmak ile yanındaki parmak arası açık şekilde tasvir edilmiştir. Sandalet 0,2 cm. kalınlığındadır. Ayak ile sandalet tabanı birleşiktir. Ayağın yüzeyi çıplaktır. Parmak uçları hafif sandalete doğru kıvrıktır. Serçe parmağı sol içe doğru bükülmüştür.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Çalışma kapsamı içerisinde ele alınan ayak parçalarından en büyük farkı, sandalet kalınlığının daha ince olmasıdır. İnsan oranlarında yapılmış heykel parçasını, Odeion yapısı içerisinde bulunan diğer heykeller gibi yapı ile beraber tarihleme yapmak uygun olacaktır.

Kat. No. 40 (Sol Ayak Parçası)

LEVHA XXVI, Res. 51

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene -3.30 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Yü.: 3 cm., Gen.: 12 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eserin dört parmağının tamamı, serçe parmağının tırnak kısmı, tarak kemiğinden sonrası kırık ve eksiktir. Başparmağı kenarında çatlak ve mermer üzerinde yangın izleri görülür.

Tanım:

Tarak kemiğinden sonrası kırık olan ayak parçasının sadece serçe parmağı görülmektedir. Başparmak ile yanındaki parmağın arası açık, diğer parmaklar birleşiktir.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Heykel parçasının tarihlendirmeye yardımcı olacak bir kritere sahip olmaması nedeniyle üretim tarihi hakkında bir fikir yoktur.

Kat. No. 41 (Topuk Parçası)

LEVHA XXV, Res. 52

Envanter numarası: -

Malzeme: Mermer

Buluntu Yılı: 2009

Buluntu Yeri: Odeion, Proskene -3.30 m. Seviyesi.

Ölçüleri: Yük.: 17 cm., Gen.: 15 cm.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Korunmuşluk Durumu:

Eser tek parça topuk olarak ele geçmiştir. Topuktan yukarısı ve parmakları kırık ve eksiktir. Eser üzerinde doğal sebeplerden dolayı kireçlenme ve grimsi renk hakimdir.

Tanım:

Heykele ait topuk parçası düz bir sandalete basar. Sandalet belirteçlerinin boya ile tasvir edilmiş olduğu düşünülür.

Stil Kritiği ve Tarihlendirme:

Eser hakkında yorum yapmak oldukça zordur. Parça, ebat yönünden diğer ayak parçaları ile birleşmemiştir. Heykel parçasının tarihlendirmeye yardımcı olacak bir kritere sahip olmaması nedeniyle üretim tarihi hakkında fikir sahibi olunamamıştır.

SONUÇ

“Kibyra’dan Bir Grup Heykeltıraşlık Eser” adlı bu çalışmanın konusunu, bugün Burdur ili, Gölhisar ilçesinde bulunan Kibyra antik kentinde bugüne değin Burdur Müze Müdürlüğü ve 2006 yılından itibaren ise Kibyra kazı ekibi tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ele geçmiş heykeltıraşlık eserler oluşturur. Bu eserler, tanrı ve tanrıçalar, Heroslar (kahraman) ve diğer insan heykellerine ait baş ve vücut parçalarından ibarettirler.

Tez konusuna dahil edilmiş 41 adet heykel parçası, oranlarına göre üç gruba ayrılır. Bunlardan özellikle Odeion ve Agora I. Teras Caddesinde yapılarında ele geçmiş olan birkaç baş ve vücut parçası kolossal yapılmışken, bir kısmı normal insan oranlarında, diğerleri ise daha küçük oranlarda yapılmışlardır.

Burdur Müze Müdürlüğü’nce kentten Burdur Müzesi’ne taşınmış olan bir adet zırlı imparator torsosu kireç taşından, diğerleri ise mermerden yapılmışlardır. Kibyra heykeltıraşlık eserlerinde kullanılan mermerin, menşeyini kesin olarak belirlemek için gerekli laboratuvar analizleri, tez çalışması süresi dahilinde maalesef henüz yaptırılamamıştır. Bu nedenle kullanılan mermerin antik dönem için hangi ocaktan sağlandığı üzerine genel bir yorum yapılabilir. Yerel kireç taşı haricindekiler büyük olasılıkla kente yakın mesafelerde konumlanan ve antik dönemde hem heykeltıraşlık ekolleriyle hem de kaliteli mermer ocaklarıyla tanınmış olan Aphrodisias, Hierapolis gibi kentlerden ya da Phrygia Bölgesi’ndeki Dokimeion (İscehisar) gibi yakın ve ünlü ocaklardan sağlanmış olabilir.

Çalışma sonucunda Kibyra’da ele geçmiş heykel parçalarından hareketle, kentte heykeltıraşlık üzerine bir okulun olup olmadığı kesin olarak belirlenememiştir. Ancak ithal mermer yanı sıra yerel kireç taşından da eserlerin ele geçmiş olması nedeniyle konu üzerine ancak bir olasılıktan bahsedilebilir. Geç Hellenistik ve Roma Dönemleri’nde heykeltıraşların yoğun faaliyet içinde olması nedeniyle yerel unsurların öne çıktığı kent ekolleri gelişmeye başlar. Bu ekoller arasında öne çıkanlar, Ege’de Delos ve Rhodos Adaları; Anadolu’da ise Efes, Aphrodisias, Tralleis, Smyrna, Perge ve Side gibi önemli antik kentlerdir. Kibyra heykelleri yukarıda sayılan kentlerde ele geçmiş heykel işçilikleriyle üslup benzerlikleri gösterir. Dolayısıyla Kibyralı bir kişinin bu kentlerdeki sanat okullarında yetiştiği veya dışarıdan bir ustanın aldığı sipariş

üzerine Kibyra'ya gelerek kentte eserler verdiği söylenebilir. Kentteki büyük kamu yapılarının oldukça özenerek yapılması, özellikle binalarda plastik öğelerle zenginleştirilmiş mermer işçiliği ve zengin heykeltıraşlık repertuarı Kibyra'da yerel bir heykel atölyesinin olabileceğini düşündürür. Kazılarda ele geçmiş çok sayıda kaliteli mermerden yapılmış bezemeli mimari parçanın ve heykel parçalarının tamamının sipariş usulüyle ithal edilmiş olması da oldukça zor görünmektedir. Ayrıca bazı eserlerde ve mimari bloklarda tespit edilen tamirat izleri ve tam bitirilmemiş parçalar kentte henüz tespit edilmeyen bir atölyenin var olabileceğine işaret etmektedir.

Kibyra heykeltıraşlık eserlerinin değerlendirilmesi aşamasında karşılaşılan en büyük zorluk, eserlerin tarihlendirilmesidir. Kent merkezindeki Odeion ve Agora I. Teras Caddesi'nde ele geçen eserlerin çoğunluğu parçalanmış vaziyette bulunmuştur. Genellikle yapı içinde ya da çevresindeki dolgu topraktan bulunan eserler yatık halde atılmış veya yuvarlanmış bir biçimde açığa çıkarılmıştır. Uzun süre toprak altında kalmış olan eserler gerek deprem gibi doğal afetler gerekse insan eliyle yapılan tahribata maruz kalarak zarar görmüştür. Ayrıca Geç Roma Dönemi'nde ikinci kez yapı taşı olarak kullanım görmeleri orijinal formlarının büyük oranda kaybolmasına sebep olmuştur. İyi durumda korunmuş olan çok az eser bulunmaktadır.

Yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı Kibyra heykeltıraşlık eserlerinin değerlendirilip tarihlendirilmesinde stil karşılaştırmasının yapılması en güvenilir yol olarak görülmüştür. Çalışma kapsamında yer alan eserlerin stil karşılaştırmasının yapılması da bir takım zorlukları beraberinde getirmiştir. En önemlisi de benzer karşılaştırma örneklerinin bulunmasında yaşanan sıkıntılar olmuştur. Bu sebeple bazı heykeltıraşlık eserlerin, aynı tipteki bir eserin büyük boyutuyla, heykelcik boyutu veya pişmiş toprak heykelciği ile kıyaslanmış olup, aralarındaki teknik farklılık göz önünde bulundurulmuştur.

Stil kritiği çalışmaları sonucu Tholos Nymphaeum'da (Yuvarlak Planlı Çeşme) bulunan üç adet heykel parçası MS 1. – 2. yüzyıl aralığına, geri kalanı ise MS 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Dolayısıyla Kibyra'nın heykeltıraşlık faaliyetlerinin en parlak dönemini, MS 1. - 2. yüzyıllarda yaşadığı anlaşılmaktadır. Kibyalılar bu parlak günlerinde eriştikleri yüksek sanat göstergesinin ürünü olarak kent ve binaların dekorasyonunda kullanılmak üzere çok sayıda heykel yaptırmışlardır. Kent şüphesiz antik dönemde bu yönüyle tanınan ve saygı duyulan bir konuma sahiptir.

Kibyra heykeltıraşlık eserlerinin bazıları üzerinde yapım tekniğine ait izler görülebilmektedir. Bu tekniklere özellikle saç ve sakallarda gözlenen kısa düz keski kullanımı, bazı eserlerde yapımın son aşaması olan cilalama işlemi çok iyi uygulanmıştır. Roma Dönemi heykeltıraşlığının belirleyici özelliklerinden olan matkap kullanımı kentte ele geçen heykeltıraşlık eserlerinde açıkça kendini gösterir. Bu teknik, bazen saçla yüzü, ya da saç buklelerini birbirinden ayırmak için kullanılmışken, bazen de eklenti yapılmış uzuvlar için açılmış deliklerde karşımıza çıkar.

Kibyra heykeltıraşlık eserleri, ikonografik repertuar açısından da geniş bir yelpaze sunmaktadır. Kadın ve erkek başları arasında dönemin modasına uygun olarak soylu kişilerin portreleri ile özellikle kadın başlarında Klasik Yunan tasvirlerinde görülen saç modellerinin ve yüz fizyonomisinin takip edildiği gözlenmektedir.

Kentte Hellenistik Dönem'e tarihlenen Zeus Soter ve Athena Polias'a ait yazıt parçaları ele geçerken Apollon kültünün varlığı da antik kaynaklardan öğrenilir. Ancak bu tanrılara ve tanrıçaya ait ne Hellenistik Dönem'e ne de Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen heykel henüz ele geçmemiştir. Kentte bugüne değin yapılan kazı çalışmaları sırasında çok sayıda heykel altlığına rastlanmıştır. Ancak, heykel altlıklarının orijinal yerinden kaldırılarak kentin geç dönem yapılarında devşirme blok olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Ana Cadde ve Agora I. Teras Caddesi'nde bulunan iki adet heykel altlıkları üzerindeki Hellenistik Dönem'e tarihlenen yazıtlar epigrafik kaynaklara göre kime ait oldukları bilinmektedir. Ana Cadde'de ele geçen heykel altlığında kentte Tanrıça Roma'ya atfedilmiş bir heykel olduğu yazar. Agora I. Teras Caddesi'nde ele geçen heykel altlığının yazıtında ise sporcu bir çocuğun zafer kazanması sonucu heykelinin yaptırıldığı yazmaktadır. Ancak bu iki heykel de hala bulunamamıştır.

Antik Çağ'da heykellerin boyanması geleneğinin Kibyra heykeltıraşlık eserlerinde de uyguladığını, Odeion yapısında ele geçen **K7, K21, K23, K24** ve ayak parçaları üzerinde korunmuş olan kırmızı ve sarı boya izleri gösterir.

Kibyra kazılarında ele geçen, MS 1. – 2. yüzyıllara tarihlenen bu heykeltıraşlık eserler bölge için dönemsel özellikler bakımından ne kadar önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu eserler Kabalia ya da Kibyrtis bölgesi içinde yer alan diğer kentlerin heykel sanatı ve özellikleri açısından değerlendirilmesi yönünden önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akarca, A., (1972), *Şehir ve Savunması: Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri-I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akşit O., (1971) *Hellenistik ve Roma Devrinde Likya*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Akşit, O., (1967), *Likya Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul.
- Amelung, W. ve Lippold, G., (1903), *Die Skulpturen des Vatikanischen Museums I-III*, in kommission bei Georg Reimer, Berlin.
- Amelung, W., (1908), *Die Sculpturen des Vaticanischen Museums I*, Band II, in Kommission bei Georg Reimer, Berlin.
- Anti, C., (1930), *Regio Museo Archeologico nel Palazzo Reale di Venezia*, Roma.
- Arkwright, W., (1914), “The Cabalians of Herodotus”, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 34, (64-65).
- Arndt, P. – Amelung, W., (1899), *Photographische Einzelaufnahmen Antiker Skulpturen*, Verlagsanstalt für Kunst und Wissenschaft Bruckmann, München.
- Arslan M., (2007), *Mithradates VI Eupator, Roma’nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayınları, İstanbul.
- Aspris, Y. M., (1994), *Statuarische Gruppen von Eros und Psyche*, Bonn.
- Aurenhammer, M., (1990). *Die Skulpturen von Ephesos, Idealplastik I*, Verlag Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Aybek, S., (2009), *İzmir Tarih ve Sanat Müzesi Heykel Kataloğu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Baytak, İ., (2015), “Kibyra Antik Kenti’nden Yeni Bir Buluntu: Çok İşevli Bir Çeşme Yapısı”, Edt. Doç. Dr. Şevkiye Kazan Nas, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Teke Yöresi Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Sempozyumu*, C. 1. (s. 667-675).
- Beazley, J. D., (1963), “Attic Red-figure Vase-painters”, *LIMC III/2*, No. 666, (478).
- Berger, E., (1990), *Antike Kunstwerke aus der Sammlung Ludwig III. Skulpturen*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz.
- Bieber, M. (1977). *Ancient Copies Contributions to The History of Greek and Roman Art*. New York University Pres. New York.

- Bieber, M., (1955), "Contributions to Roman Religion", *Hesperia*, Vol. 14, (272-277).
- Borchhardt, J. ve Schiele, W., (1976), "Die Bauskulptur des Heroons von Limyra: das Grabmal des lykischen Königs Perikles", *Istforsch* 32, (61-62).
- Briant, P., (2002), *From Cyrus To Alexander: (A History of the Persian Empire)*, (Çev. Peter T. Daniels), Eisenbrauns, Indiana.
- Brinkerhoff, M. D., (1965) "New Examples of the Hellenistic Statue Group, The Invitation to the Dance and Their Significance", *AJA*, Vol. 69, (25-37).
- Burkert, W., (1985) *Greek Religion, Archaic and Classical*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Cadario, M., (2004), *La Corazzadi Alessandro, Loricatidi tipo ellenistico dal IV secolo, C. Al II d.C.*, Edizioni Universitarie di Lettere Economia Diritto, Milano.
- Calza, R. - Squarciapino, M. F., (1962), *Museo Ostiense. Itinerari dei Musei e Monumenti D'Italia*, La Libreria Dello Stato, Roma.
- Can, Ş., (1994), *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Carpenter, T. H., (2007), *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji*, (Çev. Bensen B. M. Ünlüoğlu), Homer Kitabevi, İstanbul.
- Cinisi D., (2001), "Sikkeler Işığında Phrigia Bölgesindeki Irmak Tanrıları", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Cramer, J. A., (1832), *A Geographical and Historical Description of Asia Minor I-II (with a map)*, At the University Press, Oxford.
- Çalık, A. (1997), "Roman Imperial Sculpture from Cilicia", King's College, Yayınlanmamış Doktora Tezi, London.
- Delivorrias, A., (1984), "Aphrodite", *LIMC*, II/1, (83).
- Dorothea, A., (1969), *Die Polykletnachfolge: Untersuchungen zur Kunst von Argos und Sikyon zwischen Polyklet und Lysipp*, Walter de Gruyter & Co., Berlin.
- Downey, S. B., (1969), "The Heracles Sculpture", *The Excavations at Dura-Europos*, Part. 3, Issue. 4, (17-107).
- Dökü, F. E. – Özüdoğru, Ş., (2009), "Ticaret Yollarının Kavşağındaki Kent Kibyra", *Ulusal Mimarlık & Taş Sempozyumu*, S. 3, (51-56).
- Dütschke, H., (1882), *Antike Bildwerke in Oberitalien*, Verlag von Wilhelmengermann, Leipzig.

Ekinci H.A., (2009), “Güneybatı Anadolu'nun Görkemli Kenti Kibyra”, *Aktüel Arkeoloji*, S. 10, (88 – 97).

Ekinci, H. A. – Özüdoğru, Ş. – Dökü, F. E. – Tiryaki, G., (2007) “Kibyra Kazı Çalışmaları 2006”, *Anmed*, S. 5, (22- 28).

Erhat, A., (1996), *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 6. Basım, İstanbul.

Ersoy, A., (1995), “Agoralar ve Bir Ticaret Yapısı Örneği: Agora Stoaları”, *Mimarlar Odası İzmir Şubesi*, S.1/15, (50-52).

Euripides, (2010), *Bakkhalar*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Fejfer, J., (2008), *Roman Portraits in Context*, Walter de Gruyter, Berlin.

Fittschen, K., (1982), *Die Bildnistypen der Faustina Minor und die Fecunditas Augustae*, *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften*, Folge 3, Philologisch historische Klasse, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

Flashar, M. ve Hoff, V. D. R., (1993), “Die Statue des sog. Philosophen Delphi im Kontext einer Mehrfigurigen Stiftung”, *Bulletin de correspondance hellénique Magazine*, Vol. 17, (407-433).

Friedrich, H., (1897), *Photographische Einzelaufnahmen Antiker Sculpturen: Serien zur Vorbereitung eines Corpus Statuarum*, Band III, Edt. Paul Arndt ve Walter Amelung, F.Bruckmann Verlag, Münih.

Fuchs, M., (1987), *Untersuchungen zur Ausstattung römischer Theater: in Italien und den Westprovinzen des Imperium Romanum*, P. von Zabern. Mainz.

Furtwängler, A., (1895), *Masterpieces of Greek sculpture: essays on the history of art*, W. Heineman, London.

G. Richter, (1962), *Greek portraits iv, Iconographical Studies, A few suggestions*.

Giuliano, A. (1979) *Museo Nazionale Romano, Le Sculpture I*, De Luca, Roma.

Grimal, P., (1997), *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Hall, A.S. ve Milner, N.P., (1998), “An Epigrafiyal Survey in Kibyra - Olbasa Region conducted by A.S. Hall”, *The British Institute of Archaeology at Ankara Monograph*, S. 24, (13).

Harrison, E. B., (1953), *The Athenian Agora V.I: Portrait Sculpture*, Princeton University Press, New Jersey.

Hartmann, E., (1995). *Skulpturenausstattung in Thermen. in standorte, kontekst und Funktion antiker skulpture*, Edt. Klaus Stemmer, *Freunde & Förderer der Abgußsammlung Antiker Plastik*, Berlin.

Herodotos, (1991), *Historiae, Herodot Tarihi*, (Çev. Müntekim Ökmen ve Azra Erhat), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Holtzmann, B., (1984), “Asklepios”, *LIMC II*, (863–897).

Horn, R. (1972), *Hellenistische Bildwerke auf Samos XII*. Habelt, Bonn.

Işık F. – İşkan. H. - Çevik N., (2001), “Patara Yol Kılavuz Anıtı”, *Lykia IV*, 1998/1999, Antalya, (48).

Işın, G., (2008), “The Great God Mamblasenos/Apollon”, *XIVV International Congress of Classical Archaeology*, Roma 22-26 Sept., (1-4).

İnan, J., (1963), *Antalya Bölgesi Roma Dönemi Portreleri (Römische Porträts aus dem Gebiet von Antalya)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

İnan, J., (1975), *Side'nin Roma Devri Heykeltraşlığı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

İnan, J., (1981), “Perge Kazısı 1980 Çalışmaları”, *DSİ Basım ve Fotofilm İşletme Müdürlüğü Matbaası*, III. KST, (45-46).

İnan, J., (1983), “Perge Kazısı 1982 Çalışmaları”, *V. KST*, (204).

Kaltsas, N., (2002), *Sculpture in the National Archaeological Museum, Athens*, the J. Paul Getty Museum, Los Angeles.

Karageorghis, V., (1964), *Sculptures from Salamis I. Nicosia- Cyprus*, Nicosia Printing Works, Cyprus.

Kleiner, D. E. E. (1992). *Roman Sculpture*, Yale University Press, New Hawen.

Kokkina, C., (2008), “Boubon, The Inscriptions and Archaeological Remains A Survey 2004-2006”, *Athens 2008*, (17-18).

Kraay, C. M. ve Hirmer, M., (1966), *Greek Coins*, Abrams, New York.

Landwehr, C., (1993), *Die Römischen Skulpturen von Caesarea Mauretaniae*, Band I, Gebr. Mann Verlag, Berlin.

Lattimore, S., (1976), *The Marine Thiasos in Greek Sculpture*, University of California, Los Angeles.

Laube, I., (2006), “Thorakophoroi, Gestalt und Sematik des Brustpanzers in der Darstellung des 4. Bis I. Jhs v. Chr.”, *TAF*, Band 1, (42-52).

Lewis, M. D. ve Stroud, R. S., (1979), “Athens Honors King Euagoros of Salamis” *Hesperia*, Vol. 48, Issue. 2, 1979, (180-193).

Linfert, A., (1976), *Kunstzentren hellenistischer Zeit. Studien an weiblichen Gewandfiguren*, Steiner, Wiesbaden.

Linfert, A., (1992), *Die antiken Skulpturen des Musée Municipal von Château Gontier*, P. von Zabern, Mainz.

Lippold, G., (1936), *Die Skulpturen des Vatikanischen Museums*, Band III, Gruyter & Company, München.

Magie Da., (1965), *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ Vol. I – II*, Princeton Legacy Library, New Jersey.

Manderscheid, H., (1981), *Skulpturen Ausstattung der Kaiserzeitlichen Thermenanlagen*, Gebr. Mann Verlag, Berlin.

Margarete, B., (1955), *The Sculpture of the Hellenistic Age*, Columbia University Press, New York.

Marwitz, H., (1967), “Antiken der Sammlung Hermann Bünemann, München”, *Antike Plastik*, S. 6, (43-47).

Mendel, G., (1909), “Catalogue des Monuments grecs, romains et byzantins du Musée Imperial Ottoman de Brousse”, *BCH*, Vol. 33, (245 – 265).

Murray, A. T. (1924) *Homer, The Iliad with an English Translation*, Harvard University Press, Boston.

Neudecker, R., (1988), *Die Skulpturen-Ausstattung römischer Villen in Italien*, Verlag Phillip von Zabern in Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Regensburg.

Niemeyer, H.G., (1968), *Studien zur statuarischen Darstellung der römischen Kaiser*.

Owens, E. J., (2000), *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*, (Çev. Cana Birsal), Homer Kitapevi, İstanbul.

Özer, E. ve Doksanaltı, E. M., (2017), “Aizanoi Kuzey Nekropolis’te Bulunan Bir Mezarı Anlamak, Okumak ve Yorumlamak: Heraklesli Mezar”, *Cedrus*, Vol. V, (287-300).

Özgan, C. B., (2010), “Aphroditen aus Knidos” Edt. R. van Bremen-J. M. Carbon, Hellenistic Karia: Proceedings of the First International Conference on Hellenistic Karia, 527-538.

Özgan, R., (1995), “Die griechischen und römischen Skulpturen aus Tralleis”, *AMStud*, S. 15, (12-13).

Özgan, R., (2013), *Roma Portre Sanatı II*, Ege Yayınları, İstanbul.

Özüdoğru, Ş. – Dökü F. E. – Dikbaş, G. – Vanhavernbeke, H., (2011), “Kibyra 2010 Yılı Kazı Çalışmaları”, *Anmed*, S.9, (36-43).

Özüdoğru, Ş. – Dökü, F. E., (2010), “Kibyra 2009 Yılı Çalışmaları”, *Anmed*, S.8, (37-45).

Özüdoğru, Ş. – Dökü, F. E., (2013), “Kibyra 2012 Yılı Kazı Çalışmaları”, *Anmed*, S.11, (47-54).

Özüdoğru, Ş., (2008), “Kibyra 2014-2016 Yılı Çalışmaları ve Sonuçları”, *Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 4, (122).

Özüdoğru, Ş., (2014), “Kibyra'dan Hellenistik Dönem'e Ait Yeni Veriler Üzerine Değerlendirmeler”, *CEDRUS: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, S. II, Antalya, (171-188).

Özüdoğru, Ş., (2016), “Kibyra Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları 2015”, *Anmed*, S.14, (55-64).

Özüdoğru, (2016), “Kibyra'nın Roma İmparatorluk Dönemi Bölgesel Yol Ağları”, Edt: Erkan Dündar, Şevket Aktaş, Mustafa Koçak ve Serap Erkoç, *Havva İşkan'a Armağan, Lykiarkhissa Festschrift für Havva İşkan*, (661-675).

Palagia, O. (1986). *Imitation of Herakles in Ruler Portraiture A Survey From Alexander to Maximinus Daza*. Münstersche Beiträge zur Archäologie Press, Boreas.

Periegeta, P., (1928), *The Description of Greece II*, (Çev. William Henry Samuel Jones), The Loeb Classical Library, London, William Heinemann, New York.

Pietrangeli, C., (1989), “La provenienza delle sculture dei Musei Vaticani”, *Bollettino dei monumenti, musei e gallerie pontificie*, Vol. III, (92-116).

Poulsen, F., (1951), *Catalogue of Ancient Sculpture in the Ny Carlsberg Glyptotek*, Universty of Pennsylvania Press, Philadelphia.

R. Parker, (2002), “Aegis”, Edt. Hubert Cancik ve Helmuth Schneider, *New Pauly Antiquity*, (195-196).

- Ramsay, W. M., (1887), "The Cities and Bishoprics of Phrygia", *The Journal of Hellenic Studies*, S. 8, (461-519).
- Ridgway, B. S., (1994), *Greek Sculpture in the Art Museum Princeton University Greek Original, Roman Copies and Variants*, Princeton University Press, New Jersey.
- Ridgway, B. S., (1997), *Fourth-Century Styles in Greek Sculpture*, The University of Wisconsin Press., U.S.A.
- Ridgway, B. S., (2001), *Hellenistic Sculpture I: The Styles of ca. 331-200 B.C.*, The University of Wisconsin Press, U.S.A..
- Ross, Ç. A., (2002), "Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Erkek Portresi", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 3, (307-312).
- Roth, L. M., (2000), *Mimarlığın Öyküsü*, (Çev. Ergün Akça), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Scharmer, H., (1971), *Der Gelagerte Herakles*, Verlag Walter de Gruyter & Co. Berlin.
- Schlörb, B. V., (1979), *Glyptothek München, Klassische Skulpturen, Katalog der Skulpturen*, Band II, Beck Verlag, München.
- Schrader, H., (1924), *Phidias*, Frankfurter Verlags, Frankfurt am Main.
- Schuchhardt, W. H., (1959), *Die Epochen der griechischen Plastik*, Verlag für Kunst und Wissenschaft, Bruno Grimm Baden-Baden. ; Marwitz, a.g.e., s.44vd. 1959.
- Sevin, V., (2001), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sezer, S. S., (2009), "Smyrna Hellenistik ve Roma Devri Heykeltıraşlık Eserleri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Simon, E., (1990), *Die Götter der Römer*, Hirmer Verlag, München.
- Smith R. R. R. ve Rattè, C., (2000), "Archaeological Research at Aphrodisias in Caria, 1997 and 1998", *American Journal of Archaeology*, 104/2, (221-255).
- Smith, R.R.R., (2002), *Hellenistik Heykel*, (Çev. Ayşin Yoltar Tıldırım), Homer Yayınları, İstanbul.
- Spinola, G., (1999), *Il Museo Pio Clementino 2*, Città del Vaticano, Roma.
- Stafford, E., (2012), *Herakles (Gods and Heroes of the Ancient World)*, Routledge, London, 2012.

Stemmer, K., (1978), “Untersuchungen zur Typologie, Chronologie und Ikonographie der Panzerstatuen”, *AF*, Band. 4, (131). 202. dipnot

Strabon, (2000), *Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası*, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Şahan, M., (2006), “Yeni Tralleis Kazılarında Bulunan Hamam Rölyefleri”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

T. Hölscher, (1995), *Archäologie und Geschichte*, Vering Archäologie und Geschichte, Heidelberg.

Tanci, E. A. M. İ. B., (2004), *İbn Battûta Seyehatnamesi*, (Çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Tekçam, T., (2007), *Arkeoloji Sözlüğü*, Alfa Yayınları, İstanbul.

Thomson, G., (1946), *Aeschylus and Athens*, Lawrence Wishart, London,

Tisserant, H. M. - Siebert, G., (1986), “Nymphai”, *LIMC VI/1*, No. 12-15, (891- 901).

Umar, B., (1993), *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Vandeput L., (1997), “The Architectural Decoration in Roman Asia Minor, Sagalassos: a Case Study”, *Studies in Eastern Mediterranean Archaeology*, S.1, (63).

Vermeule, C. C. (1964), “Hellenistic and Roman cur-irassed statues, A Supplement”, *Berytus*, Vol. 15, (95-110).

Vermeule, C. C., (1975), “The Weary Herakles of Lysippos”, *AJA* 79, (323-332).

Wegner, M., (1956), *Hadrian, Plotina, Marciana, Matidia, Sabina (Das römische Herrscherbild, herausgegeben von E. Boehringer, G. V. Kaschnitz-Wein-berg, Max Wegner, Deutsches Archäologisches Institut)*, Gebr. Mann, Berlin.

Winter, F., (1908), *Die skulpturen mit Ausnahme Der Altarreliefs*, *Antike Plastik VII/2*, Verlag von Georg Reimer, Berlin.

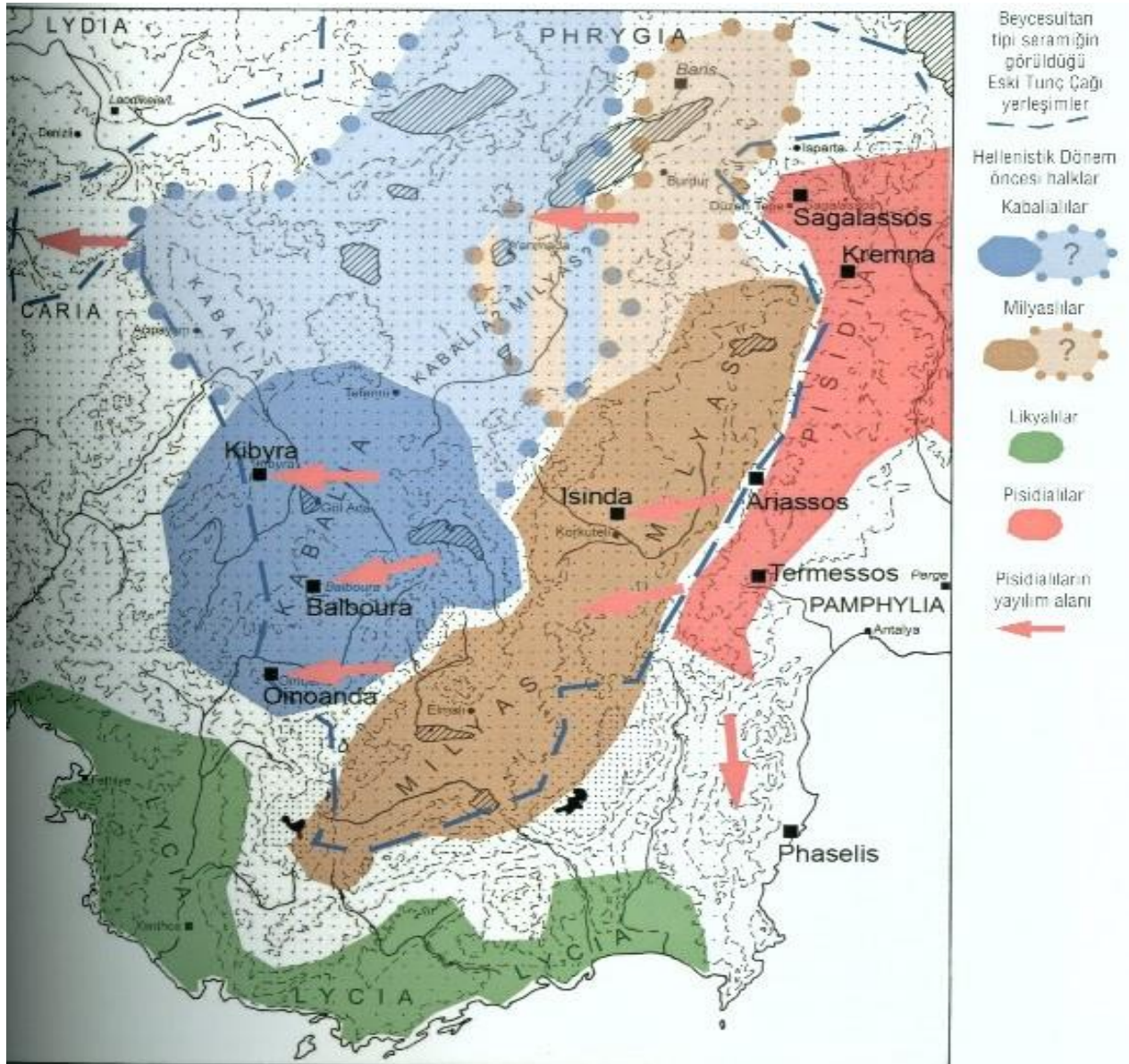
Wuilleumier, P., (1928), *Musée de Algérie de la Tunisie*, Librairie Ernest Leroux, Paris.

Zanker, P., (1974), *Klassizistische Statuen: Studien zur Veränderung des Kunstgeschmacks in der römischen Kaiserzeit*, Philipp von Zabern Verlag, Mainz.

EKLER

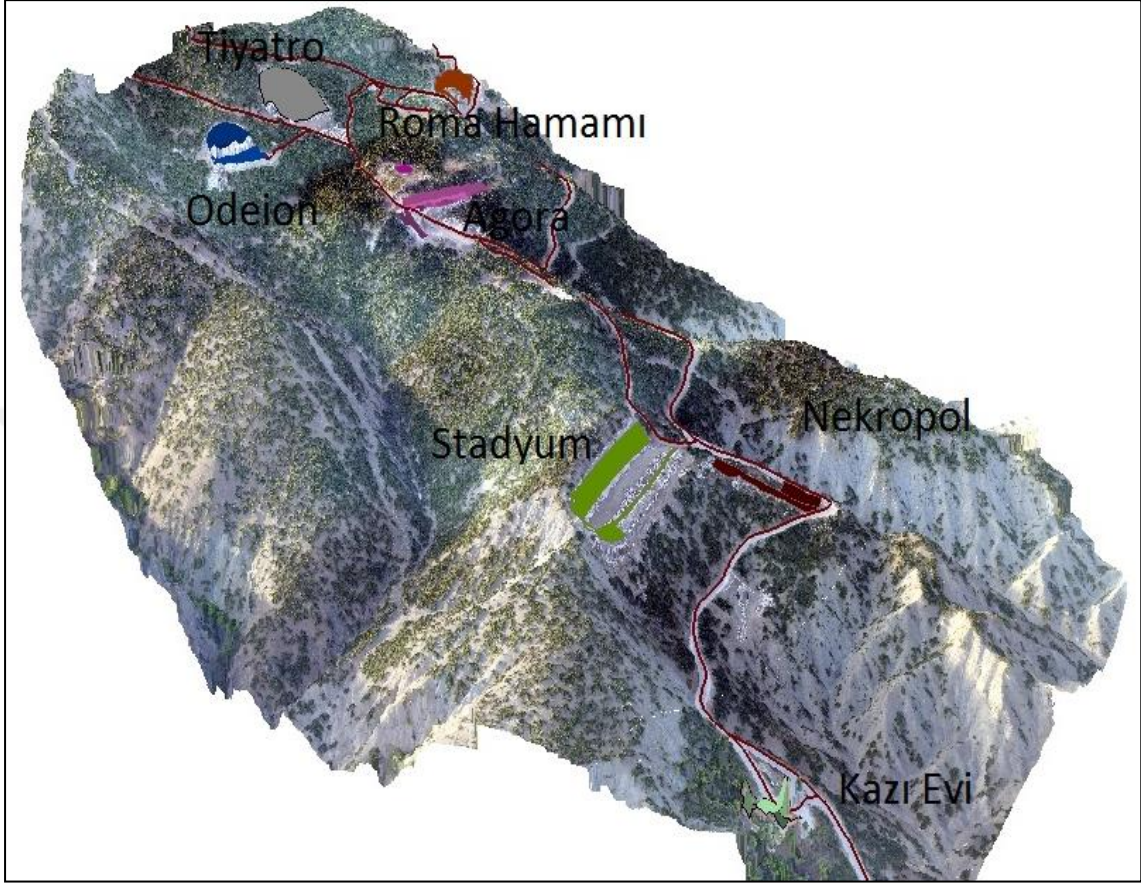
HARİTA

Harita 1: Kabalia / Kibyratis Bölge Haritası

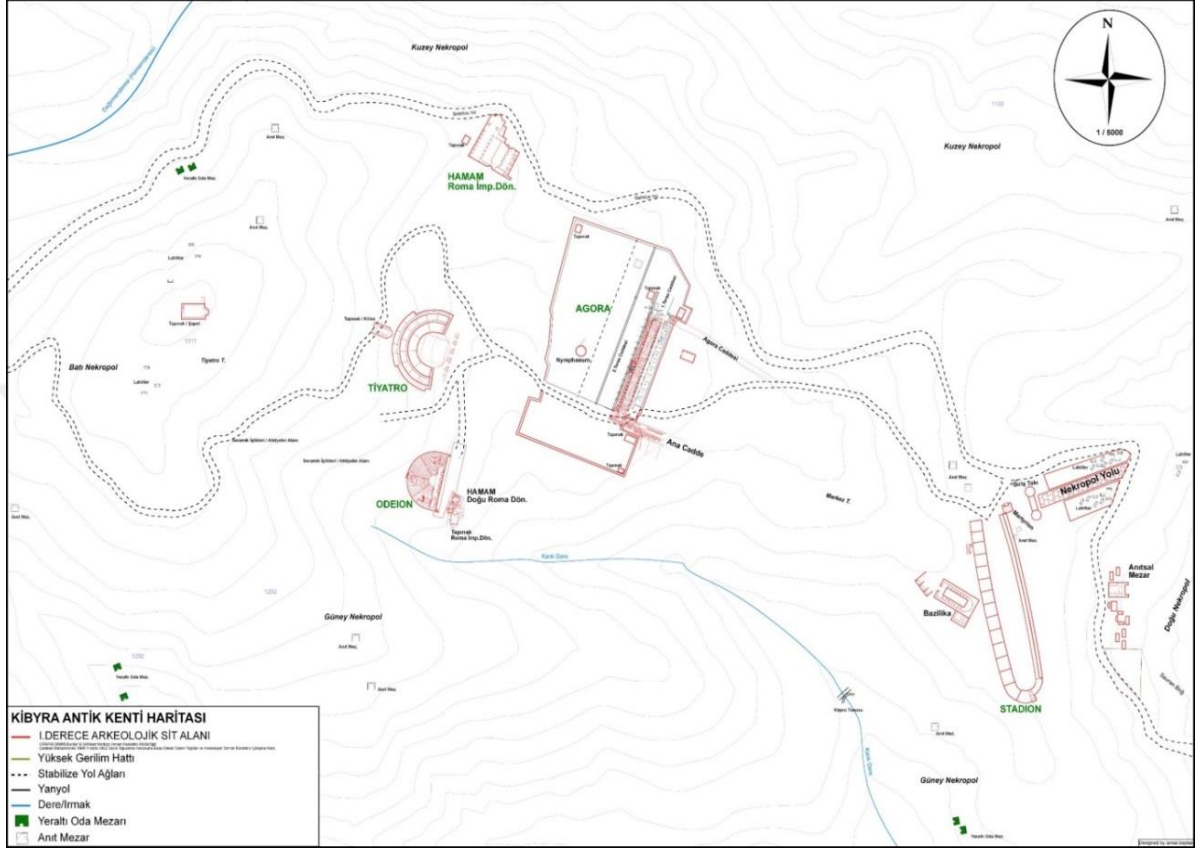
LEVHALAR

LEVHA I

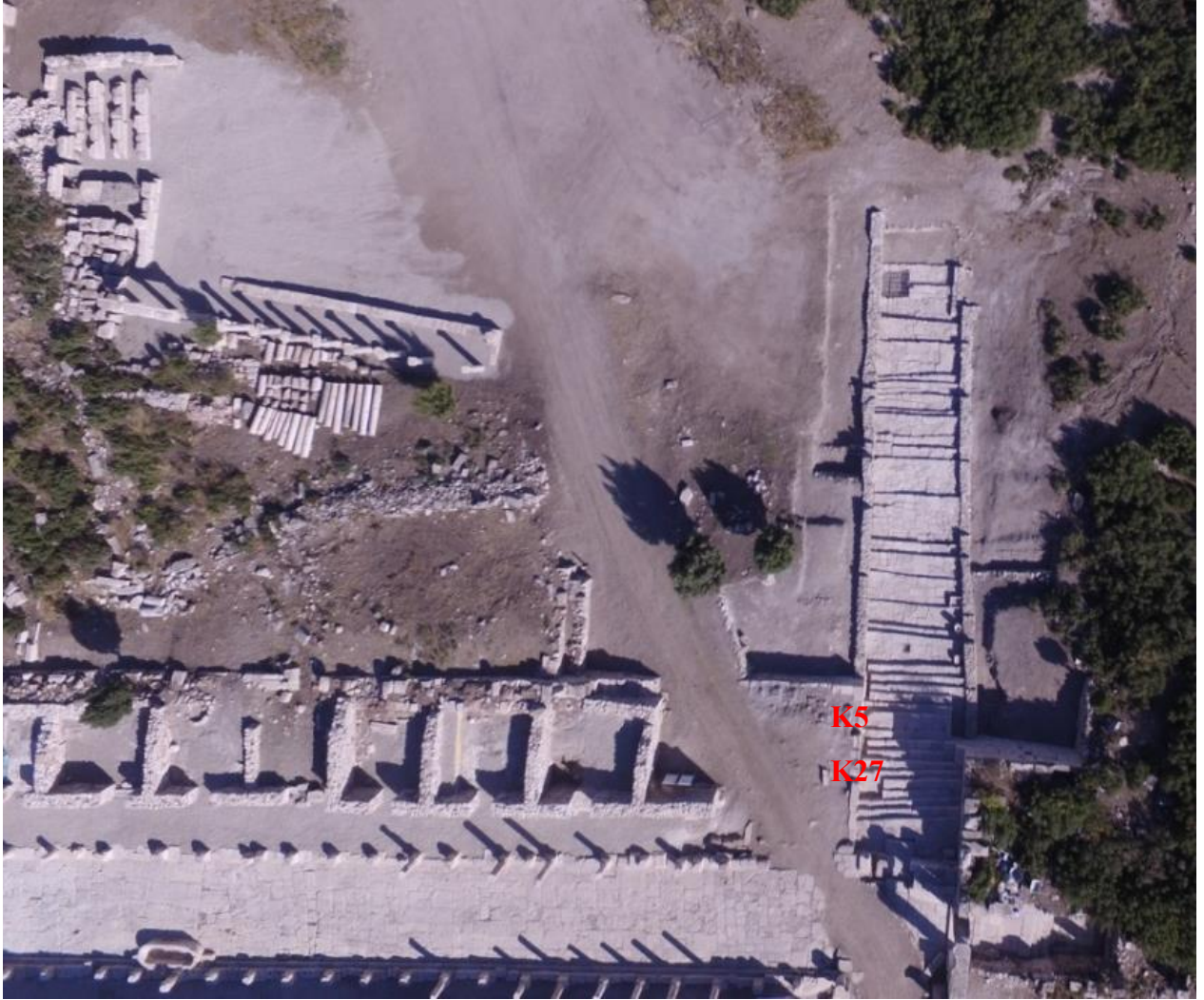
Resim 1: Kibyra Topografik Haritası

LEVHA II

Resim 2: Kibyra Kent Planı

LEVHA III

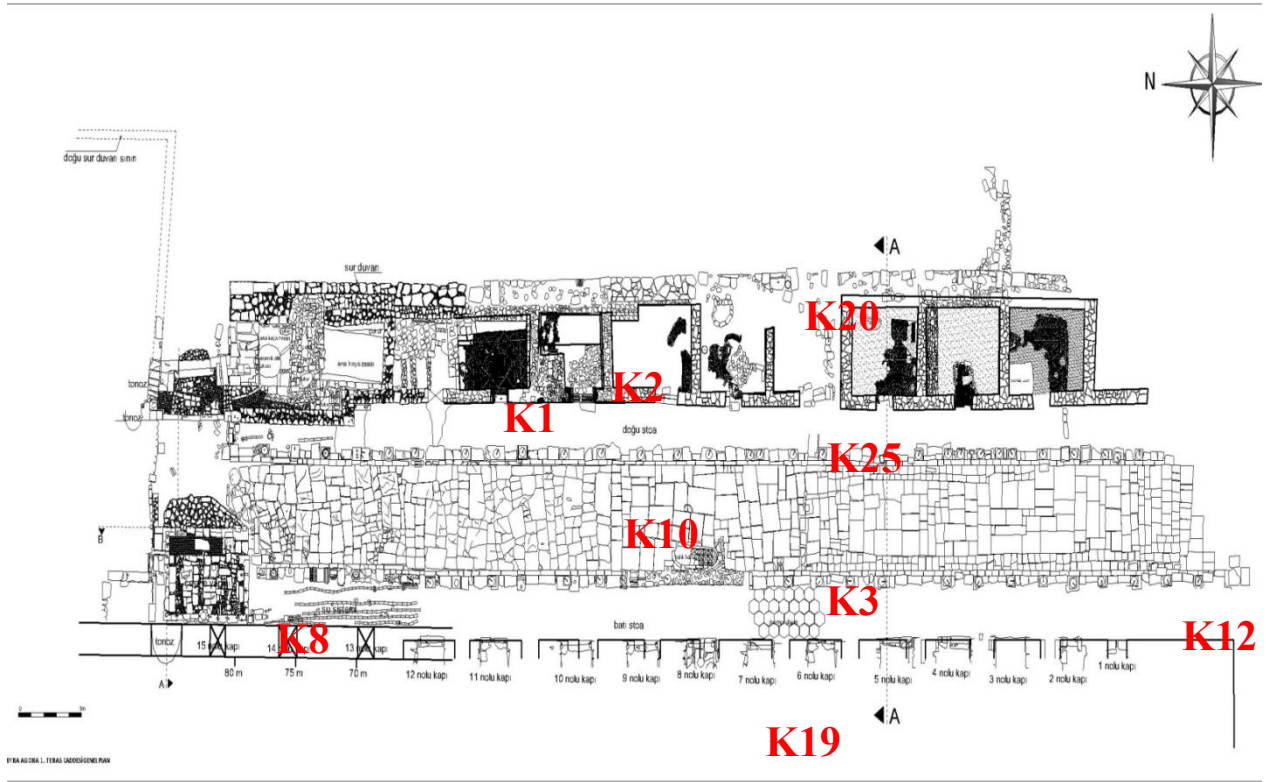
Resim 3: Ana Cadde Genel Görünümü ve Buluntu Konumları

LEVHA IV

Resim 4: Agora I. Teras Caddesi Genel Görünüm

LEVHA V

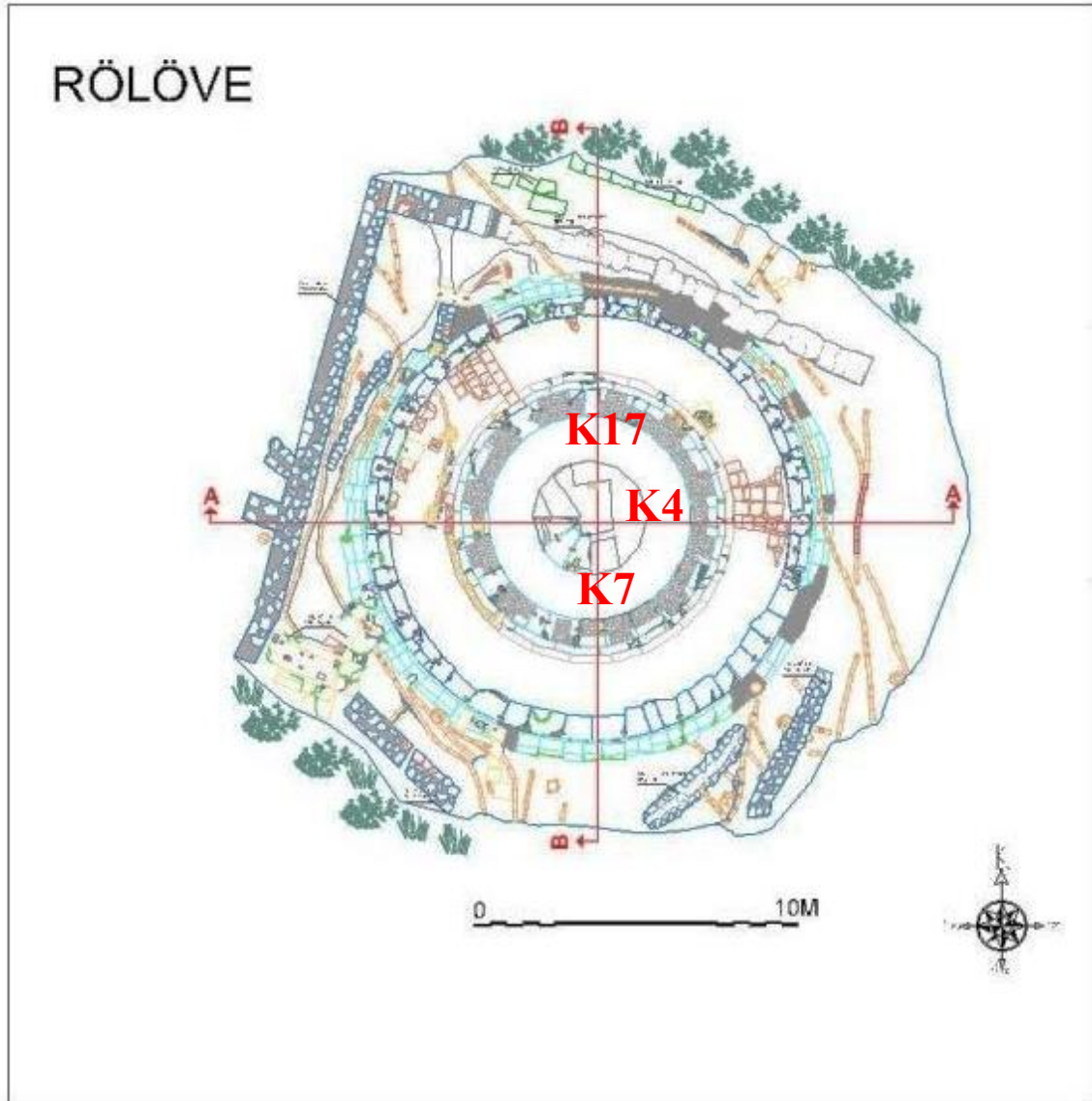
Resim 5: Agora I. Teras Caddesinde Bulunan Heykellerin Buluntu Konumları

LEVHA VI

Resim 6: Agora III. Teras Tholos Nymphaeum (Yuvarlak Planlı Çeşme Yapısı) Genel Görünüm

LEVHA VII

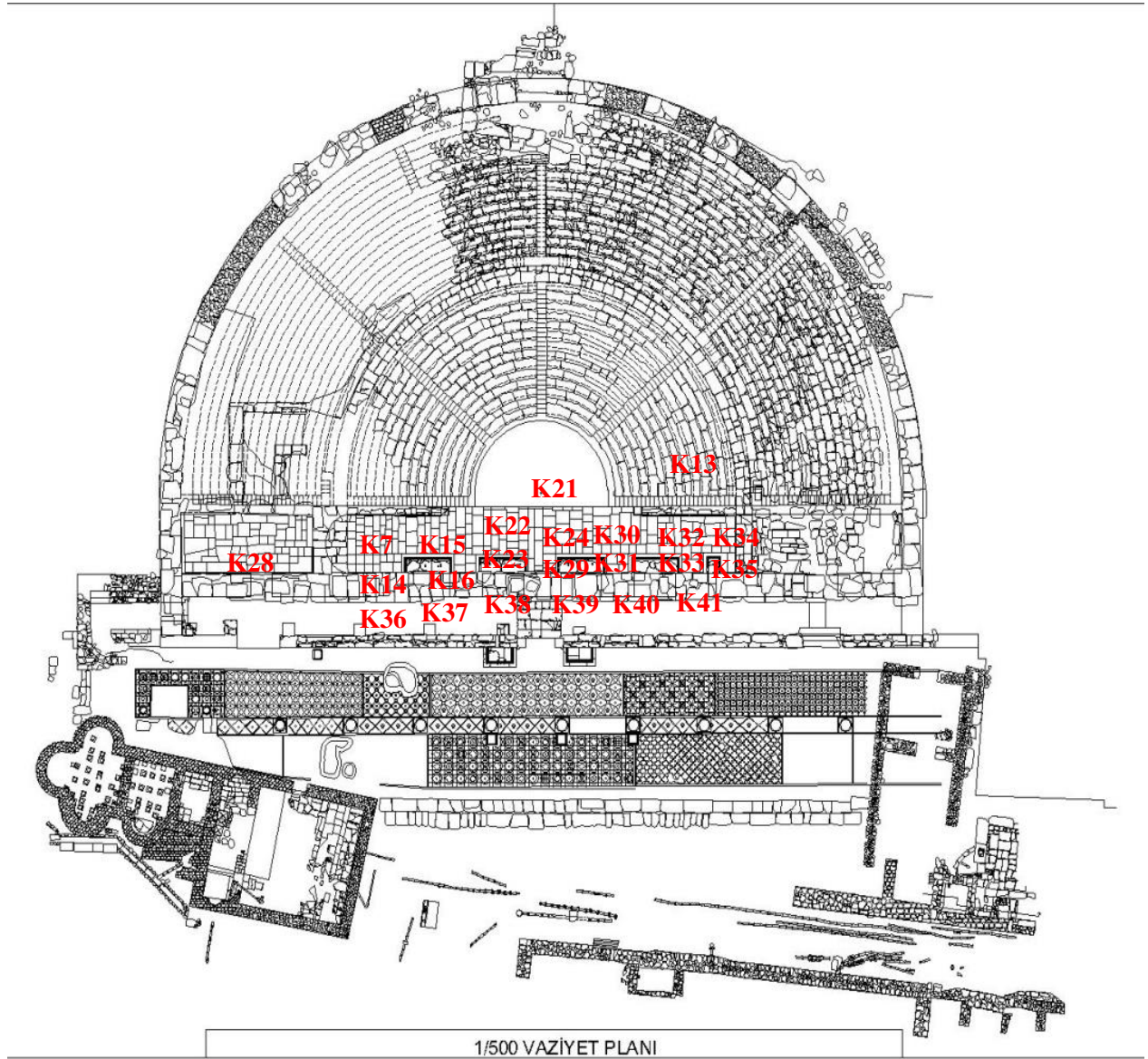
Resim 7: Agora III. Teras Tholos Nymphaeum da Bulunan Heykellerin Buluntu Konumları

LEVHA VIII

Resim 8: Odeion Genel Görünüm

LEVHA IX

Resim 9: Odeion'dan Ele Geçen Heykeltıraşlık Eserlerin Buluntu Konumları

LEVHA X

Resim 10: Roma Hamam Kompleksi Görünümü

LEVHA XI

Resim 11: Roma Hamam Kompleksinden Ele Geçen Heykellerin Buluntu Konumları.

LEVHA XII

Resim 12: Hermes (Apollon Centocelle Tipi) Gövde Parçası (?)Ön ve Arka Görünümü

Resim 13: Eros (?) Ön, Yan ve Arkadan Görünümü

LEVHA XIII

Resim 14: Eros (?) Önden Görünümü

LEVHA XIV

Resim 15: Uzanan Genç Dionysos Heykeli (?) Önden, Üstten ve Arkadan Görünümü

LEVHA XV

Resim 16: Aphrodite Heykel Parçası (?) Önden ve Arkadan Görünümü

Resim 17: Victoria Heykel Parçası

LEVHA XVI

Resim 18: Symposium Tipli Herakles'in Önden, Yandan ve Arkadan Görünümü

LEVHA XVII

Resim 19: Herakles Başı Önden, Arkadan ve Yanlardan Görünümü

Resim 20: Zırhlı İmparator Torsosu Önden, Arkadan ve Yanlardan Görünümü

LEVHA XVIII

Resim 21: Giyimli Erkek Heykel Parçası Ön ve Arka Görünümü

Resim 22: Erkek Sol Bacak Parçası

LEVHA XIX

Resim 23: Giyimli Erkek Heykel Parçası Önden, Arkadan ve Yanlardan Görünümü

Resim 24: Erkek Heykel Başı Önden ve Yanlardan Görünümü

LEVHA XX

Resim 25: Erkek Başı ya da İmparator Başı (?)

Resim 26: Genç Erkek Başı Önden ve Yanlardan Görünümü

Resim 27: Genç Erkek Başı Önden ve Yanlardan Görünümü

LEVHA XXI

Resim 28: Genç Erkek Başı Önden, Arkadan ve Yanlardan Görünümü

Resim 29: Uzanan Giyimli Kadın Heykel Parçası

Resim 30: Giyimli Kadın Heykel Parçası

LEVHA XXII

0 20 cm.

Resim 31: Giyimli Kadın Heykel Parçası

Resim 32: Kadın Heykel Başı Önden, Arkadan ve Yanlardan Görünümü

LEVHA XXIII

Resim 33: Kadın Baş Parçası**Resim 34:** Kadın Baş Parçası Önden ve Yanlardan Görünümü**Resim 35:** Kadın Baş Parçası Önden ve Arkadan Görünümü

LEVHA XXIV

Resim 36: Giyimli Sol Bacak Parçası

Resim 37: Sağ Kol Parçası

Resim 38: Plinthe Üzerinde Sağ Ayak

Resim 39: Sağ El Parçası

Resim 40: Sol El Parçası

Resim 41: Sol El Parçası

LEVHA XXV

Resim 42: Sol El Parçası

Resim 43: Sol El Parçası

Resim 44: El Parçası

Resim 45: Sol Ayak Parçası

Resim 46: Sol Ayak Parçası

Resim 47: Sol Ayak Parçası

LEVHA XXVI

Resim 48: Sağ Ayak Parçası

Resim 49: Sağ Ayak Başparmak Parçası

Resim 50: Sağ Ayak Parçası

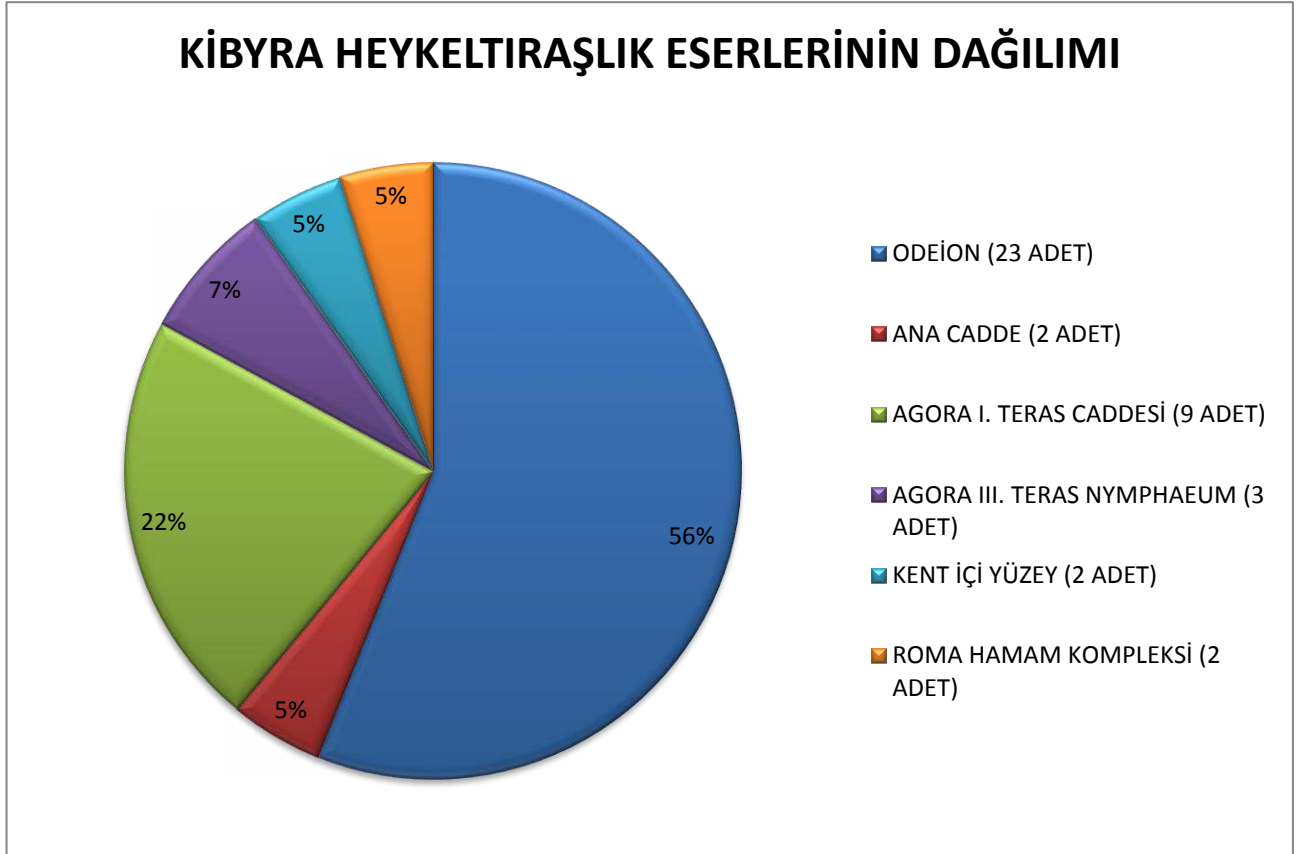

Resim 51: Sol Ayak Parçası

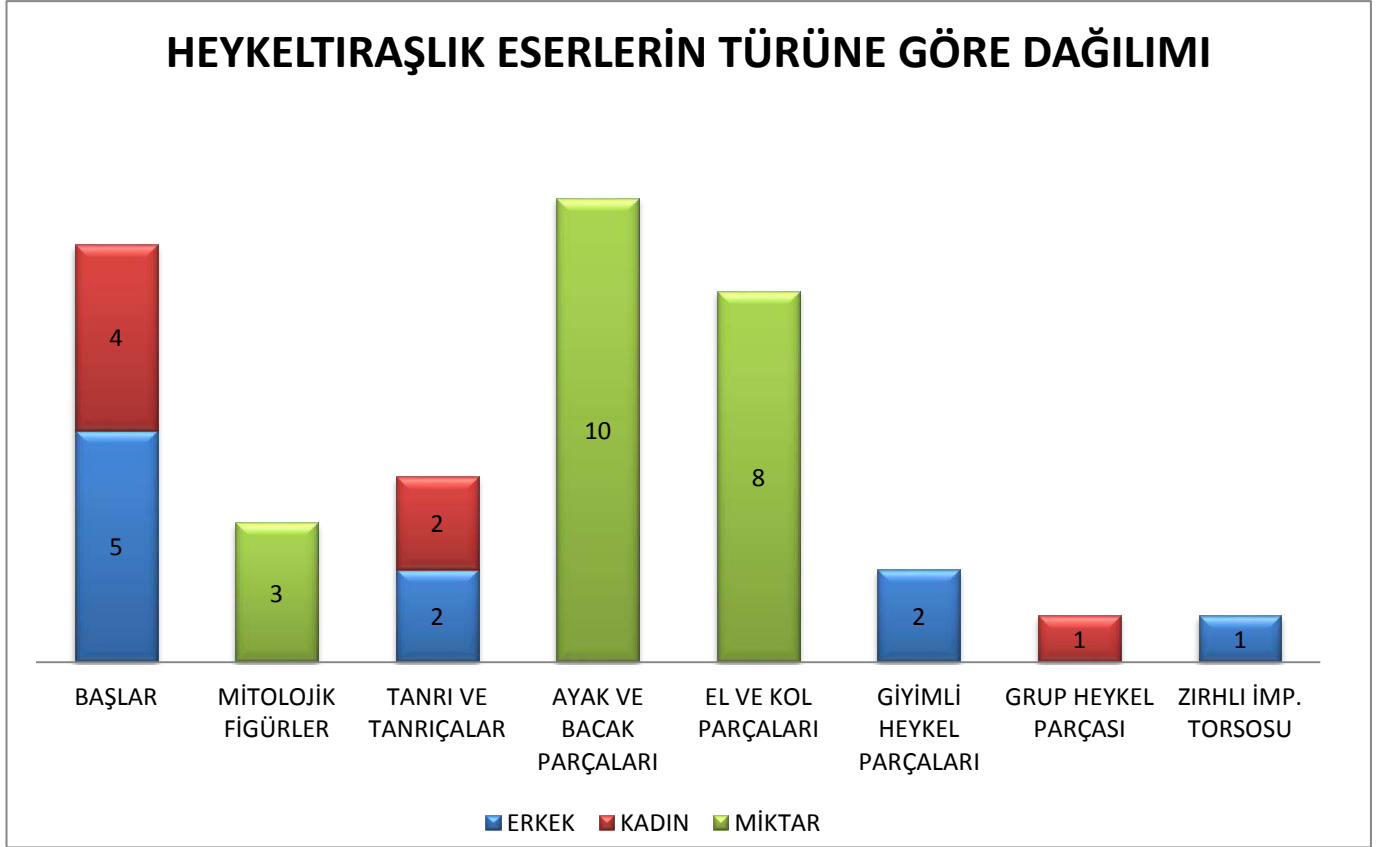
Resim 52: Sağ Ayak Parçası

LEVHA XXVII

Resim 53: Kibyra Heykeltıraşlık Eserlerin Kent İçi Dağılımı

LEVHA XXVIII

Resim 54: Kıbyra'dan Ele Geçen Heykeltıraşlık Eserlerin Tipolojik Dağılımı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Süleyman KILIÇKAYA
Doğum Yeri : Sivas
Medeni Hali : Bekâr

Eğitim Durumu :

Lise Öğrenimi :
İMKB Anadolu Lisesi Merkez/SİVAS

Lisans Öğrenimi :
2012-2016 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü/ BURDUR.
2014-2015 Westfälische Wilhelms-Universität Münster (Arkeoloji Bölümü Erasmus Lisans)/ ALMANYA.

Lisans Genel Not Ortalaması : 3,64

Yüksek Lisans Öğrenimi :
2016-2018 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Sosyal Bilimler Enstitüsü (Arkeoloji Bölümü)- Tezli Yüksek Lisans)
Yüksek Lisans Not Ortalaması :

Yabancı Diller ve Düzeyi :

İngilizce : A2 Seviyesi.
Almanca : B2 Seviyesi.
Grekçe : Başlangıç Seviyesi.

İş Deneyimi :

2013 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Kibyra Kazı Çalışmaları, **Türkiye**
2014 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Kibyra Kazı Çalışmaları, **Türkiye**
2015 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Kibyra Kazı Çalışmaları, **Türkiye**
2016 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Kibyra Kazı Çalışmaları, (Bilimsel Üye)
Türkiye
2017 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Kibyra Kazı Çalışmaları, (Bilimsel Üye)
Türkiye

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :

09 - 12 Mayıs 2018 7. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, BURDUR.